

REFORMA
2017

MUZYKA

Klucz do muzyki

podręcznik

5

szkoła podstawowa

Drogi WSiP,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby być zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę, w której papier nie jest bezczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

Alfabetyczny spis piosenek zamieszczonych w podręczniku

- Bandoska***; ludowa pieśń z Mazowsza • 33
- Była babuleńka***; muzyka i słowa: autor nieznany • 22
- Dalej, chłopcy, dalej żywo***; muzyka: Kazimierz Hofman, słowa: autor nieznany • 111
- Gioachino***; muzyka i słowa: Malina Sarnowska • 66
- Koniec wakacji***; muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska • 10
- Lato, lato***; muzyka: Witold Krzemiński, słowa: Ludwik Jerzy Kern • 122
- Leguny w niebie***; muzyka i słowa: Adam Kowalski • 45
- Muzykalna rodzina***; muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Ewa Zawistowska • 75
- My też, pastuszkowie***; pastorałka z XVIII/XIX wieku, muzyka i słowa: autor nieznany • 49
- Na majówkę, na wędrówkę***; muzyka: Andrzej Zygmuntowicz, słowa:
Wanda Chotomska • 106
- Ogólnie zima***; muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Justyna Holm • 46
- Orkiestry dęte***; muzyka: Urszula Rzeczkowska, słowa: Jan Tadeusz Stanisławski • 80
- Prząśniczka***; muzyka: Stanisław Moniuszko, słowa: Jan Czeczot • 71
- Rozkołysz pieśnią świat***; muzyka: Włodzimierz Korcz, słowa: Wanda Chotomska • 88
- Rozwichrzona jesień***; muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska • 27
- Siekiera, motyka***; muzyka tradycyjna, słowa: Anna Jachnina • 25
- Sny kamieni***; muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Elżbieta Szeptyńska • 114
- Taniec tupaniec***; muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Stanisław Karaszewski • 58
- Wesoły żeglarz***; melodia angielska, słowa polskie: Tadeusz Śliwiak • 118
- Wszyscy, co chcą być z nami***; muzyka: Jens Rohwer, słowa polskie:
Urszula Smoczyńska • 109
- Zabierz się razem z nami***; muzyka i słowa: autor nieznany, słowa polskie:
Stanisław Karaszewski • 16
- Zawsze jest pogoda***; muzyka: Wojciech Kaleta, słowa: Justyna Holm • 36
- Zimowy kujawiak***; muzyka: Wojciech Kaleta, słowa: Ewa Zawistowska • 56
- Zimowy mazur***; muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska • 54

Spis treści

Alfabetyczny spis piosenek zamieszczonych w podręczniku	3
O podręczniku	6
Z muzyką za pan brat	9
<i>Koniec wakacji</i>	10
Zadania muzyki	13
– Muzyka sygnalizacyjna	13
– Muzyka obrzędowa i religijna	15
<i>Zabierz się razem z nami</i>	16
– Muzyka rozrywkowa	19
<i>Była babuleńka</i>	22
Zakazane piosenki	24
<i>Siekiera, motyka</i>	25
Rozwichrzona jesień	26
<i>Rozwichrzona jesień</i>	27
Instrumenty – perkusja w orkiestrze	28
Kiedy biją dzwony	32
<i>Bandoska</i>	33
Opowie ci wiatr	34
<i>Zawsze jest pogoda</i>	36
Grające powietrze	38
– Instrumenty – dęte blaszane	41
Ignacy Jan Paderewski	44
<i>Leguny w niebie</i>	45
Grudniowe zmierzchy	46
<i>Ogólnie zima</i>	46
Przy wigilijnym stole	48
<i>My też, pastuszkowie</i>	49
Instrumenty kapeli ludowej	51

Karnawał w mazurowych rytmach	52
– Mazur	52
<i>Zimowy mazur</i>	54
– <i>Kujawiak</i>	55
<i>Zimowy kujawiak</i>	56
<i>Taniec tupaniec</i>	58
– Oberek	60
Muzyka na scenie	62
<i>Gioachino</i>	66
Spotkanie z kompozytorem	70
<i>Prząśniczka</i>	71
Muzyczne rodziny	74
<i>Muzykalna rodzina</i>	75
W pracowni lutnika	78
<i>Orkiestry dęte</i>	80
Mistrz z Eisenach	82
Instrumenty – organy	84
Posłuchaj – świat śpiewa	87
<i>Rozkołysz pieśnią świat</i>	88
Jak dbać o głos	90
Barwy głosu ludzkiego	92
Z wizytą na Kurpiach	95
Instrumenty – dęte drewniane	97
Wiosenne wariacje	101
<i>Na majówkę, na wędrowkę</i>	106
<i>Wszyscy, co chcą być z nami</i>	109
Tadeusz Kościuszko	110
<i>Dalej, chłopcy, dalej żywo</i>	111
Witajcie, letnie przygody	113
<i>Sny kamieni</i>	114
<i>Wesoły żeglarz</i>	118
Na Kaszubach	119
<i>Lato, lato</i>	122
Słowniczek pojęć muzycznych	125

O podręczniku

Aram Chaczaturian, *Taniec z szablami* z baletu *Gajene*. Zwróć uwagę na nisko brzmiące kotły i na dźwięki ksyfonu naśladujące odgłosy uderzeń szabli. Spróbuj także wychwycić brzmienie tam-burynu i triangle.

Zostań wirtuozem

Opowiedz jesienią deszczu

melodia: Gabriel Dąbalski (1891)
opracowanie: Kacper Jakubczak-Dąbalski

Zostań wirtuozem

Tu znajdziesz krótkie utwory do grania na szkolnych instrumentach.

Tak zapisany **biogram** zachęci cię do bliższego poznania postaci sławnych kompozytorów.

To ciekawe

Tu znajdziesz ciekawostki nie tylko o muzyce.

Warto wiedzieć

Na tych karteczkach znajdziesz ważne informacje ze świata sztuki.

Zabawa muzyczna

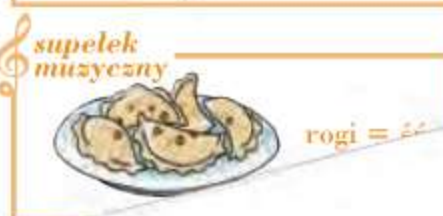
Szansa na sławę

Ochotnicy zaśpiewają fragment wybranej piosenki – wcielą się w rolę śpiewaka operowego (śpiewanie staccato i legato), piosenkarza (miło widziana improwizacja ruchowa) lub hip-hopowca (z rymacją).

Wiesz, kto śpiewał?

Zamknijcie oczy. Nauczyciel wybierze trzej lub czworo uczniów, którzy zaśpiewają po fragmencie wybranej piosenki. Postarajcie się rozpoznać śpiewających po głosie.

Formy muzyki, w których króluje sztuka pięknego śpiewu, to:

Zabawy muzyczne

Pomogą ci się uczyć i uprzyjemnić lekcje muzyki.

Superek muzyczny

Zawiera rebus lub zagadkę. Rozwiązanie ich na pewno sprawi ci wiele satysfakcji.

Jedna z najstojniejszych orkiestr jazzowych – zespół Duke'a Ellingtona (czytaj: djuka)

George Gershwin był wybitnym amerykańskim kompozytorem i pianistą XX wieku. Zainteresował się muzyką po dwunastym roku życia, gdy jego starszy brat dostał od rodziców fortepian, a już w wieku 21 lat zyskał wielką popularność piosenką *Swanee* (czytaj: suoni). W swojej twórczości łączył muzykę klasyczną z elementami jazzu (czytaj: dżezu). Do najbardziej znanych utworów tego kompozytora należą *Błękitna rapsodia*, opera *Porgy and Bess* (czyt. porgi end bes) oraz poemat symfoniczny *Amerikanin w Paryżu*. Tworzył także muzykę do filmów i musicali (czytaj: mjuzikali).

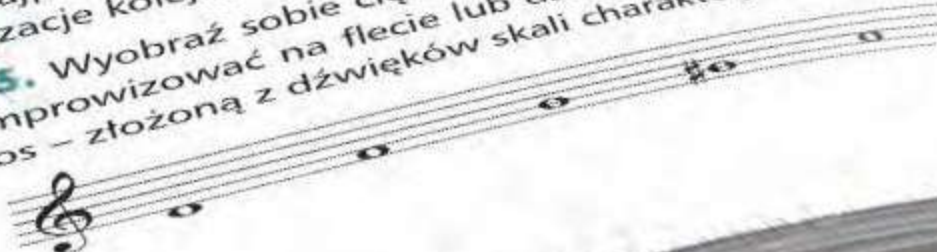
George Gershwin (czyt. dżordż gerszlin), *Błękitna rapsodia*. Posłuchaj jednego z najbardziej popularnych tematów muzycznych granych na klawecie – rozpoczynającego się od słynnego glissanda. Przypomnij, co oznacza termin glissando.

To ciekawe!

Jazz narodził się w Stanach Zjednoczonych w okolicach Nowego Orleanu na przełomie XIX i XX wieku. Powstał z połączenia elementów negro spirituals oraz muzyki osadników brazylijskich i przybyszów z Anglii. W tradycyjnym zespole jazzowym na tle perkusji i kontrabas (czyli tak zwanej sekcji rytmicznej) improwizują soliści, grający na przykład na klawecie, trąbce lub saksofonie.

Kiedy święci idą do nieba, autor muzyki i słów nieznan. To jest jeden z najpopularniejszych standardów jazzowych. Wsluchaj się w improwizację kolejnych instrumentów.

13. Wyobraź sobie ciężkie życie na plantacji bawełny. Spróbuj improwizować na flecie lub dzwonekach melodię – skargę na trudne losy – złożoną z dźwięków skali charakterystycznej dla jazzu.

Warto wiedzieć!

Improwizacja to spontaniczne tworzenie muzyki, tekstu lub obu elementów jednocześnie.

W każdym rozdziale podręcznika znajdziesz opowiadanie o naszych dziejach i naszej tradycji.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Zakazane piosenki

Dziś muzyka towarzyszy nam w różnych miejscach i nawet nie zawsze ją zauważamy. Na zakupach, u fryzjera, na lodowisku – stanowi to naszych codziennych zajęć. Dawniej muzykę częściej można było usłyszeć na miejskim rynku, podwórku i ulicach, gdzie wykonywali ją wędrowni muzykanci. Grali oni i śpiewali modne szlagiery¹, a także okolicznościowe piosenki i ballady układane przez anonimowych twórców. Podwórkowe muzykowanie nabrało dużego znaczenia podczas okupacji hitlerowskiej. Uliczni granki przez ośmieszanie wroga podtrzymywali na duchu zastraszoną ludność.

Siekiera, motyka to jedna z najbardziej popularnych piosenek zakazanych przez okupację. Śpiewali ją w latach wojny pod oknami domów, na ulicach i w tramwajach nie tylko dorośli, ale także tni młodzież – choć w ten sposób ryzykowali własnym życiem.

11. Zwróć uwagę na prosty i przejmujący tekst oraz wesołą melodię. Czy tym samym oba elementy – tekst i melodia – pasują do siebie?
12. Zastanów się, dlaczego to była ulubiona piosenka warszawiaków w czasie okupacji hitlerowskiej.
13. Zobacz stronę Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku: www.muzeum1939.pl.

¹ Szlagier – przebiegi, hit.

Kapela podwórkowa z okresu okupacji

Pomnik Przeklętej Kapeli Podwórkowej w Warszawie

Siekiera, motyka

muzyka autor nieznany, słowa z okresu II wojny światowej; Anna Jachym

1. Siekiera, motyka, bimbler¹, szklanka, w nocy nałot, w dzień łupanka, siekiera, motyka, światło, prąd, kiedyś oni pójdą stąd.
2. Siekiera, motyka, azyceń, łuty, Hitler z Duccem² gubił bory, siekiera, motyka, litoła, drut, już pan malarz³ jest łaput⁴.
3. Siekiera, motyka, pika, alasa⁵, przegrał wojnę głupi malarz, siekiera, motyka, pika, oś, przegrał wojnę już, już, już.

Kadr z filmu Zakazane piosenki

- ¹ Bimbler – alkohol podkruszany w warunkach domowych.
² Ducc – (czytaj: duczo, po włosku „duke”) – to przydomek Benito Mussoliniego, włoskiego dyktatora i sprzymierzonego Hitlera.
³ Pan malarz – to aluzja do faktu, że Hitler zajmował się malarstwem.
⁴ Łaput – słowo pochodzące z języka niemieckiego i znaczy „złapacz”, „przepad”.
⁵ Alasa – to rodzaj alkoholu.

14. Zagrajcie akompaniament na instrumentach perkusyjnych według piktogramów umieszczonych nad nutami. Do wykonania kolejnych zrywków zaproponujcie inne instrumenty.

25

1. Pły - nie łódź mo - ja wzbu - rzo - rym mo - rzem, hej - gu nie wí - dać, wiatr
w za - gle wie - je, in - ny by pe - wnie już sta - cił glo - wę.
ja się ty - lko śmie - je! Hej, ho we - so - ty a - śmiech w czas bu - rzy
jest po - go - da, u - śmiech ku hrze - gom pe - dzi roz - gnie - wa - na wo - de.

1. Płynie łódź moja wzbudzonym morzem,
brzegu nie widać, wiatr w żagle wieje,
inny by pewnie już stracił głowę,
ja się tylko śmieję!

Ref. Hej, bo wesoły uśmiech
w czas burzy jest pogodą,
uśmiech ku brzegom pędzi
rozgniewaną wodę.

2. Żagiel mój burzę niejedną przetrwał,
nierzad nad głową wiatr kłębił chmury.
Bardziej o fajkę dbam, by nie zgasła,
niż o własną skórę.

Ref. Hej, bo wesoły uśmiech...

Na takiej tabliczce Amadeusz pokazuje **muzyczne terminy**. Odnoszą się one do fragmentów w nutach zaznaczonych na niebiesko – to znak, że będą one wkrótce omówione.

1, 2, 3... Obok niebieskich numerków odnajdziesz ćwiczenia i polecenia.

Słuchawki zapowiadają utwór do słuchania.

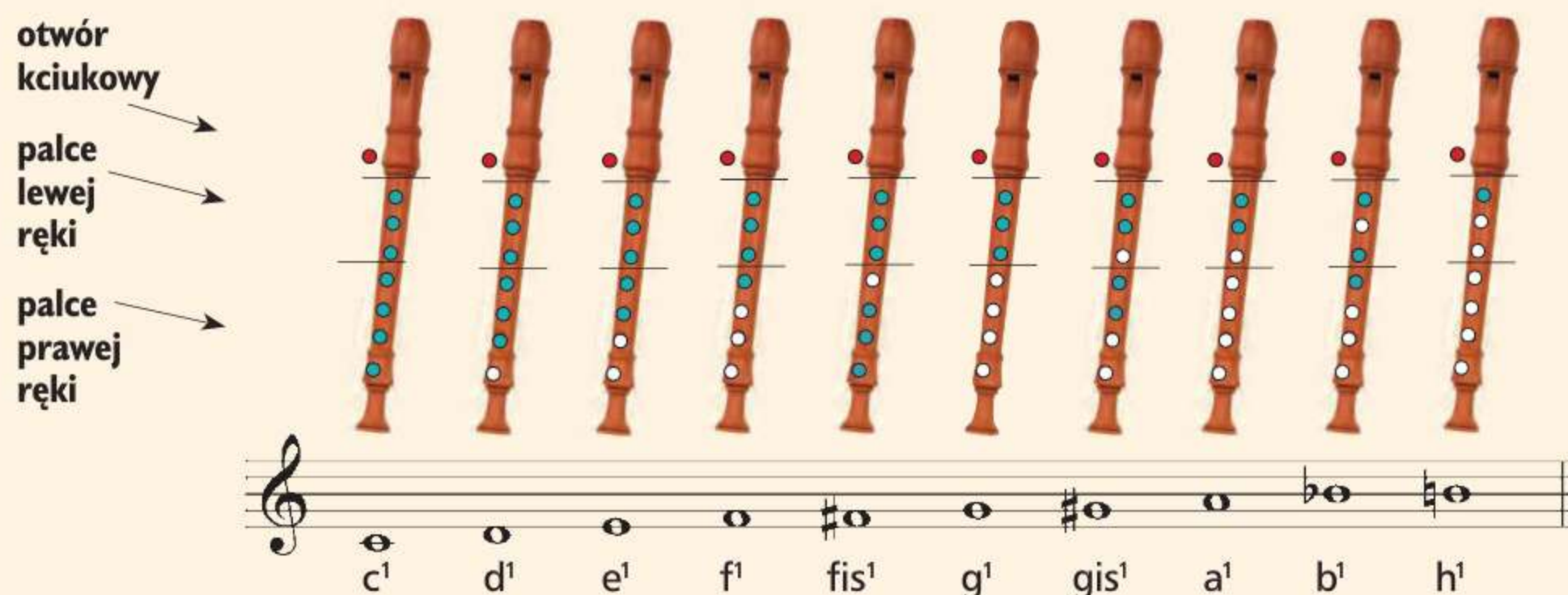
Pamiętaj, Klucz do muzyki jest podręcznikiem wieloletnim, dlatego nie pisz po nim – wszystkie rozwiązania zapisuj w zeszycie.

Objaśnienia oznaczeń przy nutach

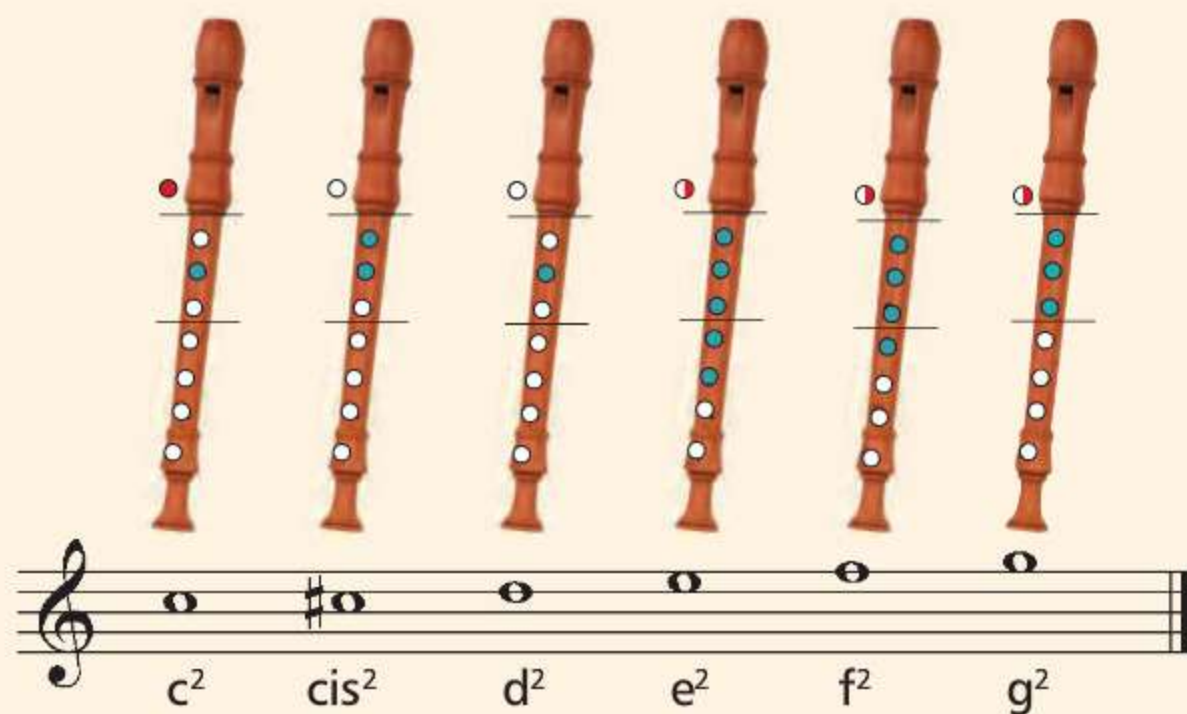
Chwyty fletowe

Poniższy schemat chwytów fletowych pozwoli ci zagrać utwory z podręcznika.

Oznaczenia

- dziurka odkryta
- dziurka zakryta
- dziurka (od spodu) zakryta kciukiem lewej ręki
- ◐ dziurka (od spodu) zakryta w połowie kciukiem lewej ręki

Zasady gry na flecie

- Ustnik należy opierać na dolnej wardze, a górną wargę przyłożyć do jego brzegu; nie można dotykać ustnika zębami ani zaciskać warg.
- Kciukiem prawej dłoni podtrzymuje się flet.
- Kciukiem lewej dłoni zakrywa się dolny otwór.
- Otwory mają być zakryte płasko ułożonymi opuszkami palców; powinny być wyczuwane palcami bez patrzenia na instrument.
- Należy pamiętać o poprawnej postawie (proste plecy, mocne oparcie na stopach).

Z muzyką za pan brat

Witaj w szkole po wakacjach! Cieszymy się, że znów powędrujemy razem po muzycznych ścieżkach. Amadeusz także już wrócił z wakacji.

Hej! Jak się masz po wakacjach?
Ja bardzo się cieszę z powrotu
do swoich przyjaciół, płyt i komputera.
Niech ten rok szkolny będzie dla ciebie
pełen wyzwań i powodów
do zadowolenia.

Koniec wakacji

muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska

Umiarkowanie

f *f*⁷

1. Zi - mne już w na - mio - tach ko - ce i na pla - ży

f *b*⁷

mo - kry piach, pies mój przy - śnił

*b*⁶ C

mi się w no - cy, że wy - trwa - le cze - ka w drzwiach.

12 *Żywo* *F* *F*⁶

Ko - niec wa - ka - cji, ko - niec wa - ka - cji,

16 *F* *F*⁶

wra - ca - my do cy - wi - li - za - cji.

20 *F* *B* *b* *F* *d*

Do cie - plej wo - dy w kra - nie i grza - nek na śnia - da - nie.

24 *F* *g* *C*⁷ *F*

do szko - ły. klu - bu, lu - dzi,

28 *F*⁶ *g* *b* *F*⁶

a kie - dy nam się znu - dzi, za - cznie - my li - czyć

32 *a*⁶ *g* *C*⁷ *F*

czas do fe - rii, zi - my, nart,

1. Zimne już w namiotach koce
i na plaży mokry piach,
pies mój przyśnił mi się w nocy,
że wytrwale czeka w drzwiach.

Ref. Koniec wakacji,
koniec wakacji,
wracamy do cywilizacji.
Do ciepłej wody w kranie
i grzanek na śniadanie,
do szkoły, klubu, ludzi,
a kiedy nam się znudzi,
zaczniemy liczyć czas
do ferii, zimy, nart.

2. Wiatr deptakiem goni liście,
woda w morzu jest jak lód,
a ja myślę coraz częściej,
czy mój brat dokucza psu?

Ref. Koniec wakacji...

3. Pustoszeją pieszne szlaki,
przy ognisku siedzi mgła,
odleciały dawno ptaki,
a ja chcę pogłaskać psa!

Ref. Koniec wakacji...

Jeśli masz czworonożnego przyjaciela, szybko zapamiętasz tekst zwrotek. Z refrenem nie ma kłopotu, ponieważ...

supetek muzyczny

Бомтагга гід бо кээдэгэ змлогсө

Przeczytaj tekst – użyj lusterka.

1. Zwróć uwagę na nastrój melodii i powiedz, czy jest taki sam w całej piosence.

Antonio Vivaldi, *Koncert nr 3 F-dur Jesień* RV 293, cz. III *Allegro*. Opowiedz o nastroju tej części koncertu.

Antonio Vivaldi to włoski skrzypek i kompozytor epoki baroku. Jako najstarszy syn w rodzinie został przeznaczony do stanu kapłańskiego, w którym jednak mógł się spełniać jako kompozytor oraz pedagog. Swoje najslynniejsze utwory skrzypcowe, w tym cykl koncertów *Cztery pory roku*, napisał z przeznaczeniem dla grających dziewcząt z sierocińca w Wenecji. Początek każdego z tych czterech koncertów stał się w 1978 roku sygnałem audycji o tym samym tytule w I Programie Polskiego Radia.

2. W nutach piosenki *Koniec wakacji* są rozmaite znaki muzyczne. Spróbuj je rozpoznać i nazwać.

3. W nutach piosenki *Koniec wakacji* znajdź takty z pauzą . W taktach 5 i 6 w miejscu pauz powtórz szeptem tekst z poprzedniego taktu „mokry piach, mokry piach”.

Zadania muzyki

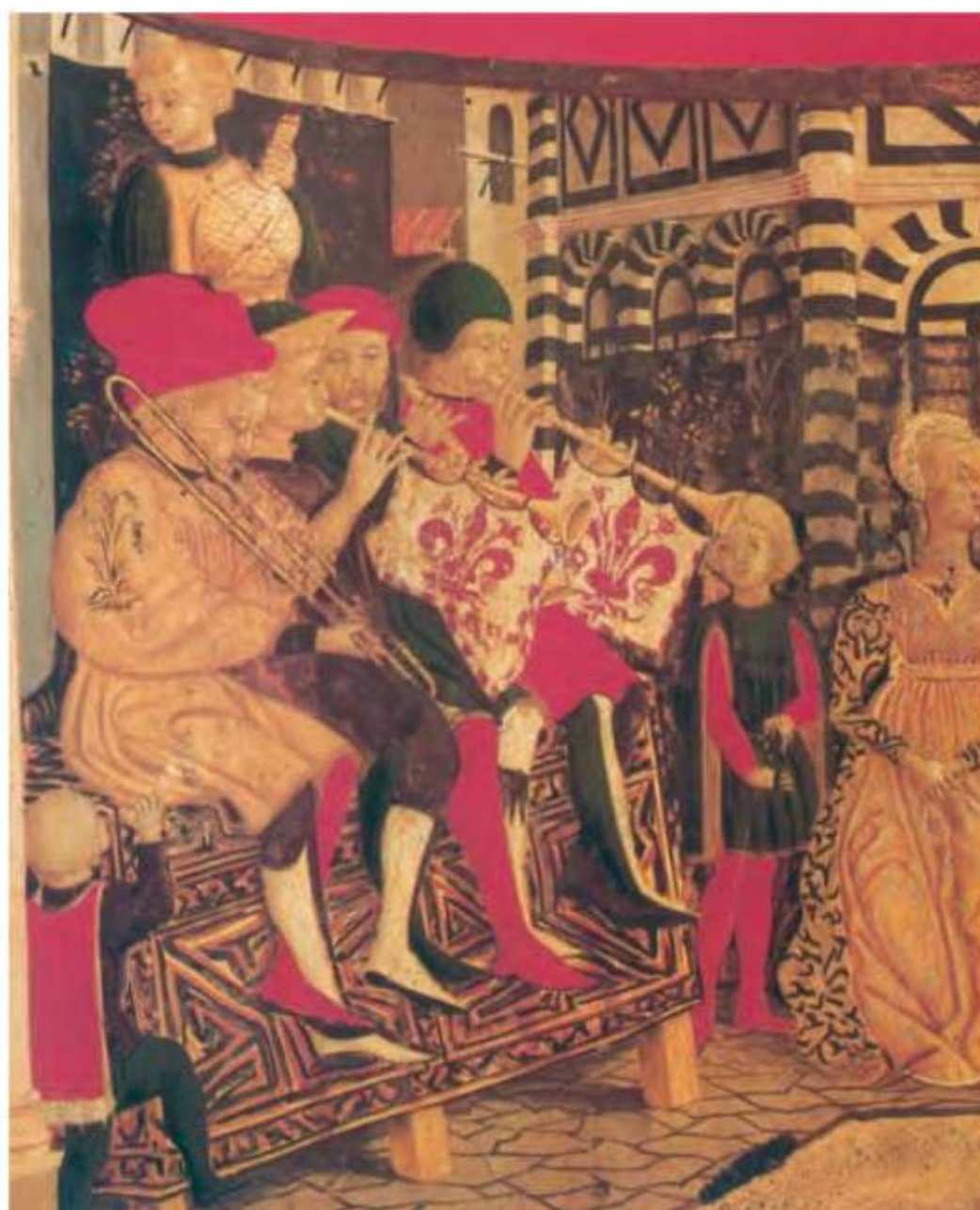
Po co właściwie jest muzyka? Żeby poprawić humor, żeby cisza nie dzwoniła w uszach, żeby było weselej, żeby się nie nudzić... A twoim zdaniem – po co istnieje muzyka?

Muzyka sygnalizacyjna

Od niepamiętnych czasów do porozumiewania się na odległość służyły człowiekowi znaki dymne, a także różne dźwięki i odgłosy. Określone sygnały, zrozumiałe tylko dla wtajemniczonych, informowały o różnych wydarzeniach – zbliżaniu się wroga, zwoływanej naradzie, polowaniu czy innych sprawach istotnych w życiu codziennym. Sygnały te służyły podobnym celom, do których dziś wykorzystuje się pocztę, telefon lub internet.

Czy zastanawiasz się czasem, jak wiele określeń jest związanych z czynnością słuchania? Możemy słuchać, słyszeć, posłuchać, wysłuchać, podsłuchać...

Muzyka od wielu wieków towarzyszyła wszystkim uroczystościom na dworach królewskich, m.in. zawiadamiała o wejściu pary królewskiej do sali, rozpoczynała bale, nawoływała do polowania

4. Wymyślcie historyjkę dźwiękową złożoną z granych i śpiewanych sygnałów muzycznych. Mogą to być sygnały do skradania się, ucieczki, wesołej zabawy lub do tańca, relaksu albo spokojnego spaceru. Wykorzystajcie różne rytmy, zmienne tempo i dynamikę.

Zabawa muzyczna

Masz wiadomość

Podzielcie się na dwie grupy. Będziecie sobie przekazywać rozmaite informacje gestami, mimiką, ruchem i dźwiękami instrumentów. Na przykład:

- Dziś po południu będzie dyskoteka!
- Zapraszam na ciastka do cukierni!
- Telefon od wielbiciela!
- Uciekajmy! Coś się dzieje na korytarzu!

Wymyślcie sami jakąś sytuację i przekażcie odpowiednią wiadomość za pomocą dźwięków.

Kawalerzysta wydający komendy trąbką sygnałową

Sygnały myśliwskie. Posłuchaj różnych sygnałów. Zwróć uwagę na ich charakter uzależniony od znaczenia przekazywanej informacji.

Róg myśliwski wykonany z rogu bawolego

Współczesny róg myśliwski, tak zwany pszczyński

Muzyka obrzędowa i religijna

We wszystkich religiach świata muzyka zawsze odgrywała ważną rolę. Magiczną moc przypisywali muzyce szamani i czarownicy plemienni, którzy tańcem, śpiewem i dźwiękami instrumentów zaklinali pogodę, odganiaли złe duchy, rzucali uroki, a także leczyli chorych. Ścisły związek muzyki z religią przetrwał wieki. Najstarsze zapisane i zachowane utwory to przede wszystkim przykłady muzyki sakralnej, czyli właśnie religijnej. Obecnie muzyka nadal towarzyszy wiernym modlącym się w świątyniach.

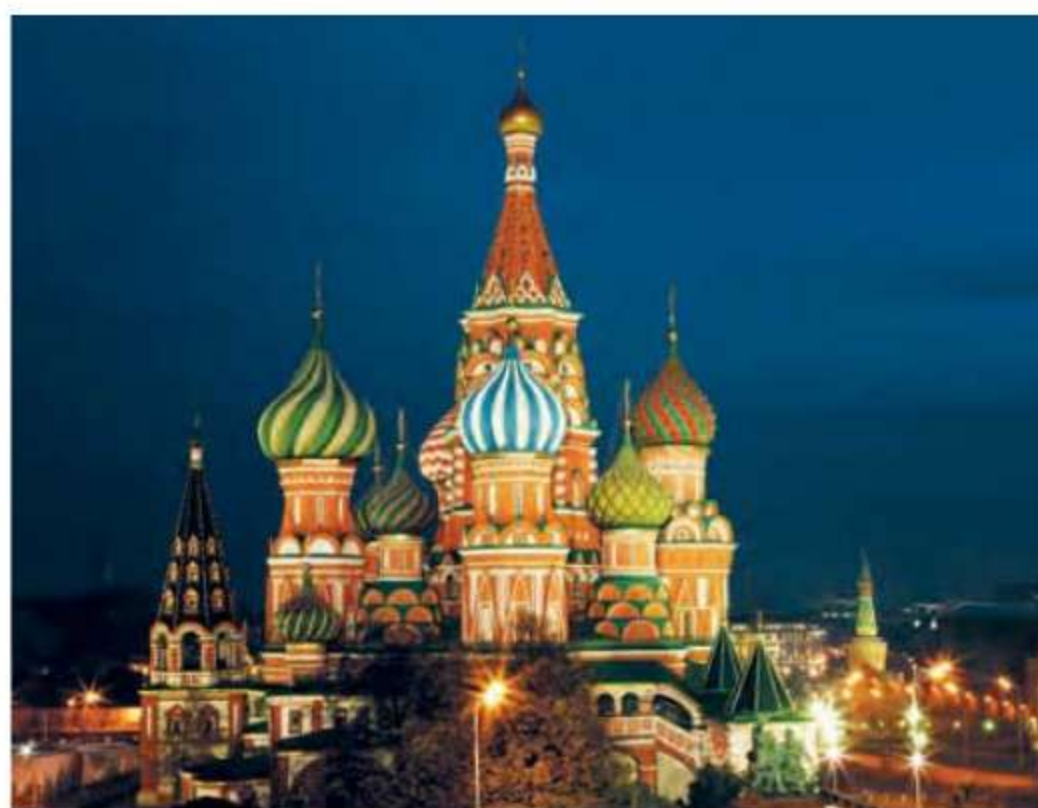
Tańczący szaman

Muzyka ze świątyń różnych religii. Zwróć uwagę na aparat wykonawczy.

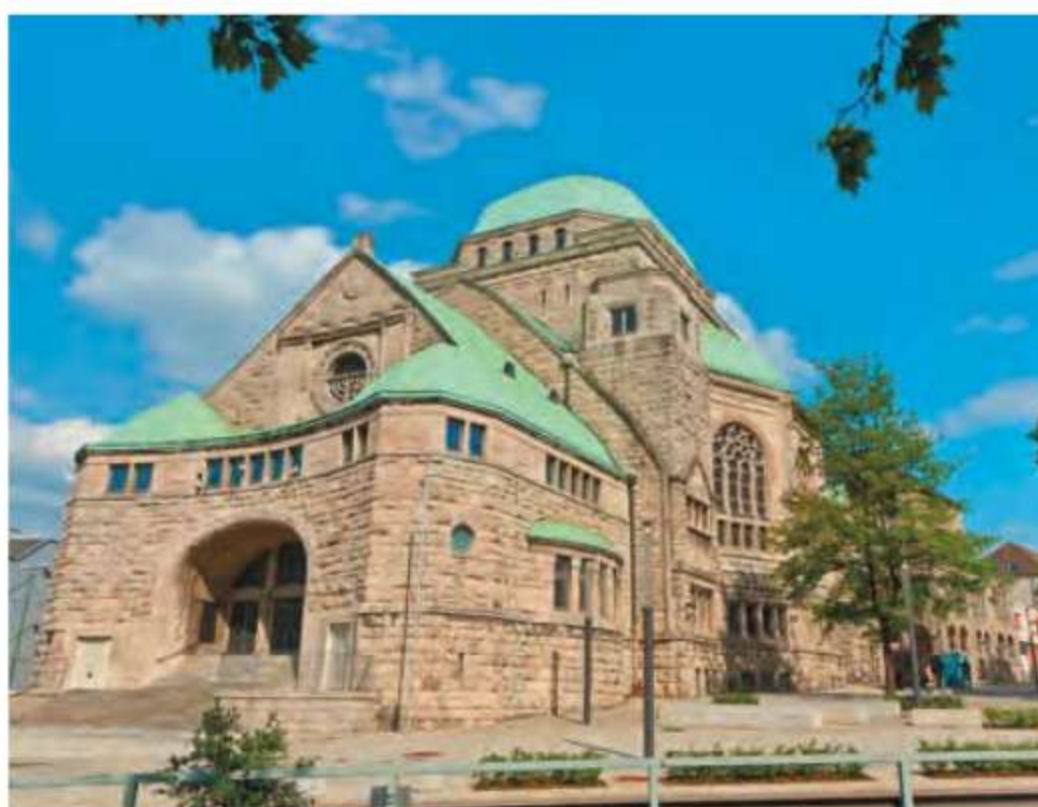
Chrześcijanie śpiewają w kościołach przy dźwiękach organów, słyszą też dzwonki

W prawosławnej cerkwi słyszą wielogłosowe śpiewy chórów

Z minaretu – tak nazywa się wieża meczetu, czyli świątyni muzułmanów – muezin nawołuje wiernych do modlitwy

W synagodze modlą się Żydzi, a modłom przewodzi śpiew kantora

Zabierz się razem z nami

muzyka i słowa: autor nieznany, słowa polskie: Stanisław Karaszewski

Wesoło

mf *C* *G*

Za - bierz się ra - zem z na - mi, za - bierz się ra - zem z na - mi, za - bierz
Git on bo'd lit - tle chil - d'en, git on bo'd lit - tle chil - d'en, git on

3. *C*⁷ *C*⁶ *A*⁷ *G/D* *D*⁷ *G*

się ra - zem z na - mi, tu wszy - scy zmie - ści - my się. Za - bierz
bo'd lit - tle chil - d'en, dere's room for ma - ny - a more. Git on

2. *G/D* *D*⁷ *G* *C* *G*

wszy - scy zmie - ści - my się. Już Go - spel Ex - press je - dzie, wa -
room for ma - ny - a more. De po - dróż stać ka - żde - go z nas, czy
Gos - pel train am com - in', I
fare is cheap an' all can go, de

7. *C*⁷ *G* *C* *C*⁶ *A*⁷

go - nów sły - chać stuk. Po - szy - nach ko - ła du - dnia, byś
je - steś król, czy kmieć. Prze - dzia - łów brak i nie ma klas, więc
hear it just at han', I hear dem car wheels mov - in' an'
rich an' po' are there, no sec - ond class a - board dis train, no

9. *G/D* *D*⁷ *G* *C*

z na - mi je - chać mógł. Za - bierz się ra - zem z na - mi, za - bierz
wsia - daj, z na - mi jedź. Git on bo'd lit - tle chil - d'en, git on
rum - blin' thro' de lan'.
dif - f'rence in de fare.

11 G

się ra - zem z na - mi, za - bierz się ra - zem z na - mi, tu
bo'd lit - tle chil - d'en, git on bo'd lit - tle chil - d'en, dere's

13 1. G/D D⁷ G

wszy - scy zmie - ści - my się. Na
room for ma - ny - a more. De

2. G/D D⁷ G

wszy - scy zmie - ści - my się.
room for ma - ny - a more.

Ref. Zabierz się razem z nami, (3 x)
 tu wszyscy zmieścimy się.

1. Już Gospel Express jedzie,
 wagonów słysząc stuk.
 Po szynach koła dudnią,
 byś z nami jechać mógł.

Ref. Zabierz się razem z nami...

2. Na podróż stać każdego z nas,
 czy jesteś król, czy kmieć.
 Przedziałów brak i nie ma klas,
 więc wsiadaj, z nami jedź.

Ref. Zabierz się razem z nami...

To ciekawe!

Negro spirituals (czytaj: nigroł spiriczuels) to pieśni religijne śpiewane przez czarnoskórych niewolników pracujących na plantacjach w Ameryce Północnej w XIX wieku. Pieśniom, śpiewanym zwykle w dialogu przez prowadzącego solistę i grupę wiernych, towarzyszyło klaskanie, tupanie, a także rytmiczne ruchy całego ciała.

Git on bo'd little child'en (czytaj: get on bod lityl czildren). Ten utwór z gatunku negro spirituals opowiada o jadącym pociągu Ewangelii. Podkreśl treść pieśni poprzez akompaniowanie tupaniem i klaskaniem.

Muzyka obrzędowa brzmi nie tylko w świątyniach. Odgrywa też ważną rolę w tradycyjnych uroczystościach ludowych – dożynkach, zapustach, sobótkach i wielu innych. Czy potrafisz opisać, na czym polegają wymienione obrzędy?

Zostań wirtuozem

Plon niesiemy, plon

dawna pieśń dożynkowa

Uroczyście

Plon nie - sie - my, plon, w go - spo - da - rza

dom. A - by do - brze plo - no - wa - ło,

po sto kor - cy¹ z ko - py² da - ło, plon nie - sie - my,

plon, w go - spo - da - rza dom.

¹ **Korzec** – dawna miara ciał sypkich wynosząca 32 garnce (ok. 120–130 l).

² **Kopa** – dawna miara równa 60 (sztuk, groszy).

Muzyka rozrywkowa

Muzyka rozrywkowa nie jest wynalazkiem XX wieku. Dawniej ludzie także lubili się bawić, a kompozytorzy pisali utwory rozrywkowe. Dziś są one wykonywane w salach koncertowych i zaliczane do muzyki poważnej, zwanej często klasyczną, chociaż kiedyś zostały skomponowane właśnie w celach rozrywkowych.

Wolfgang Amadeus Mozart, *Eine kleine Nachtmusik* (czytaj: ajne klajne nachtmuzik), część I – **Allegro**. Ten utwór bawi słuchaczy już od ponad 200 lat! Określ tempo i nastrój słuchanej muzyki. Czy rozpoznasz instrumenty grające w utworze?

supetek muzyczny

Są to instrumenty:

Carl Orff, *Carmina Burana*, fragment **O Fortuna**. Chór śpiewa o zmienności ludzkiego losu. Towarzyszy mu orkiestra z wieloma instrumentami perkusyjnymi. Jeśli się uważnie wsłuchasz, usłyszysz powtarzający się kilkakrotnie motyw rytmiczny i melodyczny. To tak zwane

Każdy ma swoją ulubioną muzykę!

Carl Orff to niemiecki kompozytor żyjący w XX wieku. Skomponował wiele utworów, z których najwybitniejszy to *Carmina Burana*. Orff był również autorem systemu wychowania muzycznego, w którym dużą rolę odgrywają śpiew, improwizacja i muzykowanie na instrumentach perkusyjnych. W ich skład wchodziły instrumenty niemelodyczne, m.in. bębenki, marakasy, klawesy, tamburyna, triangle, a także melodyczne zaprojektowane przez kompozytora dzwonki, ksylofony i metalofony z wymienianymi sztabkami. Ich najbardziej znana nazwa to Instrumentarium Orffa.

Każdy rodzaj muzyki ma swoich fanów. Ty też na pewno masz swoje ulubione utwory, których chętnie słuchasz. Jaka muzyka najbardziej ci odpowiada i przy jakich okazjach jej słuchasz?

Dzisiaj najczęściej brzmi muzyka, którą nazywamy popularną lub rozrywkową. Towarzyszy nam na każdym kroku – słychać ją w radiu, w telewizji, na estradach i w czasie zabaw.

5. Czy wiesz, jakie piosenki królują obecnie na listach przebojów?
6. Przeprowadź wywiad wśród znajomych dorosłych. Zapytaj ich o tytuły piosenek, których słuchali i które najchętniej śpiewali we wczesnej młodości.

Vanessa Mae

Chór chłopięcy

Kamil Bednarek

Kapela kaszubska

7. Muzyka ludowa również często spełnia funkcję rozrywkową. Powiedz, w jakich sytuacjach muzyka ludowa służy rozrywce.
8. Zainteresuj się folklorem własnego regionu. Zaprezentuj w klasie wybraną piosenkę.
9. Polska muzyka ludowa jest tak bogata i różnorodna, że na dokładne jej poznanie trzeba by poświęcić całe życie. Zrobił tak żyjący w XIX wieku wybitny polski etnograf – rozwiąż supełek i powiedz, jak się nazywał.

Warto wiedzieć!

Zajrzyj na stronę internetową z informacjami i zdjęciami z wybranych skansenów wsi polskiej, czyli muzeów pod gołym niebem, prezentujących dawne zabudowania wiejskie, sprzęty i narzędzia:
www.skanseny.net.

supłek muzyczny

+

+

~~a~~

~~ta~~

arz = berg

Była babuleńka

muzyka i słowa: autor nieznany, ze zbiorów Oskara Kolberga

Wesoło

1. By - ła ba - bu - leń - ka ro - du bo - ga - te - go,

5 mia - ła ko - zio - ła - cka bar - dzo roz - pu - stne - go.

9 Fik mik, fik mik, szwa - dy ry - dy ry - dy

12 mach ciach ciach, bar - dzo roz - pu - stne - go.

1. Była babuleńka rodu bogatego,
miała koziołeczka bardzo rozpustnego.

Ref. Fik mik, fik mik, szwady rydy rydy
mach ciach ciach, bardzo rozpustnego.

2. A ten koziołeczek był bardzo tłusty,
wyjad on babuli ogródek kapusty.

Ref. Fik mik...

3. Wzięła babuleńka kijaska małego,
zacęła wyganiać koziołka swojego.

Ref. Fik mik...

Zabawa muzyczna

Kopytka koziołka

Każdy z uczestników zabawy trzyma dwie pałeczki do dzwonków i uderza nimi lekko o ławkę w sposób opisany poniżej.

Takty 1–3: pałeczki trzymane pionowo z główkami skierowanymi w górę wystukują o pulpit ławki trzykrotnie rytm:

Takt 4: pałeczki trzymane jak podczas gry na dzwonkach uderzają główkami w pulpit w rytmie:

Podczas powtarzania melodii zwrotki powtarzają się także ruchy.

Natychmiast po zakończeniu zwrotki wszyscy szybko zmieniają uchwyt pałek, trzymając je teraz za główki. Podczas refrenu stukają lekko na przemian pałkami w brzeg pulpitu – grają rytm piosenki. Popularna zabawa ilustrująca treść kolejnych zwrotek towarzyszyła zwykle dzieciom na pastwisku. Babuleńka z kijkiem goniła upartego koziołka, który umykał pod rękami dzieci stojących w kole i śpiewających piosenkę.

10. Wyjaśnij, jaka wartość rytmiczna jest podstawą metrum 3/8.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Zakazane piosenki

Dziś muzyka towarzyszy nam w różnych miejscach i nawet nie zawsze ją zauważamy. Na zakupach, u fryzjera, na lodowisku – stanowi tło naszych codziennych zajęć. Dawniej muzykę częściej można było usłyszeć na miejskim rynku, podwórkach i ulicach, gdzie wykonywali ją wędrowni muzycyści. Grali oni i śpiewali modne szlagiery¹, a także okolicznościowe piosenki i ballady układane przez anonimowych twórców. Podwórkowe muzykowanie nabrało dużego znaczenia podczas okupacji hitlerowskiej. Uliczni grajkowie przez ośmieszanie wroga podtrzymywali na duchu zastraszoną ludność.

Siekiera, motyka to jedna z najbardziej popularnych piosenek zakazanych przez okupanta. Śpiewali ją w latach wojny pod oknami domów, na ulicach i w tramwajach nie tylko dorośli, ale także twoi rówieśnicy – choć w ten sposób ryzykowali własnym życiem.

11. Zwróć uwagę na prosty i prześmiewczy tekst oraz wesołą melodię. Czy twoim zdaniem oba elementy – tekst i melodia – pasują do siebie?

12. Zastanów się, dlaczego to była ulubiona piosenka warszawiaków w czasie okupacji hitlerowskiej.

13. Zobacz stronę Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku: www.muzeum1939.pl.

¹ Szlagier – przebój, hit.

Kapela podwórkowa z okresu okupacji

Pomnik
Praskiej Kapeli
Podwórkowej
w Warszawie

Siekiera, motyka

muzyka: autor nieznany, słowa z okresu II wojny światowej: Anna Jachnina

Żywo, wesoło

1. Sie-kie-ra mo-ty-ka, bim-ber, szkla-nka, w no-cy na-lot, w dzień ła-pa-nka,
5 sie-kie-ra, mo-ty-ka, świa-tło, prąd, kie-dyż o-ni pój-dą stąd?

1. Siekiera, motyka, bimb¹, szklanka,
w nocy nalot, w dzień łapanka,
siekiera, motyka, światło, prąd,
kiedyż oni pójdą stąd.
2. Siekiera, motyka, styczeń, luty,
Hitler z Ducem² gubią buty,
siekiera, motyka, linka, drut,
już pan malarz³ jest kaput⁴.
3. Siekiera, motyka, piłka, alasz⁵,
przegrał wojnę głupi malarz,
siekiera, motyka, piłka, nóż,
przegrał wojnę już, już, już.

Kadr z filmu *Zakazane piosenki*

¹ **Bimber** – alkohol produkowany w warunkach domowych.

² **Duce** – (czytaj: ducze, po włosku „wódz”) – to przydomek Benita Mussoliniego, włoskiego dyktatora i sprzymierzeńca Hitlera.

³ **Pan malarz** – to aluzja do faktu, że Hitler zajmował się malarstwem.

⁴ **Kaput** – słowo pochodzi z języka niemieckiego i znaczy „zniszczony”, „przepadł”.

⁵ **Alasz** – to rodzaj alkoholu.

14. Zagrajcie akompaniament na instrumentach perkusyjnych według piktogramów umieszczonych nad nutami. Do wykonania kolejnych zwrotek zaproponujcie inne instrumenty.

1. Przynieś do klasy jesienne liście, kasztany, żołądźcie, owoce jarzębiny. Stwórz z nich „rozwichrzone” obrazki, a następnie uporządkowane kompozycje plastyczne.

4. Wybierz trzy instrumenty perkusyjne, za pomocą których można ułożyć akompaniament do piosenki *Rozwiczrzona jesień*.

Rozwiczrzona jesień

muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska

Wesoło

1. Ma ka - pe - lusz z pta - sich piór, ka - szta - no - we wło - sy,
brwi, zbie - ra ja - błek pe - len wór, że - gna la - to, z zi - my
drwi. Roz - wi - chrzo - na, sza - lo - na pę - dzi je - sień po - lem,
bar - wne su - knie szar - pie wiatr, w słoń - cu lśnią ko - ra - le.

1. Ma kapelusz z ptasich piór,
kasztanowe włosy, brwi,
zbiera jabłek pełen wór,
żegna lato, z zimy drwi.

Ref. Rozwiczrzona, szalona
pędzi jesień polem,
barwne suknie szarpie wiatr,
w słońcu lśnią korale.

2. W ręku niesie ptaków klucz,
cztery wiatry światem gna,
głaszcze słońcem nocny chłód,
dmucha nam w ogniska żar.

Ref. Rozwiczrzona, szalona...

3. Składa z liści talię kart,
głogom wróży dobre dni,
z deszczem sobie mknie przez świat,
stuka w okna, bębni w drzwi.

Ref. Rozwiczrzona, szalona...

Instrumenty – perkusja w orkiestrze

Instrumenty perkusyjne tworzą wielką i różnorodną grupę. Jednym z jej najstarszych przedstawicieli jest bęben szczelinowy. Nazwa wiąże się z wyciętym w korpusie instrumentu podłużnym otworem – szczeliną. Gra polega na uderzaniu w bęben jedną lub dwiema pałkami.

To ciekawe!

Dawno temu wierzono, że w instrumentach tkwi niezwykła, magiczna moc... Dla wielu plemion niezastąpionym instrumentem był bęben. Grano na nim podczas rozmaitych obrzędów i uważano go często za przedmiot święty. Ważny był wybór materiału i proces konstruowania instrumentu. Na przykład Lapończycy na materiał do budowy bębna wybierali drzewa, których korzenie rosły w określonym kierunku. W Melanezji¹ z kolei budowniczy bębnów musiał wdrapać się na drzewo i tam wykonać swoją pracę.

C. Sachs, *Historia instrumentów muzycznych*, PWM, Kraków 1989, s. 20

Źródło dźwięku, czyli to, co brzmi w instrumencie perkusyjnym, nie zawsze jest takie samo. Najczęściej dźwięk wydobywa się przez uderzanie, np. dłońmi, pałkami, szczotkami (miotelkami), a także pocieranie lub potrząsanie. Są także instrumenty, które uderzane o siebie wydają dźwięk – jak znane wam talerze.

W kotłach, bębnach, bongosach, kongach i werblu brzmi **membrana**, czyli napięta skóra lub sprężyste tworzywo sztuczne. Z kolei w marakasach, klawesach, talerzach, triangu i kastanietach dźwięczy **cały instrument**.

Istnieją także instrumenty z drewnianymi lub metalowymi **płytkami** ułożonymi od najniższej do najwyższej brzmiejącej – to marimba, wibrafon, ksylofon i dzwonki.

5. Przekonaj się, czy umiesz rozpoznać instrumenty ze szkolnego zestawu, gdy ich nie widzisz, lecz tylko słyszysz.

6. Sprawdź na instrumentach perkusyjnych, które masz w klasie, od czego zależy ich głośnie lub ciche brzmienie. Czy w podobny sposób zmienia się dynamika w innych grupach instrumentów?

¹ Melanezja – zachodnia część Oceanii, położona na wyspach na Oceanie Spokojnym.

Bębny
szczelinowe

Pałki
i miotelki
do perkusji

Kastaniety

Klawesy

Marakasy

Talerze

Triangel

Bongosy

Werbel

Bęben wielki

Kongi

Instrumenty perkusyjne, na których gra się tylko rytm, to **instrumenty niemelodyczne.**

Ksylofon

Dzwonki chromatyczne

Na niektórych instrumentach perkusyjnych można zagrać melodię. Są to **instrumenty melodyczne.**

Kotły

Wibrafon

supetek muzyczny

Grupa instrumentów perkusyjnych jest oznaczona w nutach dla dyrygenta orkiestry jako:

u = a + t + **+ ri +**

Instrumenty perkusyjne są niezbędne w orkiestrze symfonicznej. Do podstawowego zestawu zalicza się około 40 różnych instrumentów! Perkusista musi umieć grać na wszystkich!

**Perkusistka
grająca na kotłach**

Zabawa muzyczna

Klasowa bateria

Dołączcie do orkiestry wykonującej *Taniec z szablami* – grajcie na instrumentach w miarowym, szybkim pulsie muzyki. Utwórzcie grupy instrumentalne (np. tamburyny, bębenki, marakasy, klawesy), a dla każdej z nich narysujcie oznaczenie na tablicy (możecie wykorzystać piktogramy tych instrumentów). Nauczyciel będzie wskazywał rysunki, czym da poszczególnym grupom sygnał do grania. Któremu zespołowi uda się zagrać naprawdę równo? To nie będzie łatwe!

Aram Chaczaturian, *Taniec z szablami* z baletu *Gajane*. Zwróć uwagę na nisko brzmiące kotły i na dźwięki ksylofonu naśladujące odgłosy uderzeń szabli. Spróbuj także wychwycić brzmienie tambury i triangu.

Zostań wirtuozem

Opowieść jesiennego deszczu

Umiarkowanie

melodia: Gabriel Dążek (lat 9)
opracowanie: Katarzyna Jakóbczak-Dążek

The musical score is presented on four staves, each with an icon of the instrument it represents: a flute, a xylophone, maracas, and a triangle. The first staff (flute) begins with a treble clef, a 4/4 time signature, and a key signature of one flat. It contains a melody starting on a whole note, followed by eighth and sixteenth notes, with a dynamic marking of *p* (piano). The second staff (xylophone) also has a treble clef and 4/4 time signature, featuring a series of chords and single notes, with a dynamic marking of *p*. The third staff (maracas) has a 4/4 time signature and consists of a continuous eighth-note pattern, with a dynamic marking of *p*. The fourth staff (triangle) has a 4/4 time signature and features a series of whole notes, with a dynamic marking of *p*. The score is divided into two systems, each ending with a double bar line. The first system is marked with a '5' above the first staff. The second system is marked with a '5' above the first staff and a '5' below the fourth staff. The second system includes crescendo and decrescendo hairpins.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Polski tancerz
breakdance
(czytaj: brejkdens)
występuje u papieża

Kiedy biją dzwony

Król polskich dzwonów – Zygmunt – wisi od 500 lat w krakowskiej Katedrze na Wawelu. Ufundował go sam król Zygmunt Stary. Ten wyjątkowy dzwon oznajmia tylko najważniejsze wydarzenia w życiu Polski i Kościoła.

W pogodne październikowe popołudnie 1978 roku we wszystkich zakątkach Polski rozległy się dźwięki dzwonów, nawet najsłynniejszego z nich – Zygmunta. Ogłosiły niezwykle radosną nowinę – Polak – kardynał Karol Wojtyła – został wybrany w Rzymie na papieża. Jan Paweł II, gdyż takie imię przybrał nowy zwierzchnik Kościoła katolickiego, był papieżem otwartym na ludzi różnych ras i wyznań, żywo interesował się także ich kulturą, zwłaszcza podczas licznych pielgrzymek. W Watykanie spotykał się z wieloma artystami i zespołami wykonującymi różną muzykę, gościł nawet wielkie gwiazdy rocka. Sam papież też był artystą – pisał wiersze i dramaty, miał talent aktorski, bardzo chętnie i dobrze śpiewał.

Wszystkie dzwony w Polsce (nawet te w świątyniach innych wyznań) rozdzwoniły się ponownie wieczorem 2 kwietnia 2005 roku. Wspólnie ogłosiły wiadomość o śmierci pierwszego polskiego papieża.

To ciekawe!

Każdy dzwon jest odlewany ręcznie – z brązu lub stopu miedzi, niklu i glinu. Trudnią się tym ludwisarze. Ciężar, który kołysze się wewnątrz dzwonu i uderza w jego najgrubsze miejsce, to serce. Każdy dzwon dźwięczy inaczej, a uzyskanie pięknego, niepowtarzalnego brzmienia jest wielką sztuką. Na stronie rodziny Felczyńskich (znanych polskich ludwisarzy) można obejrzeć, jak powstaje dzwon. http://www.janfelczynski.com/dzwony/proces_produkcji

Bandoska¹

ludowa pieśń z Mazowsza

Powoli

1. Za - chódź - ze, słu - ne - cko, sko - ro mas
za - cho - dzić, bo nas no - gi bo -
lu po tam po - lu cho - dzić, bo nas
no - gi bo - lu po tam po - lu cho - dzić.

1. Zachódź-ze, słunecko,
skoro mas zachodzić,
bo nas nogi bolu,
po tam polu chodzić. } bis

2. Nogi bolu chodzić,
rance bolu robić,
zachódź-ze, słunecko,
skoro mas zachodzić. } bis

¹ **Bandos** – dawna nazwa sezonowego robotnika rolnego.

Ludowa pieśń z Mazowsza, **Bandoska**. Posłuchaj jednej z ulubionych piosenek papieża. Jan Paweł II śpiewał ją podczas ostatniej pielgrzymki do ojczyzny.

7. Zagraj melodię *Bandoski* na dzwonkach lub flecie.

gis¹

e²

Opowie ci wiatr

W listopadzie pusto w sadzie – wiatr strąca z drzew ostatnie liście, wieje, dmucha i gra na wszystkim, co napotka po drodze. Szumi w gałęziach drzew, gwiżdże w szczelinach płotów i w szparach niedomkniętych okien, zawodzi w kominach...

1. Spróbujcie zagrać jak najwięcej dźwięków, które przypominają wam odgłosy jesiennego wiatru i deszczu, gdy macie do dyspozycji wyłącznie papier (kartki, arkusze gazety, papierowe torby). Można je pocierać o siebie, gnieść, drzeć, uderzać w wiszący papier palcem.

Zabawa muzyczna

Bo do tańca trzeba czworga

Pobawcie się przy piosence *Zawsze jest pogoda*. Podczas śpiewania zwrotki piosenki poruszajcie się rytmicznie po klasie. W czasie refrenu szybko znajdźcie partnera i podajcie mu obie ręce.

W parach obracajcie się w kółkach siedmioma podskokami, po czym zaklaszczcie jeden raz w ręce i zmieńcie partnerów. Każdy powinien zatańczyć z czterema osobami.

2. Znasz już wiele rodzajów muzyki i wiesz, jaką spełniają funkcję. Spróbuj ułożyć program godzinnego koncertu, który wyciągnąłby cię z domu podczas jesiennej pluchy.

3. W nutach piosenki *Zawsze jest pogoda* pojawia się często rytm:

Przypomnij, co oznacza kropka przy nucie i łuk łączący dwie nuty znajdujące się na tej samej wysokości.

Zawsze jest pogoda

muzyka: Wojciech Kaleta, słowa: Justyna Holm

Żywo, wesoło

1. Sią - pi, le - je, wie - je, aż się chmu - ra strzę - pi,

a my na bio - lo - gii ro - bi - my po - stę - py!

Mo - że nie naj - wię - ksze, a - le wa - żne, że

li - czy się wy - trwa - łość, a po - go - da - nie. Nie -

wa - żne, czy się mar - znie, czy to - nie w stru - gach burz. Po

pro - stu - jest po - go - da. Po - go - da jest, i już! Nie -

wa - żne, czy się mar - znie, czy to - nie w stru - gach burz. Po

pro - stu - jest po - go - da. Po - go - da jest, i już!

1. Siapi, leje, wieje, aż się chmura strzępi,
a my na biologii robimy postępy!
Może nie największe, ale ważne, że
liczy się wytrwałość, a pogoda – nie.

Ref. Nieważne, czy się marznie,
czy tonie w strugach burz. } bis
Po prostu – jest pogoda.
Pogoda jest, i już!

2. Zawsze jest pogoda, by uczyć się czegoś
– niekoniecznie w szkole, nie zawsze polskiego...
Zawsze jest pogoda – każdy uczeń wie,
że po-szkolna wiedza przyda się za dwie!

Ref. Nieważne, czy się marznie...

Warto wiedzieć!

Źródłem dźwięku we wszystkich instrumentach dętych jest strumień drgającego powietrza. Im strumień ten jest dłuższy, tym dźwięk jest niższy. A zatem – wysokość dźwięku zależy m.in. od wielkości instrumentu, natomiast barwa dźwięku – od materiału, z którego został zbudowany instrument.

Grające powietrze

Kilka tysięcy lat temu człowiek zauważył, że powietrze wydaje rozmaite dźwięki. Z patyczków, trzciny i kości zaczął konstruować piszczałki, gwizdki i fujarki. Spostrzegł, że gdy w nie dmucha, może uzyskiwać wyższe i niższe dźwięki. To pozwoliło na zagranie melodii.

Piszczałka kościana

Zabawa muzyczna

Wesoła orkiestra

Przynieście do klasy rozmaite przedmioty, na których można grać, dmuchając. Może to być gwizdek od czajnika, grzebień, muszla, klucz, butelka, dowolna rurka, wąski pojemnik po lekarstwach, fujarka lub flet, gliniany kogutek itp. Rozpocznijcie zabawę od poszukiwania rozmaitych odgłosów, które można wydobyć z waszych „instrumentów”. Dmuchaćcie w nie, uderzajcie drewnianą pałeczką, turlajcie je, potrząsajcie butelką wypełnioną wodą, „strzelajcie” palcem szybko wyciąganym z otworu szyjki butelki lub pojemnika. Sprawdźcie, jak zmienia się wysokość dźwięku butelki po dolaniu wody. Podzielcie się na grupy, w których znajdą się osoby z przedmiotami o podobnym brzmieniu, i ułóżcie kilkuczęściowy krótki utwór. Wykorzystajcie ostinato lub akompaniament instrumentów perkusyjnych jako tło do solowych improwizacji na „instrumentach dętych”.

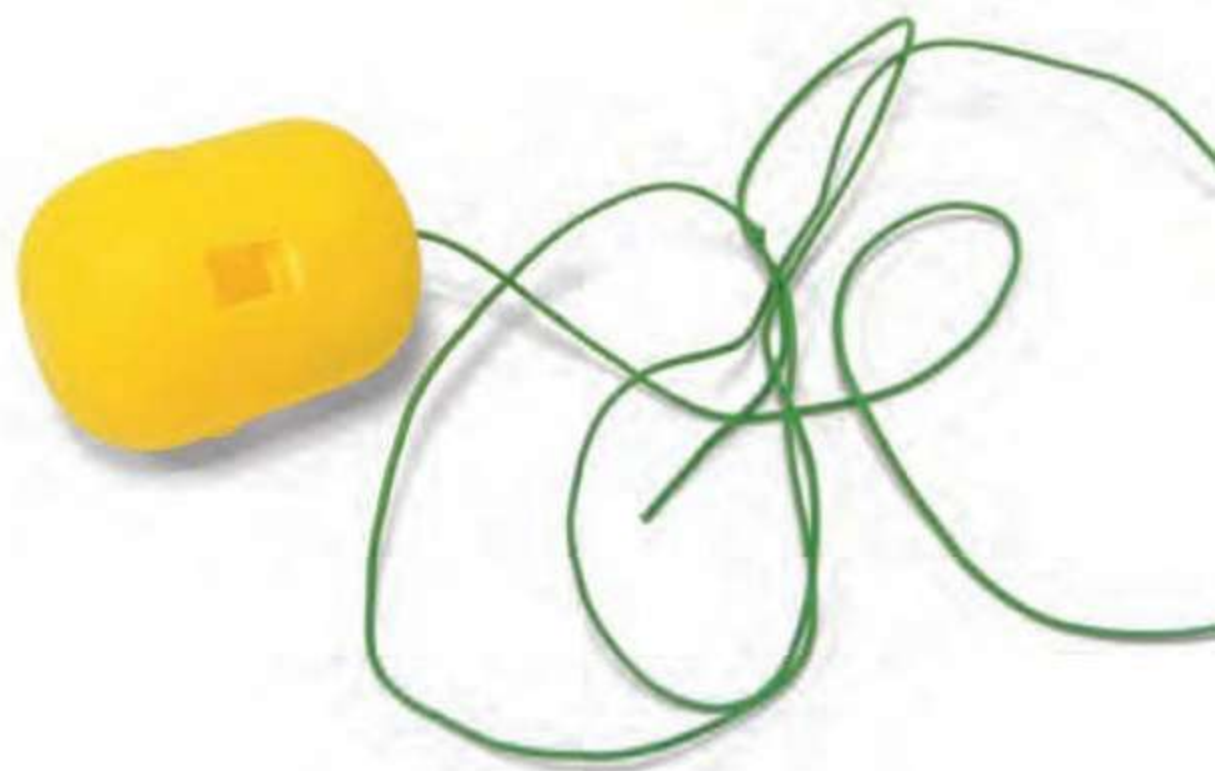
Sami też możecie skonstruować instrumenty, w których „gra” powietrze. Skorzystajcie z poniższych instrukcji lub wymyślcie własne.

Świergol

Potrzebne materiały: mały zamykany plastikowy pojemniczek, mocny sznurek długości około 30 cm, guzik lub koralik, gwóźdź i ostry nożyk.

Sposób wykonania

1. Wzdłuż pojemniczka wytnij nożykiem pasek szerokości około 5 mm, a na środku dna wywierć gwoździem dziurkę.
2. Przewlec przez dziurkę sznurek i zaklinuj od środka guzikiem lub koralikiem.
3. Pojemniczek zamknij przykrywką.
4. Teraz zakręć instrumentem nad głową – rozlegnie się ptasie świergotanie.

Czurynga

Potrzebne materiały: podłużna zaokrąglona na końcach cienka deseczka (np. ze sklejki) o długości 15–20 cm (na jednym końcu deseczki musi być wywiercony otwór), sznurek długości około 20 cm, pędzelek i farby plakatowe.

Sposób wykonania

1. Ozdób deseczkę – namaluj farbami dowolne wzory na obu jej stronach. Następnie przewlec sznurek przez otwór i zawiąż bardzo mocno małą pętlę.
2. Okręć kilkanaście razy wiszącą na sznurku deseczkę dookoła własnej osi, a następnie energicznie zakręć nią nad głową. Powietrze przecinane wirującą deseczką wyda niesamowite odgłosy...

Okaryna

Potrzebne materiały: piłeczka pingpongowa, słomka do napojów, gruba igła i szpikuliec, mały pasek tekturki, klej do plastiku, nożyczki.

Sposób wykonania

1. W piłeczce pingpongowej ostrożnie wywierć otwory w miejscach pokazanych na fotografii obok – zacznij igłą, potem powiększaj otwory szpikulcem.
2. Koniec słomki zetnij po skosie tak, aby po przyłożeniu do brzegów największego otworu mocno przylegał do powierzchni piłeczki i umożliwiał wprowadzenie powietrza do środka.
3. Z paska tektury zrób podpórkę dla słomki i przyklej je razem do piłeczki.
4. Dmuchaając w słomkę, możesz wydobywać różne dźwięki – wystarczy zakrywać i odkrywać otwory na piłeczce.

Flet cebulowy (mirliton)

Potrzebne materiały: gruba tuba (papierowa, plastikowa lub kawałek bambusa), folia spożywcza lub torebka foliowa (dawniej używano łusek cebuli, stąd nazwa instrumentu), dwie gumki recepturki, ostry nożyk.

Sposób wykonania

1. Na środku tuby wytnij owalny otwór wielkości ust, następnie na oba końce tuby nałóż kawałki folii spożywczej lub torebki i umocuj je gumkami.
2. Przyłóż usta do otworu i śpiewaj, cmokaj, chrząkaj – wsłuchaj się w nowe brzmienie własnego głosu.

Instrumenty – dęte blaszane

Rodzina instrumentów dętych wykonanych ze stopu miedzi i cynku jest dość liczna. Każdy instrument z tej rodziny ma kształt zwiniętej rury zakończonej z jednej strony ustnikiem, a z drugiej lejkową czarą głosową.

Instrumenty te – zwane przez muzyków blachą – wydają bardzo donośne dźwięki, dlatego znajdują często zastosowanie w orkiestrach grających na świeżym powietrzu.

Georg Friedrich Händel (czytaj: fridriś hendel), *Alla Hornpipe* (czytaj: hornpajp) z *Suity nr 2 D-dur (Muzyka na wodzie)* HWV 349. Wyobraź sobie płynącego statkiem po Tamizie króla Anglii z orszakiem i całą orkiestrą, która swoją grą umila podróż monarchy w XVII wieku. Czy ty też słuchasz muzyki podczas podróży?

To ciekawe!

Orkiestry instrumentów dętych grają podczas parad wojskowych czy uroczystości straży pożarnej. Szczególną popularnością cieszą się na Śląsku. Czwartego grudnia – w dniu święta górników, czyli Barbórki – orkiestra dęta maszeruje skoro świt i budzi mieszkańców.

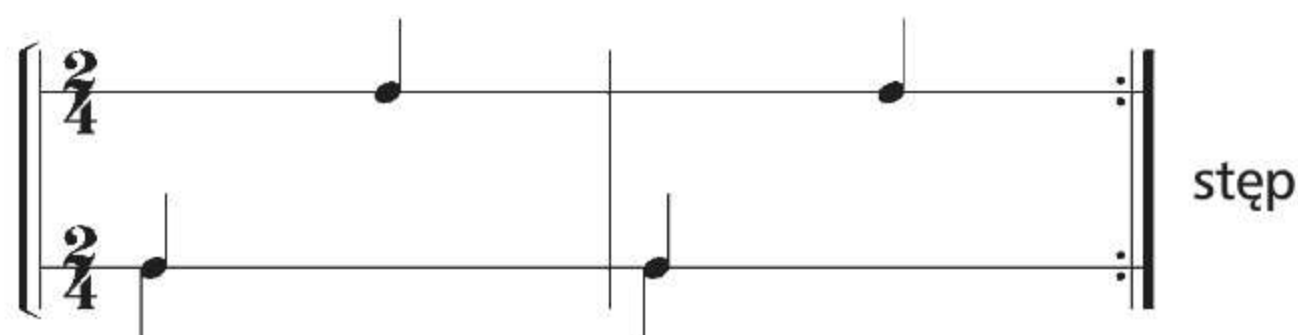
Najpopularniejszy instrument w rodzinie dętych blaszanych to **trąbka**, która ma jasne, radosne brzmienie. Rura trąbki jest zwinięta, a wewnątrz utworzonej pętli znajdują się trzy wentyle. Trębacz wdmuchuje przez ustnik powietrze pod ciśnieniem. Od siły zadęcia, napięcia warg i włączenia odpowiednich wentyli zależy wysokość dźwięku. Czasami trębacz używa podczas gry tłumika, którym przykrywa czarę głosową. Dźwięki stają się wówczas cichsze i delikatniejsze.

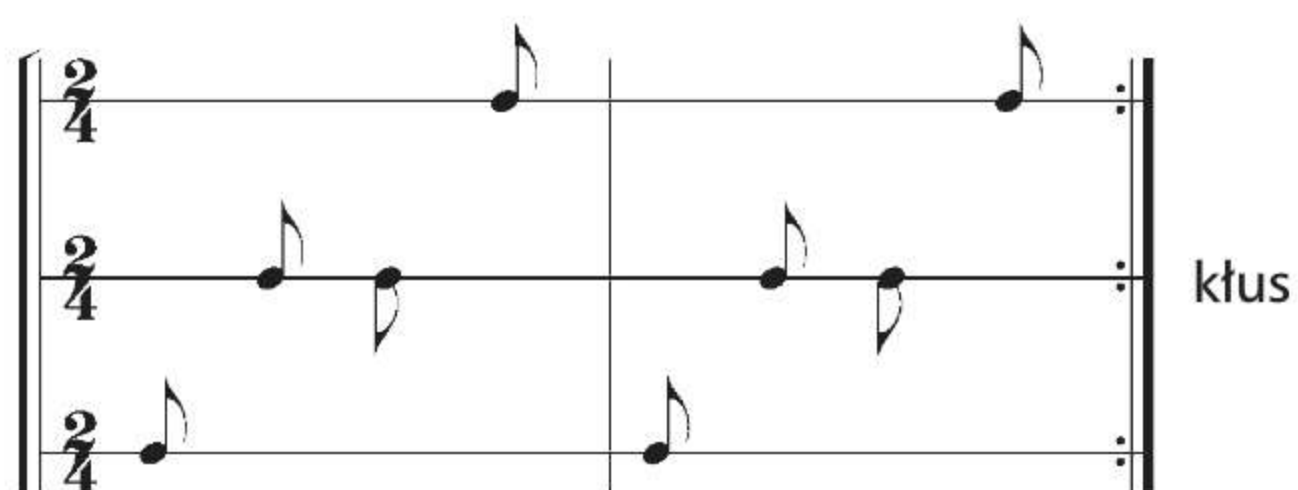
Trąbka

Gioachino (czytaj: dzioakino) Rossini, *Uwertura* do opery *Wilhelm Tell*. Fragment, który słyszysz, rozpoczyna się dźwiękiem trąbki dającej sygnał do ataku konnicy. Naśladuj odgłosy końskich kroków – klaszcz, tup i klep rękami w uda (jak we wzorach poniżej). Spróbuj zachować szybkie tempo utworu.

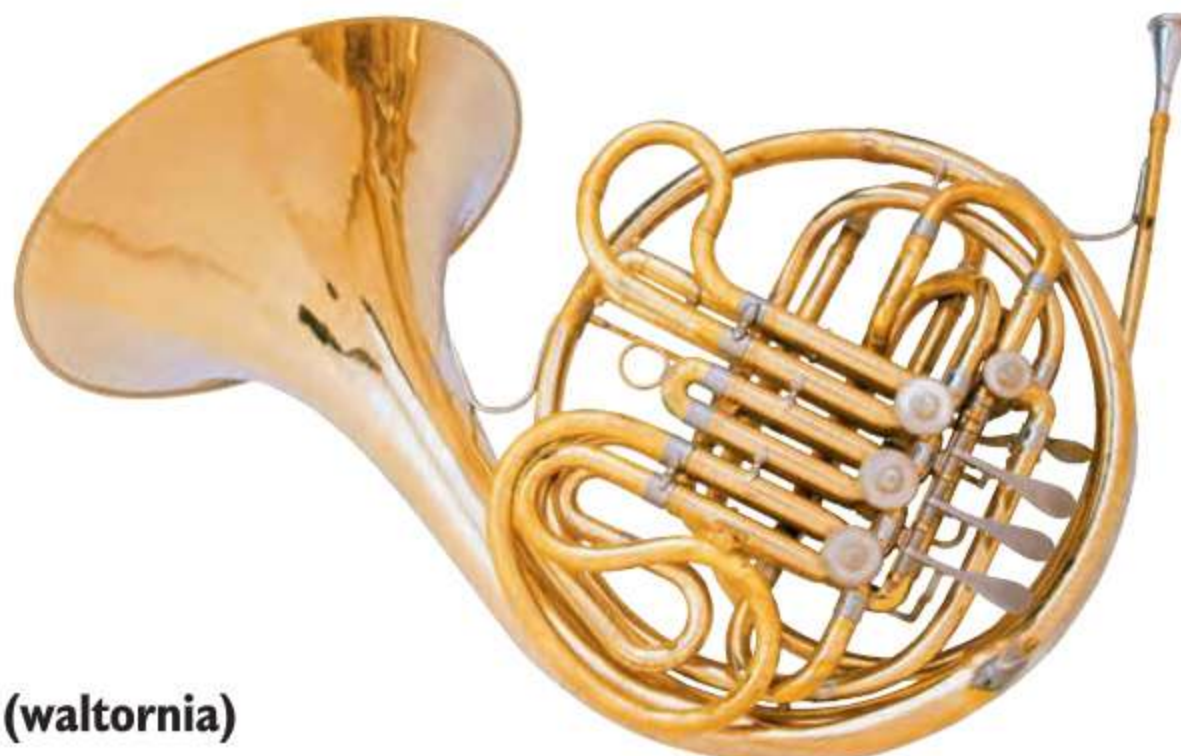
lub

Róg, zwany też **waltornią** (od niemieckiej nazwy *Wald Horn*, czyli leśny róg), jest większy od trąbki. Dzięki czterem wentylom waltornista może grać dźwięki wysokie i niskie. Długość rury rogu po wyprostowaniu wynosi ponad 3,5 metra!

Carl Maria von Weber, *Chór strzelców* z opery *Wolny strzelec*. Odgadnij, jaką scenę ilustruje i podkreśla tutaj dźwięk waltorni.

Róg (waltornia)

Puzon składa się z dwóch części. Jedna ma ustnik i czarę głosową, a druga jest ruchoma – to suwak, dzięki któremu puzonista reguluje wysokość dźwięku oraz może bez trudu zagrać glissando. Puzon potrafi naśladować gdakanie kury, ryk słonia, miauczenie kota i wiele innych zabawnych odgłosów. Instrument ten można spotkać w różnych orkiestrach i zespołach jazzowych.

Georg Lohmann (czytaj: georg looman), *Diabelski puzon*. Zwróć uwagę na swoją reakcję – czy potrafisz zachować powagę podczas słuchania utworu?

Tuba, tak jak waltornia, ma cztery wentyle. W orkiestrze wzmacnia brzmienie instrumentów basowych, ale gra też partie solowe. W orkiestrach wojskowych zwykle podaje tempo marszu. Mimo potężnej budowy i niskiego brzmienia pozwala grać delikatne melodie.

John Golland (czytaj: dżon golent), *Koncert na tubę* op. 46, część III. Zwróć uwagę na dużą skalę dźwięków oraz artykulację, czyli sposób wydobywania tych dźwięków przez wykonawcę.

4. Trąbka, waltornia i tuba mają wentyle, puzon zaś – suwak. Podaj przykłady, gdzie, poza wymienionymi instrumentami, można spotkać takie przedmioty – czy pełnią podobną funkcję?

5. Czasami instrumenty pojawiają się w logo, czyli charakterystycznym znaku różnych instytucji i zrzeszeń. Postaraj się znaleźć przykład współczesnego logo zawierającego instrument.

Puzon

Tuba

Nasze dzieje, nasza tradycja

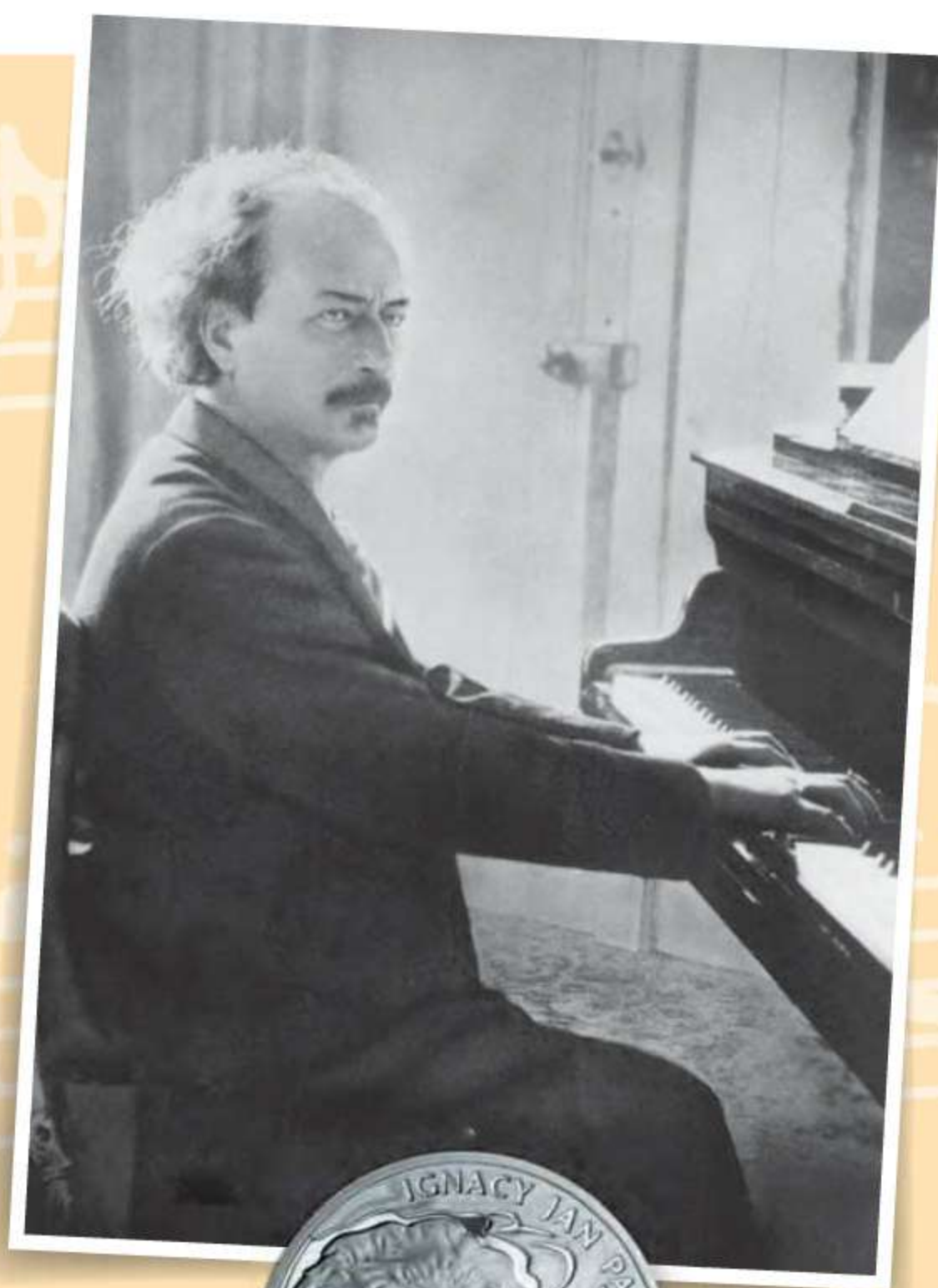
Ignacy Jan Paderewski

W dniu 11 listopada 1918 roku po 123 latach zaborów Polska znów stała się niepodległym państwem. Udało się to dzięki staraniom Polaków w kraju i za granicą, nie tylko polityków i wojskowych, ale też polskich artystów. Jednym z najbardziej zasłużonych był Ignacy Jan Paderewski – znakomity pianista, kompozytor i mąż stanu. Dzięki swojej wirtuozowskiej grze na fortepianie miał wielu przyjaciół na całym świecie – zarówno wśród artystów, jak i polityków oraz przywódców państw. To właśnie dzięki nim mógł działać na rzecz wolności ojczyzny. Muzyk przyczynił się do uzyskania przez Polskę dostępu do morza. Swoją podpisał pod traktatem wersalskim – dokumentem kończącym I wojnę światową i uznającym niepodległość Polski. W 1919 roku Józef Piłsudski powierzył Paderewskiemu stanowisko premiera rządu młodego państwa polskiego. Ten znakomity polski pianista, ceniony i poważany jako polityk, komponował również piękne utwory, głównie fortepianowe i orkiestrowe.

Ignacy Jan Paderewski, *Krakowiak fantastyczny* op. 14 nr 6. Podczas słuchania utworu spróbuj wychwycić charakterystyczne cechy krakowiaka – skoczny, żywy charakter muzyki, metrum 2/4. Czy można w *Krakowiaku* Paderewskiego usłyszeć wyraźne synkopy?

6. Zobacz stronę internetową Centrum Ignacego Jana Paderewskiego w Kąsnej Dolnej – w dawnej posiadłości kompozytora:
www.paderewski.tarnow.pl.

Okolicznościowe monety z podobizną Ignacego Jana Paderewskiego

Leguny¹ w niebie

muzyka i słowa: Adam Kowalski

Szybko i wesoło

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three staves of music. The first staff starts with a B chord and ends with an Es chord and a B chord. The second staff starts with a B/F chord and ends with an Es chord. The third staff starts with a B/F chord and ends with a B chord. The lyrics are written below the notes.

Sie - dział świę - ty Piotr przy bra - mie - oj re - ty!
Czy - tał se ko - mu - ni - ka - ty z ga - ze - ty.

5 Wtem ktoś szar - pnął bra - mą zło - tą, py - ta świę - ty klu - cznik: - Kto to?
O - jo - jo - joj jo - jo - jo - joj. O - jo - jo - joj jo - jo - jo - joj.

9 Le - gu - ny my z fron - tu, le - gu - ny!
Le - gu - ny my z fron - tu, le - gu - ny!

1. Siedział święty Piotr przy bramie – oj rety!
Czytał se komunikaty z gazety.
Wtem ktoś szarpnął bramą złotą,
pyta święty klucznik: – Kto to?
– Leguny my z frontu, leguny!
Ojoj...
Leguny my z frontu, leguny!

2. Chodźcie, chodźcie, mnie was tutaj potrzeba,
by nie wleźli bolszewicy² do nieba.
Niechaj wiedzą syny czarcie,
że przy bramie, tu, na warcie
leguny są polskie, leguny!
Ojoj...
Leguny są polskie, leguny!

3. I uczynił z nich Piotr święty załogę
i wypłacił im relutum³ za drogę.
A gdy zmorzył sen Piotrusia
z aniołkami husia-siusia
leguny tańczyły, leguny!
Ojoj...
Leguny tańczyły, leguny!

¹ **Leguny** – żołnierze Legionów Polskich z I wojny światowej.

² **Bolszewicy** – określenie rosyjskich komunistów.

³ **Relutum** – forma żołdu, pieniądze na wyżywienie dla żołnierza.

Na pewno wiesz, że dużą rolę w odzyskaniu niepodległości odegrały Legiony Polskie. Ta formacja wojskowa cieszyła się wielką popularnością podczas I wojny światowej, ale również w kolejnych latach po odzyskaniu niepodległości, o czym świadczy pieśń *Leguny w niebie*.

Grudniowe zmierzchy

Ogólnie zima

muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Justyna Holm

Umiarkowanie

mf **B**

1. Gdy nie ma śnie - gu - ły - sy świat bez - li - stnie chło - dzi grzbiet od

4 **F⁷** **C** **F** **G**

lat... Bez - śnie - żny pej - zaż - nie ma w so - bie nic z a -

7 **C⁷** **F** *mf* **B**

nio - ła! Śnie - gu nie ma, a jest szko - ła. I jak do fe - rii mie - rzyć

10 **B⁷** **Es**

czas w lo - dó - wce re - guł, liczb i nazw, gdy nie roz -

13 **C⁷** **B** **C** **F⁷**

ja - śnia nie u - my - słu tak jak o - wa - ba - ła - nko - wa bia - ła

16 **B** **d**

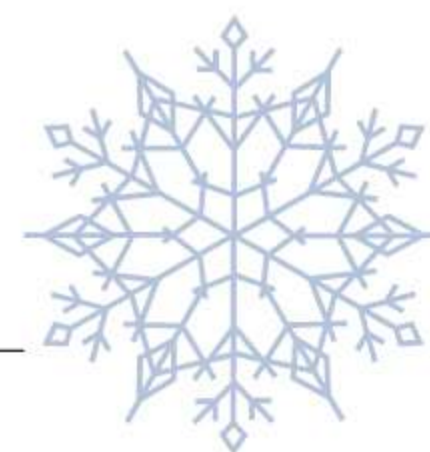
gło - wa. O - gó - lnie - zi - ma! W szko - le? Zi - ma. Zi - ma

W grudniu rozpoczyna się kalendarzowa zima. Czy czekasz na pierwszy śnieg? Bez niego niełatwo uwierzyć, że zmieniła się pora roku. Często pojawia się on cichutko, nocą. A rano, gdy wyjrzysz przez okno, widzisz zupełnie odmieniony, biały świat. W takim krajobrazie myśli biegną już ku świętom czekającym nas pod koniec grudnia.

Warto wiedzieć!

Volta w języku włoskim
znaczy obrót, zwrot.

1. Popatrz na zakończenie melodii piosenki. Są tam dwie **volty** (czytaj: wolty). W muzyce volty to dwa różne zakończenia melodii, która się powtarza. Gdy pierwszy raz wykonuje się melodię, kończy się ją pierwszą volta. Przy powtórzeniu melodii omija się pierwszą voltę i wykonuje drugą.

1. Gdy nie ma śniegu – łysy świat
bezzlistnie chłodzi grzbiet od lat...
Bezśnieżny pejzaż – nie ma w sobie nic z anioła!
Śniegu nie ma, a jest szkoła.
I jak do ferii mierzyć czas
w lodówce reguł, liczb i nazw,
gdy nie rozjaśnia nic umysłu tak jak owa
– bałwankowa biała głowa.

Ref. Ogólnie – zima!

W szkole? Zima.

Zima w szkole twardo trzyma,
choć przez szyby widać, że...
zimy jeszcze nie ma.

Jeszcze – nie.

2. Na szkolnej mapie – jasne dwa
podbiegunowe koła, a...
... na szynach... trója, jak na nartach – alarmuje,
że bez śniegu świat frustruje.
Grudniowe zmierzchy tracą sens,
gdy tylko szklista lza spod rzęs
świąteczny wieczór chce roziskrzyć, lecz... dlaczego
nie ma śniegu – świątecznego?

Ref. Ogólnie – zima!...

Nasze dzieje, nasza tradycja

Przy wigilijnym stole

Wkrótce po rozpoczęciu się kalendarzowej zimy oczekujemy świąt Bożego Narodzenia. W każdym domu tradycja przeżywania Wigilii jest nieco inna. Istnieje jednak wiele elementów wspólnych wszystkim – wypatrywanie pierwszej gwiazdki, dzielenie się opłatkiem, życzenia, uroczysta wieczerza i... prezenty. W wielu domach odczytuje się fragment Biblii opowiadający o Narodzeniu Pańskim. Następnie najstarsza osoba rozpoczyna składanie życzeń i łamanie się opłatkiem, po czym wszyscy zasiadają do wigilijnej wieczerzy. A potem następuje wspólne śpiewanie kolęd i pastorałek. Pieśni te są ważną częścią polskiej kultury muzycznej.

supetek muzyczny

Przypomnijcie tytuł pastorałki, którą poznaliście w ubiegłym roku.

2. Przypomnij, co to są kolędy i pastorałki.
3. Zaakompaniujcie na dzwonkach lub fletach do pastorałki *My też, pastuszkowie* – zagrajcie dźwięk przypadający na pierwszą miarę każdego taktu.
4. Przyjrzyj się tekstowi pastorałki. Jeśli nie rozumiesz niektórych wyrazów, poproś o wyjaśnienie nauczyciela.

My też, pastuszkowie

muzyka i słowa: autor nieznany (pastorałka z XVIII/XIX wieku)

1. My też, pa-stu-szko-wie, nie ty-lko kró-lo-wie, na wo-zie, na wo-zie,
 ja-dzie-my z ka-pe-lą, niech nas roz-we-se-lą na mro-zie, na mro-zie.
 Graj, mó-wi Je-zus, Bar-tku, swo-je. Stój, Dzie-cię,
 ty-lko bas wy-stro-ję i smy-czek, i smy-czek.

1. My też, pastuszkowie,
 nie tylko królowie,
 na wozie, na wozie,
 jadziemy z kapelą,
 niech nas rozweselą
 na mrozie, na mrozie.
 Graj, mówi Jezus, Bartku, swoje.
 Stój, Dziecię, tylko bas wystroję
 i smyczek, i smyczek.

2. Bartos sobą troska,
 że nie ma i włoska
 na smyku, na smyku,
 a nie myśląc wiele,
 szast ogon kobyłę
 do szyku, do szyku.
 Jak zarznie w swoje szalamaje¹,
 aż Jezus paluszkami łaje:
 Powoli, powoli.

3. Wach do swoich basów
 przypiął sześć kielbasów
 wesoło, wesoło.
 Woś na swej oboi
 wielkie figle stroi
 nuż wkoło, nuż wkoło.
 Ru, ru, ru, Wach na swoim basie
 dil, dil, dil, Krążel na kielbasie
 ha sa sa, ha sa sa.

¹ Szalamaje, oboja (obój) – instrumenty dęte.

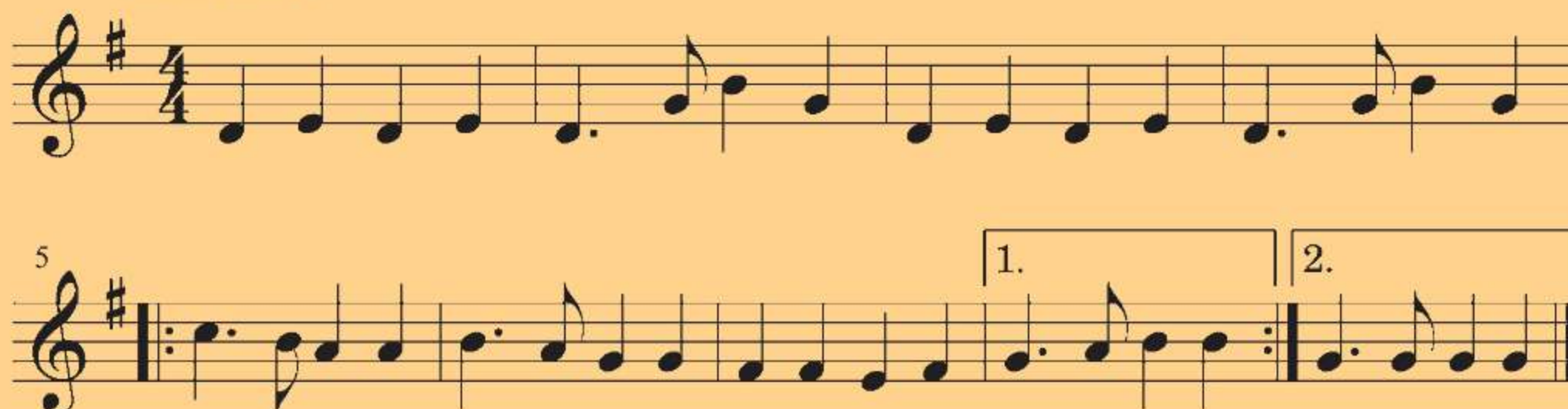
W naszym narodowym repertuarze znajduje się blisko 500 kolęd i pastorałek, a najstarsze z nich pochodzą z XV wieku. Niezależnie od przekonań religijnych Polacy są bardzo przywiązani do tradycji kolędowej. Niezmiennie od stuleci melodie kolęd *Bóg się rodzi*, *W żłobie leży*, *Lulajże, Jezuniu* i wielu innych, rozbrzmiewające w wigilijny wieczór, poruszają nasze serca. A jaka jest twoja ulubiona kolęda?

Zostań wirtuozem

Pójdźmy wszyscy do stajenki

kolęda z XVIII/XIX wieku

Marszowo

Jezus malusieńki

kolęda z XVIII wieku

Spokojnie

Kapela dudziarska

Kapela smyczkowa

Instrumenty kapeli ludowej

Pastorałka *My też, pastuszkowie* opowiada o pasterzach, którzy przybyli do szopki z kapelą, aby pokłonić się małemu Jezusowi. **Kapela ludowa** to niewielki zespół instrumentalny. Zazwyczaj członkami kapeli nie są zawodowi muzycy, ale amatorzy grający dla przyjemności i w celu podtrzymania tradycji. Muzykę wykonują przeważnie bez nut, ze słuchu. W zależności od regionu kapele mają różny skład instrumentów.

5. Być może w miejscowości, w której mieszkasz, jest kapela ludowa. Jeśli tak, sprawdź, na jakich instrumentach grają muzycy.

Zajrzyj też na stronę Muzeum Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu: www.muzeuminstrumentow.pl.

Kapela
z harmonią
pedalową

Karnawał w mazurowych rytmach

I oto zaczął się karnawał! W tym rozdziale powrócimy na taneczny parkiet, na którym rok temu poznawaliście kroki dwóch polskich tańców narodowych.

supetek muzyczny

Przypomnijcie nazwy omówionych tańców narodowych.

Warto wiedzieć!

Rytmy mazura możemy odnaleźć w polskich kolędach, np. Dzisiaj w Betlejem i W dzień Bożego narodzenia.

Mazur

Wywodzi się prawdopodobnie z Mazowsza, od ludowych mazurków. Rozpoczyna się najczęściej w kole gromadzącym wszystkie pary. O przebiegu tańca decyduje tancerz z pierwszej pary – wodzirej, od którego zależy kolejność wykonywania przeróżnych figur. Mazur jest niezwykle widowiskowy – zamaszysty, energiczny, żywiołowy, a także kokieteryjny. Tańczący muszą wykazać się wielką zręcznością i tym budzą podziw publiczności.

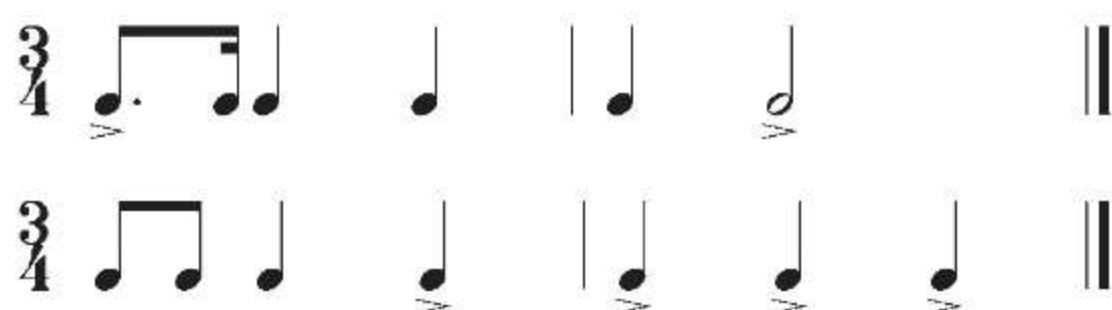
To ciekawe!

W czasie zaborów mazur, obok poloneza, służył podtrzymywaniu polskich tradycji patriotycznych. Oficerowie polscy z czasów Napoleona rozslawili ten wspaniały taniec w Europie.

Stanisław Bagieński, Ulan Księstwa Warszawskiego

Mazura tańczy się w **szybkim tempie**, w **metrum 3/4**. W charakterystycznych rytmach tańca często pojawiają się **zmienne akcenty**.

1. Wyklaszcz charakterystyczne rytmy mazura, zachowaj akcenty.
2. Przypomnij tytuł polskiego hymnu narodowego.

Mazur w wykonaniu kapeli ludowej.

Stanisław Moniuszko, *Mazur* z opery *Straszny dwór*. To jeden z najslawniejszych mazurów. Wykonuje go orkiestra symfoniczna i chór, który zaczyna śpiew słowami: „Hej, zagrajcie siarczyście...”. W tym czasie na scenie zespół baletowy tańczy ognistego mazura. Spróbuj wyłować uchem odgłosy przytupów. Zwróć uwagę na niezwykle żywiołowy charakter muzyki.

Zimowy mazur

muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Ewa Zawistowska

Wesoło

1. Ku - lig hu - la w rytm ma-zu - ra, sy - pie śnieg pie - rza - sty,
e - cho nie - sie śmiech po gó - rach, gdy wpa-da - my w za - spy.
Ko - nie pę - dzą mro - żną dro - gą, o - kna lśnią za - ja - zdu,
na ko - mi - nku pło - nie o - gień, w i - skrach błý - ska ma - zur.

1. Kulig hula w rytm mazura,
sypie śnieg pierzasty,
echo niesie śmiech po górach,
gdy wpadamy w zaspy.
Konie pędzą mroźną drogą,
okna lśnią zajazdu,
na kominku płonie ogień,
w iskrach błyska mazur.
2. Otrząśniemy, otupiemy
w sieni mróz ze śniegiem,
rozbawieni w krąg staniemy
w parach i szeregiem.
Gwiazdy w okna zaglądają,
niebo milczy w górach.
Gwiazdy w dłonie nam spadają,
tańczyć chcą mazura.

3. Więc z iskrami i gwiazdami
w lewo raz, raz w prawo,
w polskim tańcu z figurami
wywijamy żwawo.
A kiedy już świt nas wita,
krąży sen po stołach,
„Jeszcze jeden mazur dzisiaj!”
nagle ktoś zawoła.

3. Przeczytaj rytmicznie tekst piosenki *Zimowy mazur*, najpierw wolno, potem w szybszym tempie.

Zostań wirtuozem

Ostatni mazur

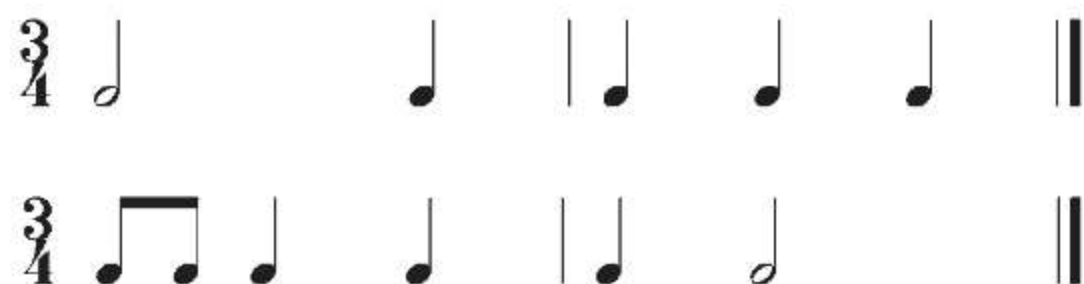
Fabian Tymolski

Mazur

Kujawiak

Muzyka w kujawiaku ma **wolne tempo** i **nastrojowy charakter**. Niektórzy mówią, że melodia odzwierciedla krajobraz Kujaw, skąd taniec pochodzi. Jego charakter podkreślają kołysanie i spokojne obroty tańczących par.

Oto charakterystyczne rytmy kujawiaka.

4. Na dzwonkach lub flecie ułóż melodię opartą na rytmach kujawiaka. Wykorzystaj – w dowolnej kolejności – dźwięki *e*, *g*, *h*.

Zimowy kujawiak

muzyka: Wojciech Kaleta, słowa: Ewa Zawistowska

Umiarkowanie

1. Zi - ma świat o - kry - ła śnie - żno - bia - łą chu - stą.
Mi - lczą na - gie drze - wa. Ci - cho jest i pu - sto.
Sy - pie wo - kół śnieg, bez - sze - le - stny śnieg, krą - ży i wi - ru - je, aż po zi - my brzeg.
W bia - łej ci - szy mknie sa - nek dłu - gi sznur, ko - lo - ro - wą wstę - gą wśród gór.

1. Zima świat okryła
śnieżnobiałą chustą.
Milczą nagie drzewa.
Cicho jest i pusto.

Ref. Sypie wokół śnieg,
bezszelestny śnieg,
krąży i wiruje,
aż po zimny brzeg.
W białej ciszy mknie
saniek długi sznur,
kolorową wstęgą wśród gór.

2. Sunie zamieć światem,
usypuje zasy,
drzewom, płotom, dachom,
wklada wielkie czapy.
Ref. Sypie wokół śnieg...

3. Kiedy słońce w lesie
wspina się po sośnie,
śnie zimowe drzewa
barwny sen o wiosnie.
Ref. Sypie wokół śnieg...

Henryk Wieniawski, *Kujawiak a-moll*. Zwróć uwagę na zmiany, jakie zachodzą w muzyce. Jakimi określeniami można je scharakteryzować?

Henryk Wieniawski żył w XIX wieku. Był polskim kompozytorem i znakomitym skrzypkiem. Zaczął koncertować już jako kilkunastoletni chłopak. Wraz z grającym na fortepianie bratem – Józefem – koncertował w wielu krajach Europy. Ich występy wzbudzały zachwyt słuchaczy. Henryk Wieniawski skomponował wiele utworów skrzypcowych – koncertów, mazurków, etiud.

5. Znajdź w nutach piosenki charakterystyczne rytmy kujawiaka.
6. Zaśpiewajcie *Zimowego kujawiaka* w podziale na solistów (zwrotki) i całą grupę (refren).
7. Zatańczcie do melodii *Zimowego kujawiaka*. Charakter tańca oddadzą ruchy płynne, powolne i szerokie. Tańczący wykonują tzw. kolebanie – wolny krok w bok, a następnie przeniesienie ciężaru ciała na tę samą stronę i wytrzymanie pozy do końca taktu. W następnym takcie – przenoszą ciężar ciała na drugą stronę.

Stańcie w parach naprzeciwko siebie, trzymając ręce na biodrach. Postarajcie się cały czas patrzeć sobie w oczy.

Zima świat okryła.... – każdy kolebie się w swoją prawą stronę, a następnie w lewą itd.

Sypie wokół śnieg.... – spokojne obroty indywidualne lub w parze.

Przy kolejnych zwrotekach możecie wykonywać kolebanie w innych ustawieniach i ujęciach, na przykład:

- dziewczynka i chłopiec stają naprzeciwko siebie i podają sobie szeroko rozłożone ręce (tzw. łódeczki); kolebią się razem w tę samą stronę;
- dziewczynka staje tyłem do chłopca (jak na fotografii obok); gdy dziewczynka kolebie się w lewo, to chłopiec w prawo – i odwrotnie. Figurę tę można wykonywać, trzymając się za ręce (jak na fotografii na s. 55).

Taniec tupaniec

muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Stanisław Karaszewski

Parlando

Żywo

f > > > >

1. I-dzie lu - ty, kuj bu - ty! I - dzie lu - ty, kuj bu - ty!

5 **F** **B₅** **C/F** **F**

Prze - szedł gru-dzień po gru - dzie, prze-mknął sty - czeń po lo - dzie,
I - dzie lu - ty, hop - sa - sa, kro - kiem sko - cznym, ta - ne - cznym,

9 **F** **B₅** **C7** **F**

i - dzie lu - ty, kuj bu - ty, lu - ty wśnie - gu i mro - zie!
krze - sze i - skry z o - bca - sa, chu - cha mro - żnym po - wie - trzem!

13 **f** **G** **C** **G**

I - dzie lu - ty, kuj bu - ty, pod-kuj bu - ty, ko - le - go,
Stu - ku - stuk - stuk, kuj bu - ty, tu - pu - tup - tup, ko - le - go,

17 **F** **C₃** **G7₅** **G7** **C**

> > > > > > > >

to cię lu - ty, na - u - czy tań - ca tu - pa - ne - go!
to cię lu - ty na - u - czy tań - ca tu - pa - ne - go!

Parlando: Idzie luty, kuj buty!
Idzie luty, kuj buty!

1. Przeszedł grudzień po grudzie,
przemknął styczeń po lodzie,
idzie luty, kuj buty,
luty w śniegu i mrozie!
Idzie luty, hopsasa,
krokiem skocznym, tanecznym,
krzesze iskry z obcasa,
chucha mroźnym powietrzem!

Ref. Idzie luty, kuj buty,
podkuj buty, kolego,
to cię luty nauczy
tańca tupanego!
Stuku-stuk-stuk, kuj buty,
tupu-tup-tup, kolego,
to cię luty nauczy
tańca tupanego!

Parlando: Idzie luty, kuj buty!
Idzie luty, kuj buty!

2. Stoją ludzie od rana
jak śniegowe bałwany,
na przystankach i w bramach
brzmi już taniec tupany!
A kto stoi w bezruchu,
w dłonie chucha i dmucha,
tego luty dopadnie
i zamieni w zmarzlucha!

Ref. Idzie luty, kuj buty...

Parlando
oznacza mówiony
fragment piosenki.

Warto wiedzieć!

Mazur, oberek i kujawiak należą do jednej grupy tańców, występują w nich podobne rytmy, wszystkie są utrzymane w **metrum trójdzielnym**.

Oberek

Nazwa tańca pochodzi od najbardziej charakterystycznej dla niego figury – obrotów. „Obertanie” lub „obwyrwanie” to w gwarze ludowej obracanie. Pary tańczące oberka wirują bardzo szybko wokół własnej osi. Tancerz od czasu do czasu przytupuje i wykonuje popisowe skoki i przykłęki – co nadaje oberkowi **zadzierzisty charakter**.

Oberek ma **bardzo szybkie tempo** i najczęściej **metrum 3/8**. W melodii od czasu do czasu pojawia się charakterystyczny rytm.

8. Wyklaszcz trzykrotnie rytmy oberka – najpierw wolno, potem szybciej, za trzecim razem bardzo szybko.

Oberek w wykonaniu kapeli ludowej. Podczas słuchania muzyki spróbujcie zagrać na instrumentach perkusyjnych na „raz” każdego taktu. Gdy pojawi się charakterystyczny rytm oberka, zagrajcie go razem z kapelą.

Romuald Twardowski, **Oberek**. Zwróć uwagę na żywe tempo melodii i pojawiające się co jakiś czas akcenty. Postaraj się określić podobieństwa między obydwoma oberkami.

9. Znajdź w nutach piosenki wszystkie znaki repetycji i przypomnij, jaką rolę pełnią w zapisie nutowym.

10. Wyrecytuj tekst staropolskiego przysłowia w rytmach polskich tańców narodowych. Postaraj się zachować ich tempo i charakter. Podaj odpowiednie nazwy tańców do zamieszczonych niżej przykładów.

Sta - ro - pol - ska jest to cno - ta: ni - ko - mu nie zam - knąć wro - ta.

Sta - ro - pol - ska jest to cno - ta: ni - ko - mu nie zam - knąć wro - ta.

Sta - ro - pol - ska jest to cno - ta: ni - ko - mu nie zam - knąć wro - ta.

Sta - ro - pol - ska jest to cno - ta: ni - ko - mu nie zam - knąć wro - ta.

Sta - ro - pol - ska jest to cno - ta: ni - ko - mu nie zam - knąć wro - ta.

Zabawa muzyczna

Polski karnawał

Zorganizujcie w klasie zabawę pt. *Polski karnawał*. Zatańczcie zgodnie z podanym układem jeden lub kilka tańców narodowych. Przygotujcie związane z nimi kwizy i zagadki. Możecie także zrobić konkurs na najlepsze wykonanie jednej z piosenek w rytmie tańca narodowego.

Muzyka na scenie

Muzyka lubi przemawiać ze sceny teatru... To magiczne miejsce, które łączy ze sobą wiele rodzajów sztuki – śpiew, grę orkiestry, taniec, dekoracje i kostiumy, a także kolorowe światła. Występy artystów – śpiewaków, instrumentalistów, tancerzy, aktorów – przyciągają wielbicieli, czyli publiczność. To właśnie z myślą o widzach powstaje wiele wspaniałych przedstawień operowych.

Opera to przedstawienie teatralne, w którym głównym środkiem wyrazu jest śpiew. Jest to również budynek, w którym wystawiane są przedstawienia operowe.

Gmach Opery Krakowskiej

Opera Nova w Bydgoszczy

1. Gdzie w twojej okolicy znajduje się teatr operowy? Znajdź jego adres internetowy.

2. Sprawdź, jakie programy edukacyjne proponuje teatr operowy. Jeśli to możliwe, weź udział w jednym z nich.

Treść przedstawienia – zwaną **librettem operowym** – tworzy **pisarz**. **Kompozytor** przygotowuje do libretta **muzykę** rozpiętą na partie wokalne, baletowe oraz instrumentalne. Nad realizacją spektaklu czuwa **reżyser**, to on wprowadza w życie własną wizję przedstawienia, dlatego nawet ta sama opera może wyglądać zupełnie inaczej w różnych teatrach.

W gmachu opery odbywają się próby spektaklu. Pod okiem dyrygenta śpiewacy ćwiczą swoje **arie**, **duety** i **tercety** oraz **sceny chóralne**, a **orkiestra** – cały utwór. W tym czasie **scenograf** projektuje dekoracje i kostiumy, ustala szczegóły związane z oświetleniem, a **choreograf** opracowuje tańce przewidziane dla **baletu**. Po wielu próbach, kiedy już wszystko jest gotowe, odbywa się uroczysta **premiera**, czyli pierwszy publiczny pokaz przedstawienia operowego.

To adres strony
internetowej Teatru
Wielkiego – Opery
Narodowej w Warszawie.
Warto zajrzeć do informacji
o Muzeum Teatralnym
i odbyć wirtualną podróż.
www.teatr Wielki.pl

Budynek i sala najslawniejszej włoskiej opery – Teatro alla Scala w Mediolanie

To ciekawe!

Pierwsze dzieła operowe powstały w XVII wieku we Florencji. Barwne dekoracje i kostiumy budziły zachwyt publiczności. Słynnych solistów i kompozytorów uwielbiano, a każdego nowego spektaklu wyczekiwano z niecierpliwością. Zauroczeniu operą uległ polski królewicz Władysław Waza, który bawił na florenckim dworze. Dzięki jego inicjatywie na polski dwór królewski sprowadzono włoskich artystów. Po wstąpieniu na tron, już jako Władysław IV, stworzył w Warszawie pierwszą stałą scenę operową.

Na scenie solista, w orkiestronie orkiestra i dyrygent

Każdą operę rozpoczyna **uwertura** – instrumentalna część wykonywana przez orkiestrę przy opuszczonej kurtynie. Słychać w niej główne motywy opery. Muzycy orkiestry siedzą w tak zwanym **orkiestronie** – kanale umieszczonym pomiędzy sceną a widownią, położonym poniżej sceny.

Gioachino Rossini, *Uwertura* do opery *Wilhelm Tell*. Posłuchaj uważnie – na początku usłyszysz sygnał trąbki nawołującej do ataku, a zaraz potem włączy się cała orkiestra, która naśladuje tętent konnicy.

Zabawa muzyczna

Akompaniament na łyżkach

Podczas słuchania *Uwertury* Gioachina Rossiniego możesz akompaniować na łyżkach w podanym rytmie.

Łyżkami trzymanymi w jednej ręce (jak na zdjęciu) przesuwaj po palcach drugiej dłoni z góry na dół dwa razy. Potem trzy razy uderzaj łyżkami w uda.

3. Czy znasz legendę o Wilhelmie Tellu? Jak myślisz, czy opera opowiadająca taką historię powinna być spokojna, czy raczej mieć wartką akcję? Czy *Uwertura* do opery *Wilhelm Tell* Gioachina Rossiniego przybliży nam charakter i tematykę utworu?

Gioachino Rossini to włoski kompozytor tworzący w XIX wieku, autor najpopularniejszych oper, takich jak *Cyrulik sewilski*, *Sroka złodziejka* i *Wilhelm Tell*. Swoją pierwszą operę Rossini zaczął komponować już w wieku 14 lat!

Był znany z wielkiego poczucia humoru. W dzieciństwie nie chciał się uczyć i był bardzo niesforny, więc rodzice oddali go na naukę do kowala. Sławny kompozytor stwierdził później, że i z tych zajęć wyniósł korzyść, ponieważ miarowe poruszanie młotem udoskonaliło jego poczucie rytmu.

Gioachino

muzyka i słowa: Malina Sarnowska

włoskie
oznaczenia
tempa

1.2. Andantino¹

4. Moderato²

1.2.4. Mistrz o - pe - ry Gio - a - chi - no żył we Wło - szech i jak wszy - scy in - ni Wło - si był sma -

ko - szem. Co dzień ra - no Gio - a - chi - no fi - li - ża - nkę cap - puc - ci - no bez po - śpie - chu pił, o

tak: an - dan - ti - no, an - dan - ti - no, „Co za prze - wy - bor - ny smak!”. An - dan - ti - no, an - dan -

ti - no, „Co za prze - wy - bor - ny smak!”. 3. Raz w o - pe - rze po pre - mie - rze brzmia o -

wa - cje. Mistrz za - pra - sza po - tem wszy - stkich na ko - la - cję. Gło - dny bar - dzo, pro - si

pe - sto z ma - ka - ro - nem. „Pre - sto, pre - sto! Nie mam cza - su do stra - ce - nia, żyć nie

mo - gę bez je - dze - nia”. Trzech ke - lne - rów się u - wi - ja, ku - charz krzy - czy: „Mam - ma

mi - a! Z gło - du u - mrze Gio - a - chi - no. Pre - sto, pre - sto, pres - tis - si - mo!”.

¹ Andantino – niezbyt wolno, nieco szybciej od spokojnego kroku.

² Moderato – umiarkowanie.

³ Poco a poco accelerando – (czytaj: poko a poko aczelerando) stopniowo przyspieszając.

1. Mistrz opery Gioachino żył we Włoszech
i jak wszyscy inni Włosi był smakoszem.

Co dzień rano Gioachino
filizankę cappuccino
bez pośpiechu pił, o tak:

andantino,
andantino,
„Co za przewyborny smak!” } bis

2. Wszyscy znali Gioachina Rossiniego,
pozdrowiali i życzyli mu smacznego,
gdy na obiad Gioachino
jadł spaghetti oraz wino
bez pośpiechu pił, o tak:

andantino,
andantino,
„Co za przewyborny smak!” } bis

3. Raz w operze po premierze brzmią owacje.
Mistrz zaprasza potem wszystkich na kolację.

Głodny bardzo, prosi pesto⁴
z makaronem. „Presto⁵, presto!

Nie mam czasu do stracenia,
żyć nie mogę bez jedzenia”.

Trzech kelnerów się uwija,
kucharz krzyczy: „Mamma mia!
Z głodu umrze Gioachino.
Presto, presto, prestissimo⁶!” } bis

4. Gdy się dzisiaj do opery wybieriecie,
to pomyślcie o Rossinim, i w bufecie
zjedzcie ciastko, dajmy na to,
i popijcie je herbatą.

Gioachino czynił tak:

moderato,
moderato.
„Co za przewyborny smak!” } bis

⁴ **Pesto** – włoski sos, którego podstawą są oliwa i bazylia.

⁵ **Presto** – szybko.

⁶ **Prestissimo** – bardzo szybko.

To ciekawe!

Wielką pasją Rossiniego było... gotowanie. Sam wymyślał nowe dania i serwował je przyjaciołom. Był też znanym smakoszem. Dzisiaj, goszcząc w restauracjach włoskich lub francuskich, można spróbować potraw wymyślonych specjalnie dla mistrza Rossiniego, na przykład *tournedos Rossini* (czytaj: turnedo), czyli steku z sosem z madery¹ i truflami².

4. W tekście i nutach piosenki znajdziesz włoskie oznaczenia tempa. Zgodnie z ich wytycznymi przeczytaj poniższe zdanie.

*Ser polany sokiem z wiśni
dziś każdemu z nas się przyśni.*

5. Jaką funkcję pełni zmiana tempa w tej piosence? Uzasadnij swoje zdanie.

6. Przypomnij, czym jest przedtakt i powiedz, ile razy pojawia się on w nutach piosenki *Gioachino*.

7. Przeczytaj zdania zapisane poniżej i wskaż te, które pasują do rytmu początkowych taktów piosenki. Wyjaśnij, dlaczego pasują tu właśnie te zdania.

*Kalafior w śmietanie z zielonym koperkiem.
Pyry³ z wody ze skwarkami zapiekane.
Rzodkiewki maczane w sosie koperkowym.
Kartofelki zrumienione na patelni.*

Solistka

8. Ułóż równie „smaczne” zdania pasujące do melodii piosenki.

Całość przedstawienia operowego jest podzielona na **akty**, a te z kolei dzielą się na poszczególne **sceny**, podczas których śpiewacy popisują się swoim kunsztem wokalnym. Odgrywają oni role legendarnych władców, mitologicznych bóstw, ale i biednych, a pięknych dziewcząt, żołnierzy oraz wielu innych postaci.

¹ **Madera** – mocne wino portugalskie z wyspy Madera.

² **Trufle** – rodzaj grzybów.

³ **Pyry** – inaczej ziemniaki.

Zostań wirtuozem

Wilhelm Tell, fragment *Uwertury*

Gioachino Rossini

Žywo

Carmen, fragment *Pieśni Torreadora*

Georges Bizet (czytaj: żorż bize)

Umiarkowanie szybko

Stanisław Moniuszko, *Aria Skołuby* z opery *Straszny dwór*. Powiedz, jaki głos wykonuje tę arię.

W momentach kulminacyjnych, najczęściej na zakończenie sceny, występuje **chór**.

Stanisław Moniuszko, *Mazur* z opery *Straszny dwór*. Zwróć uwagę na moment, w którym zaczyna śpiewać chór. Spróbuj wyklaskać rytm tego fragmentu.

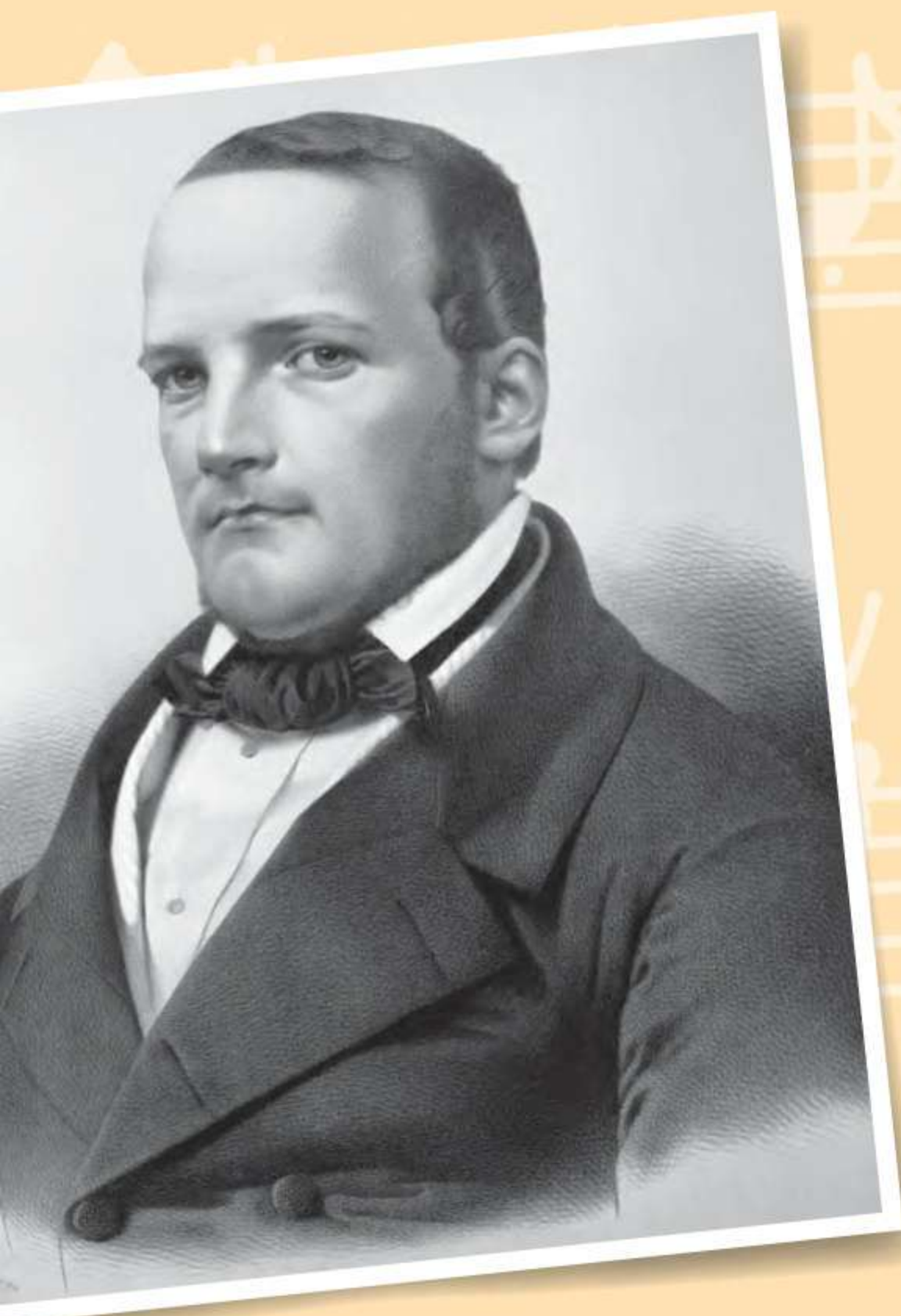
9. Utwór ten zawiera wszystkie charakterystyczne cechy mazura – polskiego tańca narodowego. Przypomnij metrum, tempo i charakter tego tańca.

Niezwykle widowiskowym elementem spektaklu operowego są tańce wykonywane przez **balet**.

Scena baletowa ze *Straszego dworu* w reżyserii Davida Pountneya (czytaj: pauntnyja)

Nasze dzieje, nasza tradycja

Spotkanie z kompozytorem

Stanisław Moniuszko urodził się 5 maja 1819 roku w Ubielu (dziś na Białorusi). Tam spędził dzieciństwo i pod czujnym okiem matki uczył się muzyki. Chętnie grał na fortepianie, choć, jak sam wspominał: „kilkuletniemu chłopcu gamy niekoniecznie smakowały”. Jednak po nich otrzymywał nagrodę – wolno mu było improwizować.

Z czasem rodzina Moniuszków przeniosła się do Warszawy, gdzie mały Staś doskonalił swoje umiejętności gry fortepianowej i organowej. W wieku 20 lat muzyk osiadł w Wilnie i tam został organistą w kościele św. Jana, a potem dyrygentem w teatrze.

Stanisław Moniuszko był mistrzem w komponowaniu utworów wokalnych. Do tekstów najznakomitszych poetów – Jana Kochanowskiego, Adama Mickiewicza, Józefa Ignacego Kraszewskiego – napisał około 300 pieśni wydanych w *Śpiewnikach domowych*. Do najbardziej znanych pieśni z tego cyklu należą *Dziad i baba*, *Trzech Budrysów* i *Prząśniczka*.

Posłuchaj pieśni *Trzech Budrysów*. Czy wiesz, kto jest autorem jej tekstu?

To ciekawe!

Swoją pracę z orkiestrą wileńskiego teatru Moniuszko tak opisuje w liście do przyjaciela, Adama Kirkora: „[Orkiestra nasza] jest bardzo niekompletna. Fagotu ani zapachu, oboi jeden, a drugi [...] klarnet tak sfałszowany, że wolałbym raczej, ażeby wcale nie egzystował. Waltornie arcysłabe, trąby jeszcze słabsze, za to puzon grzmi za wszystkich. Kotły są doskonałe, ale kotlisty nie mamy”.

M. Stokowska, *Kto? Co? O muzyce i muzykach*, Warszawa 1972, s. 116.

Prząśniczka¹

muzyka: Stanisław Moniuszko, słowa: Jan Czeczot

Dość szybko

1. U przą-śni - czki sie - dzą jak a - niół dzie - we - czki,
przę - dą so - bie, przę - dą je - dwa - bne ni - te - czki.
Kręć się, kręć, wrze - cio - no, wić się to - bie, wić.
Ta pa - mię - ta le - piej, czy - ja dłu - ższa nić.

1. U prząśniczki siedzą
jak anioł dziewczeczki,
przędą sobie, przędą
jedwabne niteczki.

Ref. Kręć się, kręć, wrzeciono,
wić się tobie, wić.
Ta pamięta lepiej,
czyja dłuższa nić.

2. Poszedł do Królewca
młodzieniec z wiciną².
Łzami się zalewał,
żegnając z dziewczyną.

Ref. Kręć się, kręć...

3. Gładko idzie przędza
wesołej dziewczynie,
pamiętała trzy dni
o wiernym chłopczynie.

Ref. Kręć się, kręć...

4. Inny się młodzieniec
podsuwa z ubocza
i innemu rada
dziewczyna ochocza.

Ref. Kręć się, kręć, wrzeciono,
prysła wątła nić...
Wstydem dziewczę płonie,
Wstydz się, dziewczę, wstydz!

¹ Prząśnica – urządzenie do przędzenia, inaczej pręślica, zdrobniale prząśniczka.

² Wicina – nazwa dawnego statku rzeczno. Młodzieniec popłynął zatem do Królewca – najprawdopodobniej z ładunkiem zboża.

Zabawa muzyczna

Po nitce do kłębka

Do zabawy przy pieśni *Prząśniczka* będzie potrzebnych kilka kłębków wełny. Chętni mogą wziąć udział w konkursie, który polega na zwijaniu wełny podczas śpiewania refrenu. Wygrywa ten, kto najszybciej nawinie swoją nitkę na kłębek.

Największą sławę przyniosły Stanisławowi Moniuszce opery. Pierwszą z nich – *Halkę* – wystawiono w Wilnie, a do pokazania dzieła na scenie w Warszawie doszło dziesięć lat później. Niedługo po tym wydarzeniu Moniuszko został mianowany dyrektorem opery w Warszawie. Tu powstały następne jego dzieła operowe – *Hrabina* i *Straszny dwór*. Jednak tego ostatniego cenzura carska wkrótce zabroniła wystawiać z powodu obecnych w nim aluzji politycznych i wątków patriotycznych.

Stanisław Moniuszko, *Polonez Miecznika* z opery *Straszny dwór*. Posłuchaj, jakie warunki muszą spełnić przyszli mężowie córek Miecznika.

Scena z opery
Straszny dwór

To ciekawe!

Opera *Straszny dwór* powstała do libretta Jana Chęcińskiego. Jej akcja rozgrywa się w trudnych dla ojczyzny czasach. Dwaj bracia (Zbigniew i Stefan) po powrocie z wojny ślubują, że pozostaną kawalerami, ponieważ chcą być zawsze gotowi, by móc służyć Polsce. Gdy jednak goszczą na dworze Miecznika, zakochują się w jego córkach (Hannie i Jadwidze). Stryjenka młodzieńców chce im przeznaczyć inne panny, opowiada więc Miecznikowi zmyśloną historię o ich domniemanym tchórzostwie. Młodzieńcy zostają poddani próbie – dowiadują się, że dom Miecznika nosi nazwę straszne-go dworu. Podobno grasują w nim duchy zmarłych prababek, które nocą wychodzą z obrazów. Bracia nie ulegają jednak strachowi i opera kończy się zaręczynami zakochanych.

11. Przypomnij metrum i charakterystyczne rytmy poloneza.

Stanisław Moniuszko zmarł wiosną 1872 roku. Jest drugim obok Chopina polskim kompozytorem, który w swoich utworach dał dowód wielkiego patriotyzmu. Narodowy charakter jego twórczości łatwo zauważyć dzięki elementom polskiego folkloru – mazurom, polonezom, krakowiakom i tańcom góralskim. Jego muzyka ma do dziś stałe miejsce na scenach teatrów muzycznych oraz w repertuarze wielu śpiewaków. W hołdzie wielkiemu kompozytorowi nadano Teatrowi Wielkiemu w Poznaniu imię Stanisława Moniuszki.

Straszny dwór
w Hali Stulecia
we Wrocławiu,
artyści Opery
Wrocławskiej

Zostań wirtuozem

Dziad i baba

Stanisław Moniuszko

Nie za szybko

Tadeusz Makowski, Kapela dziecięca

Muzyczne rodziny

W dawnych epokach członkowie rodziny mieli nie tylko wspólne nazwisko i miejsce zamieszkania, lecz także wykonywali ten sam zawód. Były rodziny szewców, stolarzy, krawców, malarzy, piekarzy, kowali. Zawód przechodził w nich z pokolenia na pokolenie. Dzisiaj także mamy rodziny lekarzy, prawników, muzyków, rolników.

1. Czy w twojej rodzinie jest tradycja wykonywania jakiegoś zawodu? A może wszystkich członków waszej rodziny łączy jakaś wspólna pasja?

2. Czasem nasze nazwisko „mówi nam”, czym zajmowali się nasi przodkowie. A czy nazwisko, które nosisz, jest związane z zawodem wykonywanym kiedyś przez członków twojej rodziny? Spytaj o to rodziców lub dziadków.

3. Zaśpiewajcie piosenkę *Muzyczna rodzina* z akompaniamentem instrumentów. Zastosujcie się do wskazówek i oznaczeń umieszczonych w nutach oraz tekście piosenki. Spróbujcie sami odczytać te oznaczenia – tak jak robi to każdy wykonawca.

Muzykalna rodzina

muzyka: Krystyna Kwiatkowska, słowa: Ewa Zawistowska

Umiarkowanie

1. W mu - zy - ka - lnej mej ro - dzi - nie ka - żdy śpie - wa (la la la la la),
ka - żdy gra. Sio - stra ćwi - czy na pia - ni - nie,
na per - ku - sji bę - bnię ja. Dom jest pe - łen mu - zy - ki
od po - dło - gi aż po dach. Smu - tek cho - wa się w ką - cie, gdy ro - dzi - na gra.

1. W muzycznej mej rodzinie
każdy śpiewa (la la la la la),
każdy gra.
Siostra ćwiczy na pianinie,
na perkusji
bębnię ja.

Ref. Dom jest pełen muzyki
od podłogi aż po dach.
Smutek chowa się w kącie,
gdy rodzina gra.

2. Słuchać od samego rana
mamy sopran (la la la la la),
taty bas (la la la la la),
częściej forte, rzadko piano,
gdy do szkoły
budzą nas.

Ref. Dom jest pełen muzyki...

3. Pies wybija rytm ogonem,
kot się ukrył,
miauczy but.
Biegną dźwięki w różne strony,
górami płynnie
chmura nut.

Ref. Dom jest pełen muzyki...

Sławomir Stanisław Czarnecki, **Concerto Liliowe** (czytaj: koncerto) na dwoje skrzypiec i orkiestrę smyczkową, cz. III **Allegro molto con brio** (czytaj: kon brijo) w wykonaniu Krzysztofa i Jakuba Jakowiczów. Czy pamiętasz, do jakiej rodziny instrumentów należą skrzypce?

**Jakub Jakowicz
i Krzysztof Jakowicz
na wspólnym występie**

Jan Tabęcki: *Wykonawcami tego utworu byli najbliżsi członkowie mojej rodziny – dziadek Krzysztof i wujek Kuba Jakowicz. Obaj są znakomitymi skrzypkami, grającymi solo, w duecie i z innymi instrumentalistami na całym świecie. W naszej rodzinie wszyscy potrafią grać na jakimś instrumencie. Babcia, dziadek, mama i wujek grają na skrzypcach, tata jest kompozytorem i gra na fortepianie, moja siostra gra na flecie, a brat na klarnecie. Z siostrą i bratem chodzimy do szkoły muzycznej, a w wolnym czasie bardzo lubimy razem muzykować – zamykamy się wtedy w pokoju i wymyślamy własne utwory muzyczne albo nowe aranżacje. Dziadek też lubi z nami czasami pomuzykować. Chociaż mamy z tego dużo satysfakcji, to zdarza nam się też nieźle pokłócić!*

Nasza muzyczna rodzina

To ciekawe!

Kiedy Jakub Jakowicz był mały, myślał, że wszyscy na świecie grają na skrzypcach, bo u niego w domu wszyscy na nich grali. Był zdumiony, kiedy odkrył, że istnieją inne zawody.

4. Wskaż, które z wymienionych elementów są częścią skrzypiec: wentyle, główka, ustnik, membrana, smyczek, klawisze, pedały, struny, suwak, stroik, kołki.

W dziejach muzyki znanych jest wiele muzycznych rodzin. Jeszcze dwieście lat temu muzyków traktowano nie jak artystów, tylko jak rzemieślników i wynajmowano ich do pracy za umówionym wynagrodzeniem. Takim muzykiem do wynajęcia był na przykład Leopold Mozart, ojciec Wolfganga Amadeusa, skrzypek i kompozytor. Pełnił on służbę na dworach wielmożów – przeważnie kolejnych arcybiskupów Salzburga (czytaj: zalcburga) – w Austrii. Tam też wprowadził na salony swojego sześciolatniego syna, genialnego już wówczas muzyka, oraz utalentowaną muzycznie córkę Marię Annę, zwaną Nannerl.

Louis Carrogis Carmontelle (czytaj: lui karoży karmątel), Wolfgang Amadeus Mozart z ojcem i siostrą (XVIII w.)

Jan Miense Molenaer (czytaj: minse molenar), Autoportret z rodziną (XVII w.)

Zarówno w czasach Mozarta, jak i współcześnie instrumenty strunowe, takie jak skrzypce, altówki czy wiolonczele, były konstruowane przez rodziny **lutników**, głównie włoskich.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Lutnik Benedykt Niewczyk
przy pracy

W pracowni lutnika

Lutnik jest rzemieślnikiem i artystą w jednej osobie. Skonstruowanie instrumentu o pięknym dźwięku to długi i żmudny proces. Każdy jego etap – wybór odpowiedniego drewna, staranne jego przygotowanie i ręczna obróbka, a w końcu precyzyjne połączenie poszczególnych elementów – jest niezwykle ważny. Jeśli lutnik pracuje codziennie, siedem dni w tygodniu przez osiem godzin, jest w stanie zbudować instrument w ciągu miesiąca. Ale to dopiero tak zwany biały instrument, który trzeba polakierować. Na wyschnięcie lakieru czeka się kolejny miesiąc, a szlachetne lakiery schną nawet kilka lat... Zwieńczeniem pracy lutnika jest pięknie wykonany instrument, którego brzmienie świadczy o talencie, a nawet geniuszu jego budowniczego.

Najsłynniejszym lutnikiem był **Antonio Stradivari**, który swoje niezwykle instrumenty tworzył w Cremonie (czytaj: kremonie) we Włoszech na przełomie XVII i XVIII wieku. Zachowane do dziś egzemplarze tzw. stradivariusów są przedmiotem marzeń najwybitniejszych muzyków. Do dzisiaj nie wyjaśniono wszystkich tajemnic konstrukcji starych instrumentów, ponieważ słynni lutnicy – rodzina Stradivarich, Amaticich i Guarnerich – przekazywali wiedzę i tajniki konstrukcji instrumentów tylko z pokolenia na pokolenie.

W Polsce najbardziej znane są dwie rodziny wybitnych lutników – **Dankwartów** i **Grobliczów**. Marcin Groblich I (a było ich aż czterech!) prowadził w XVI wieku pracownię lutniczą w Krakowie. Nikt na świecie nie rzeźbił tak wspaniałych główek skrzypiec w kształcie głowy smoka jak on.

Główka skrzypiec wykonanych
przez Marcina Groblicza, XVI wieku

Pracownia lutnicza Niewczyków

Warsztat lutniczy Niewczyków działa nieprzerwanie od 1885 roku. Niewczykowie w swojej pracowni nie tylko naprawiają i konserwują stare instrumenty, lecz także wykonują nowe instrumenty koncertowe – głównie skrzypce. Podjęli się również konstrukcji instrumentu opracowanego według pomysłu Jana A.P. Kaczmarka – cenionego na całym świecie kompozytora muzyki filmowej. Efektem wspólnych prac jest instrument strunowy o nazwie wywodzącej się od nazwisk twórców – niewkacz.

To ciekawe!

WMuzeum Instrumentów Muzycznych (Oddział Muzeum Narodowego) w Poznaniu znajduje się kolekcja dwadzieściora skrzypiec autorstwa Marcina Groblicza oraz inne instrumenty – profesjonalne i ludowe pochodzące z całego świata. Fragment kolekcji muzealnej możesz obejrzeć na stronie: www.mnp.art.pl/oddzialy/muzeum-instrumentow-muzycznych.

Agata Szymczewska
– zwyciężczyni
XIII Międzynarodowego
Konkursu Skrzypcowego
im. Henryka Wieniawskiego
w Poznaniu

Orkiestry dęte

muzyka: Urszula Rzeczowska, słowa: Jan Tadeusz Stanisławski

Wesoło

1. Pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa,

9 pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra, ra, ra, ra, ra, ra, ra, ra.

17 Ni - by nic, a tak to się za - czę - ło, ni - by nic, zwy - czaj - ne „pa pa

24 pa”. Jest w or - kie - strach dę - tych ja - kaś si - ła, bo to by - ło tak:

33 Ba-bcia sta - ła na ba - lko - nie, do - łem dzie - dek de - fi - ło - wał,

40 le - dwie go uj - rza - ła, nie - o - mal ze - mdła - ła: skra - piąc trze -

46 ba by - ło skro - nie. Dzie - dek z miej - sca zmy - lił no - gę,

52 po - jął: czas roz - po - częć dzie - ło! Sta - nął pod ba - lko - nem,

59 hu - knął jej pu - zo - nem, no i tak to się za - czę - ło.

1. Pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra. . .
 Niby nic, a tak to się zaczęło,
 niby nic, zwyczajne „pa, pa, pa”.
 Jest w orkiestrach dętych jakaś siła,
 bo to było tak:
 Babcia stała na balkonie,
 dołem dziadek defilował,
 ledwie go ujrzała, nieomal zemdląła,
 skrapiać trzeba było skronie.
 Dziadek z miejsca zmylił nogę,
 pojął: czas rozpocząć dzieło!
 Staął pod balkonem, huknął jej
 puzonem,
 no i tak to się zaczęło.

2. Pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra. . .
 Niby nic, a tak to się zaczęło,
 niby nic, zwyczajne „pa, pa, pa”.
 Jest w orkiestrach dętych jakaś siła,
 bo znów było tak:
 Mama stała na balkonie,
 dołem tatuś defilował,
 ledwie go ujrzała, nieomal zemdląła,
 skrapiać trzeba było skronie.
 Papcio z miejsca zmylił nogę,
 poczuł, jak go coś natchnęło.
 Staął pod balkonem,
 huknął jej puzonem
 i tak podjął dziadka dzieło.

3. Pa, pa, pa, pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra...
 Niby nic, a tak to się zaczęło,
 niby nic, zwyczajne „pa, pa, pa”.
 Jest w orkiestrach dętych jakaś siła,
 lecz ich dzisiaj brak:
 Próżno bowiem na balkonie,
 czekam, by ktoś defilował,
 żebym go ujrzała, nieomal zemdląła,
 by mi nacierano skronie...
 Żeby z miejsca zmylił nogę,
 tak jak tamtym się zdarzyło.
 Staął pod balkonem, huknął mi
 puzonem,
 by mi także się spełniło.

Zabawa muzyczna

Klasowa orkiestra

Podzielcie klasę na dwie sekcje: rytmiczną i melodyczną. Grupa melodyczna będzie grała na fletach trzy pierwsze dźwięki każdego motywu refrenu („pa, pa, pa” i „niby nic”). Grupa rytmiczna zaakompaniuje na dowolnych instrumentach perkusyjnych w czasie trwania kolejnych dźwięków („pa, ra, pa, pa, pa, pa, ra” itd).

Mistrz z Eisenach

Z rodziny o tradycjach muzycznych pochodzi także uważany za najwybitniejszego kompozytora wszech czasów **Johann Sebastian Bach**. Urodził się pierwszego dnia wiosny, czyli 21 marca, roku 1685 w Eisenach (czytaj: ajzenach), w Niemczech. Tam, gdzie dorośtał, każdy o nazwisku Bach uważany był za zawodowego muzyka (w sumie doliczono się blisko 80 muzyków o tym nazwisku!). Mały Johann Sebastian śpiewał w chórze i grał na instrumentach – ojciec uczył go grać na skrzypcach, a starszy brat – na klawesynie i organach. Jako kompozytor stworzył ponad tysiąc dzieł, obejmujących

Johann Sebastian Bach
z rodziną

niemal wszystkie gatunki muzyczne: utwory wokально-instrumentalne kościelne (np. *Msza h-moll*, *Pasja według św. Mateusza*, *Magnificat*) i świeckie – suity i koncerty (np. *Koncerty Brandenburskie*), utwory organowe, klawesynowe, sonaty, wariacje itd. Utwory Bacha, choć liczą około trzystu lat, niezmiennie zachwycają swym pięknem i mistrzostwem. Należy on bowiem do tych kompozytorów, którzy umieli połączyć doskonałość konstrukcji utworu z siłą wyrazu.

Słynny kompozytor kilkakrotnie zmieniał pracę i miejsce zamieszkania, aż wreszcie osiadł na stałe w Lipsku (w Saksonii), gdzie został kantorem¹ w kościele św. Tomasza. Konieczność utrzymania bardzo licznej rodziny sprawiała, że Johann Sebastian pracował jako organista, prowadził chór, komponował, udzielał lekcji śpiewu i gry na instrumentach, a nawet sam te instrumenty budował. Jego drobne utwory na klawikord – skomponowane dla muzykującej rodziny – stanowią do dzisiaj podstawę kształcenia każdego pianisty. Stanowisko kantora piastował przez 27 lat, do śmierci w 1750 roku.

Johann Sebastian Bach grający na organach

Johann Sebastian Bach, *Koncert Brandenburski nr 4 G-dur*, cz. III. Spróbuj rozpoznać grające instrumenty po barwie dźwięku.

To ciekawe!

Do rodziny instrumentów strunowych szarpanych należy również klawesyn. Ma on charakterystyczną, metaliczną barwę dźwięku. To dlatego, że za pomocą mechanizmu klawiszowego są uruchamiane skoczki (zaopatrzone w tzw. piórka lub kolce), które szarpią struny naciągnięte nad płytą rezonansową. Do końca epoki baroku był bardzo popularny i pełnił funkcję instrumentu akompaniującego w zespołach instrumentalnych.

¹ Kantor – osoba odpowiedzialna za muzykę podczas nabożeństw.

To ciekawe!

Trzy utwory Bacha zostały nagrane na połączonym dysku Voyager Golden Record (czytaj: wojadżer golden rekord) umieszczonym na dwóch sondach programu Voyager wystrzelonych w przestrzeń kosmiczną w 1977 roku. Były to: 1. *Gawot z III Partity na skrzypce solo E-dur*, BWV 1006; 2. *II Koncert Brandenburski F-dur*, BWV 1047 (cz. 1); 3. *Preludium i fuga C-dur*, BWV 870 z II tomu *Das wohltemperierte Klavier* [czytaj: das woltemperirte klawir].

Johann Sebastian Bach, *Toccata d-moll* (czytaj: tokkata) BWV 565. Jakimi przymiotnikami można opisać brzmienie instrumentu, na którym jest wykonywana toccata?

Warto wiedzieć!

Toccata (wł. toccare – uderzać) to polifoniczny gatunek muzyczny o charakterze improwizacyjnym i utrzymany w szybkim tempie.

supetek muzyczny

Instrument, na którym wykonuje się *Toccatę d-moll* Bacha, należy do rodziny instrumentów:

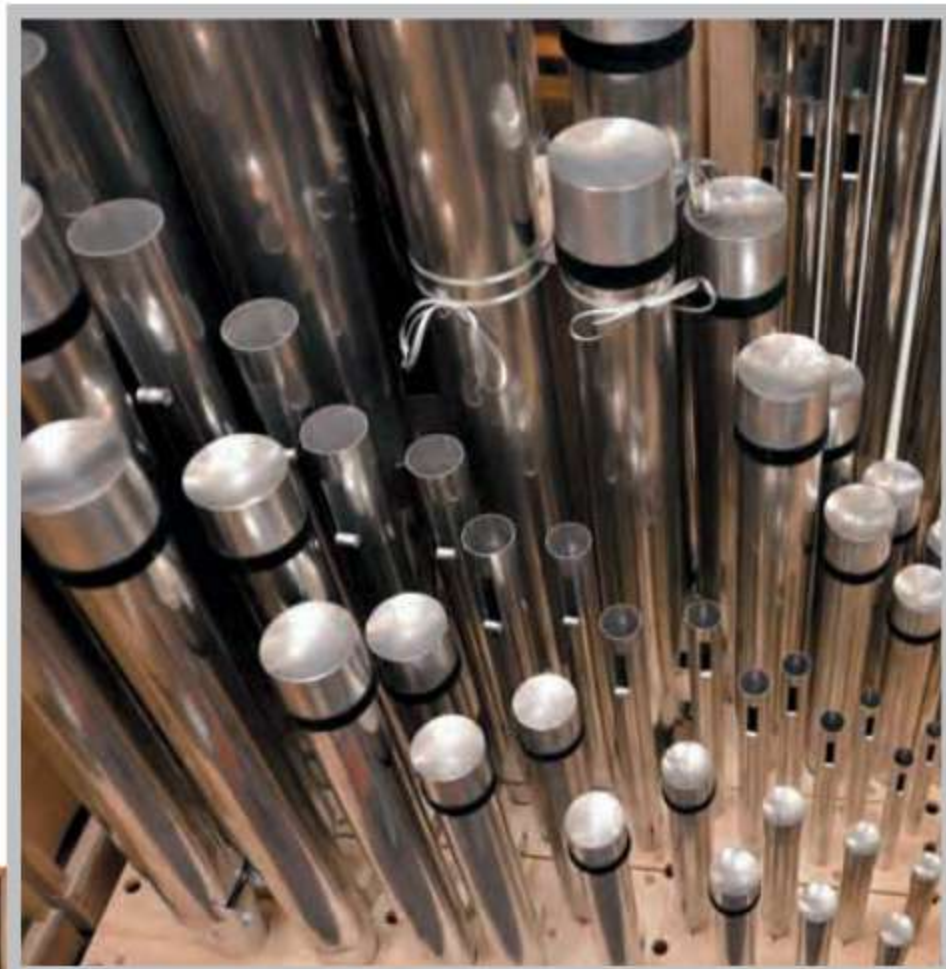
Instrumenty – organy

Organy to największy na świecie instrument muzyczny. Mają ogromną skalę, która może obejmować wszystkie dźwięki, jakie słyszymy. Mogą też naśladować brzmienie innych instrumentów, a nawet całą wielką orkiestrę.

Dźwięk w organach powstaje w **piszczałkach** – rurkach o różnej wielkości napełnianych powietrzem. W dużych organach piszczałek może być nawet kilka tysięcy. Aby pobudzić je do grania – **miechy** (podobne do miechów kowalskich) pompują w nie powietrze. Kiedyś miechy uruchamiał pomocnik organisty, tak zwany kalikant, dziś zastępuje go **dmuchawa elektryczna**.

Piszczalki są zrobione z drewna lub ze stopu kilku metali, a od ich długości zależy wysokość dźwięku. Umieszczone są w tak zwanej **szafie**, czyli drewnianej obudowie. Przed nimi – na zewnątrz – znajduje się stół, a na nim klawiatury – może ich być nawet siedem! Te klawiatury ręczne to **manualy**. Grający lub jego pomocnik obsługują również **registry** zwane **rejestrami** – przełączniki włączające i wyłączające różne **głosy**, czyli brzmienia tej samej barwy, które uruchamia się kluczem. Siedzący na długiej ławie organista podczas gry ma zajęte i ręce, i nogi. W organach bowiem pod stołem znajduje się także duża drewniana **klawiatura nożna** (pedał), na której gra się nogami (również melodie!). To wymaga od muzyka dużej sprawności fizycznej.

Piszczalki

Registry

Stół (kontuar)

Klawiatura

Klawiatura nożna

Widoczna z daleka część organów to **prospekt**. Czasami prospekty organowe bywają niezwykle misternie, bogato zdobione i mają ruchome elementy – poruszające się anioły czy obracające się gwiazdy.

Prospekt organów barokowych w bazylice w Świętej Lipce

5. Sprawdź, gdzie w twojej okolicy znajdują się organy. Zgromadź kilka informacji na ich temat. A może uda ci się ich posłuchać? Jeśli tak, to przygotuj dokumentację (nagrania audio, fotorelacja) ze swojej wizyty.

6. Wymień nazwy rodzin instrumentów, które znasz.

Zostań wirtuozem

Musette Johann Sebastian Bach

Dość szybko

A musical score for the piece 'Musette' by Johann Sebastian Bach. The score is written on two staves, treble and bass, in 3/4 time. The tempo is marked 'Dość szybko'. To the left of the staves, there is a small illustration of a recorder and a small icon of a keyboard instrument.

7. Odszukaj w tabeli chwytów fletowych nowe dźwięki. Aby je zagrać, należy odstłonić w połowie dziurkę od spodu.

Posłuchaj – świat śpiewa

Rozejrzyj się. Wszystko wokół budzi się do życia, a ptaki wyśpiewują pełne radości trele. Te wyjątkowe głosy natury zawsze zachwycali i inspirowali kompozytorów.

François-Bernard Mâche (czytaj: fransua bernar masz), **Korwar**. Pasją tego współczesnego francuskiego kompozytora jest nagrywanie głosów różnych ptaków, które łączy z prawdziwymi instrumentami. Spróbuj rozpoznać instrument prowadzący wyrazisty dialog z głosami ptaków.

Nie tylko ptaki cieszą się z nadejścia cieplejszych dni. My też, czasem podczas spaceru, mamy ochotę nagle podskoczyć lub zaśpiewać na cały głos!

Rozkołysz pieśnią świat

muzyka: Włodzimierz Korcz, słowa: Wanda Chotomska

Uroczyście

1. Za - graj - cie nam dzwo - ny od ser - ca, sre - brne

ser - ce ma w so - bie ka - żdy dzwon. Za - graj - cie nam dzwo - ny naj - pię -

- kniej, roz - ko - ły - szcie wszy - stkie je - den ton.

Śpie - waj dziś, co ci ser - ce gra, niech po - le - ci pieśń aż do

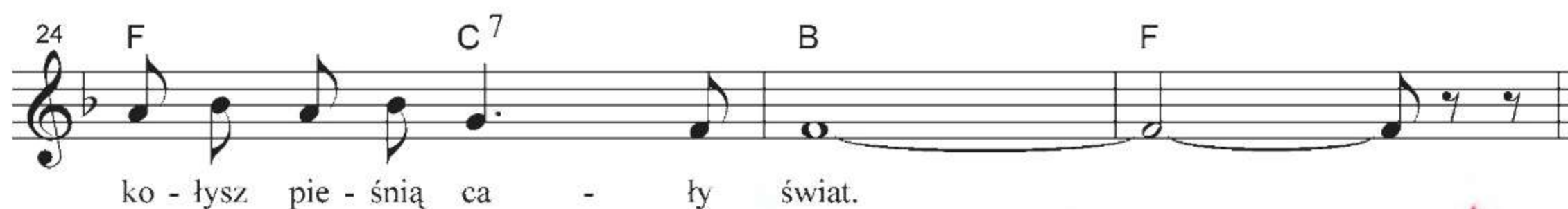
gwiazd. Na - sza pieśń lot wy - so - ki ma,

wy - śpie - wa - my to, co jest w nas. 2. Za- (3) świat. Wy-

3. Wy-

ście - waj naj - pię - kniej, naj - pro - ściej, tak jak śpie - wa ptak, tak jak

ście - wa wiatr, te nu - ty sło - ne - cznej ra - do - ści i roz -

1. Zagrajcie nam dzwony od serca,
srebrne serce ma w sobie każdy dzwon.
Zagrajcie nam dzwony najpiękniej,
rozkołyszcie wszystkie jeden ton.

Ref. Śpiewaj dziś, co ci serce gra,
niech poleci pieśń aż do gwiazd.
Nasza pieśń lot wysoki ma,
wyśpiewamy to, co jest w nas.

2. Zagrajcie nam skrzypce skrzydlate,
tak jak śpiewa ptak, kiedy budzi dzień.
Niech słońce obudzi nad światem
ta skrzydlata nasza młoda pieśń.

Ref. Śpiewaj dziś...

3. Wyśpiewaj najpiękniej, najprościej,
tak jak śpiewa ptak, tak jak śpiewa wiatr,
te nuty słonecznej radości
i rozkołysz pieśnią cały świat.

} bis

Jak dbać o głos

1. Opisz nastrój pieśni *Rozkołysz pieśnią świat*.
2. Wyjaśnij, jaka jest rola łuków w zapisie nutowym.
3. Utwór zaczyna się przedtaktem. Znajdź w nutach jego uzupełnienie.

BUDOWA KRTANI

Głos to jeden z najciekawszych instrumentów.

Czy wiesz, jak powstaje? Podczas mówienia fałdy głosowe zwane strunami są blisko siebie, a dźwięk rodzi się w wyniku ich drgania. Dzieje się tak, ponieważ powietrze zgromadzone w płucach napiera na te wrażliwe mięśnie.

4. Przypomnij, jak należy dbać o głos.
5. Postaraj się wyjaśnić, co to znaczy ładnie śpiewać.

Anonim, *Zielony mosteczek* w wykonaniu Affabre Concinui (czytaj: koncinui). Posłuchaj, jak w zabawny sposób można wykorzystać głos. Może ten przykład zainspiruje cię do ciekawych zabaw z własnym głosem.

Mówimy i śpiewamy dzięki oddechowi, warto więc zadbać o to, by nim swobodnie operować. Wykonaj kilka **ćwiczeń oddechowych** – przyda ci się w nich także wyobraźnia:

- powoli i spokojnie nabieraj powietrza, tak jakby pod dolnymi żebrami znajdował się balonik, który masz napełnić;
- dmuchając przez słomkę, przesuwaj małe papierki;
- krótkimi i szybkimi wydechami zdmuchuj pyłki lub dmuchawce;
- przesuwaj wydechem piłeczkę pingpongową lub piórko (możesz wykonać to z kimś na zasadzie konkursu w parach);
- chuchaj jak na zamrożniętą szybę;
- naśladuj jazdę starej lokomotywy (puff) i wypuszczaj z niej nadmiar pary (fff, szszsz);
- naśladuj parskanie konia (prrr, brrr);
- gwizdź.

6. Przeprowadźcie klasowy konkurs – kto zaśpiewa najdłuższy dźwięk na jednym wydechu.

Mariusz Kwiecień, polski śpiewak operowy (baryton)

Podczas śpiewu często zapomina się o wyraźnym wymawianiu tekstu. Staje się on niezrozumiały dla słuchacza i mówi się wówczas, że śpiewający ma złą **dykcję**.

7. Poćwicz swoją dykcję – staraj się wyrecytować poniższe wierszyki-łamiężyki w jak najszybszym tempie.

Bąk

Spadł bąk
na strąk,
a strąk
na pąk.
Pękł pąk,
pękł strąk,
a bąk się złąkł.

Strzyżyk¹

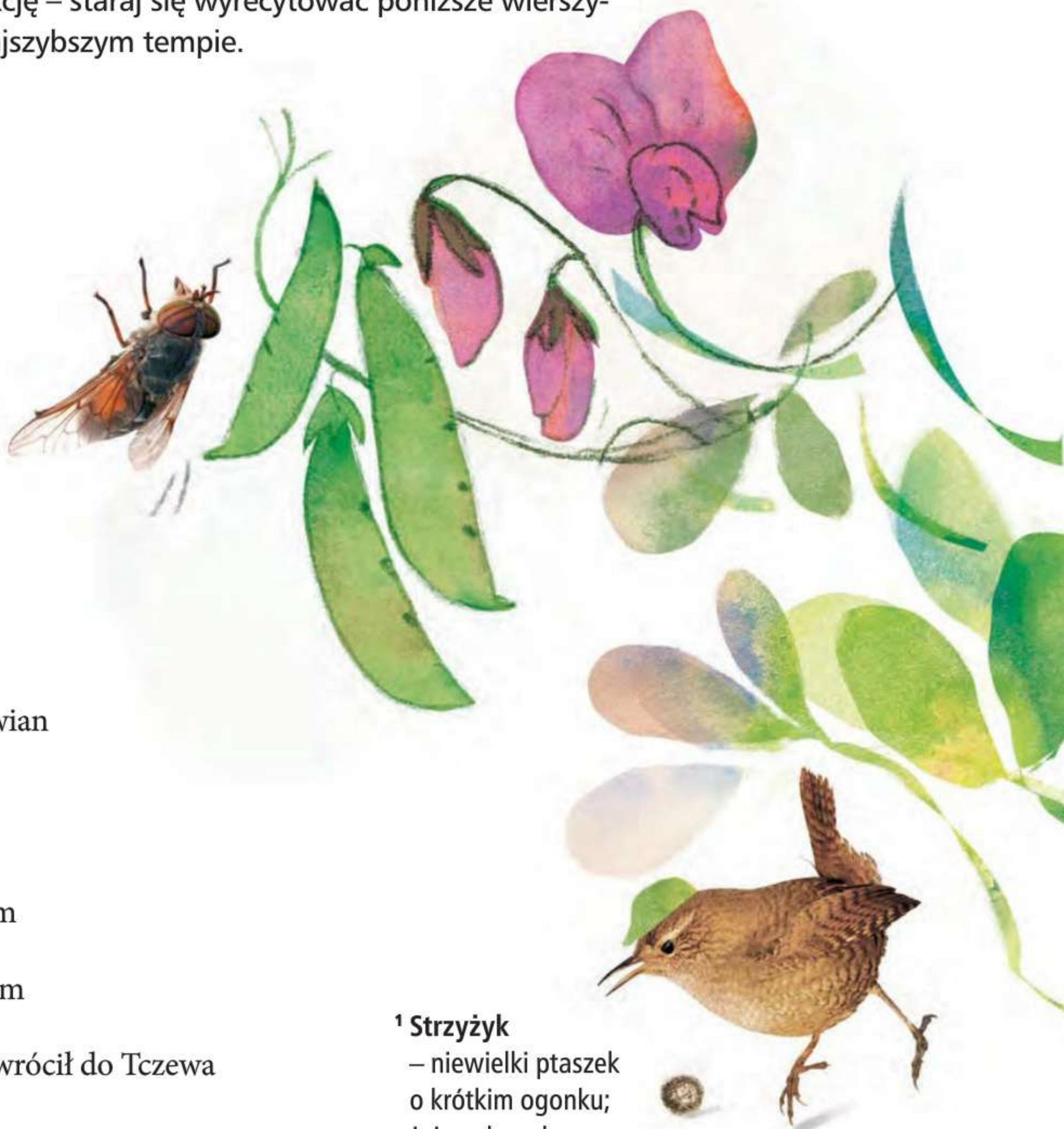
Czubaty strzyżyk
w czystej czapeczce
z Tczowa do Tczewa
toczył kuleczkę.
W Tczewie tłum tczewian
wyteża oczy
– strzyżyk dotoczy
czy nie dotoczy?
Tymczasem strzyżyk
tuż-tuż przed Tczewem
troszeczkę zboczył
w krzakach za drzewem
i krótszą dróżką,
krocząc nad rzeczką, wrócił do Tczewa
razem z kuleczką.

Małgorzata Strzałkowska,
Zbikowane wierszyki łamiące języki, Warszawa 2002

¹ **Strzyżyk**
– niewielki ptaszek
o krótkim ogonku;
żyje w lasach
i parkach.

8. Jeśli znasz trudne powiedzonka w innych językach – zaprezentuj je w klasie.

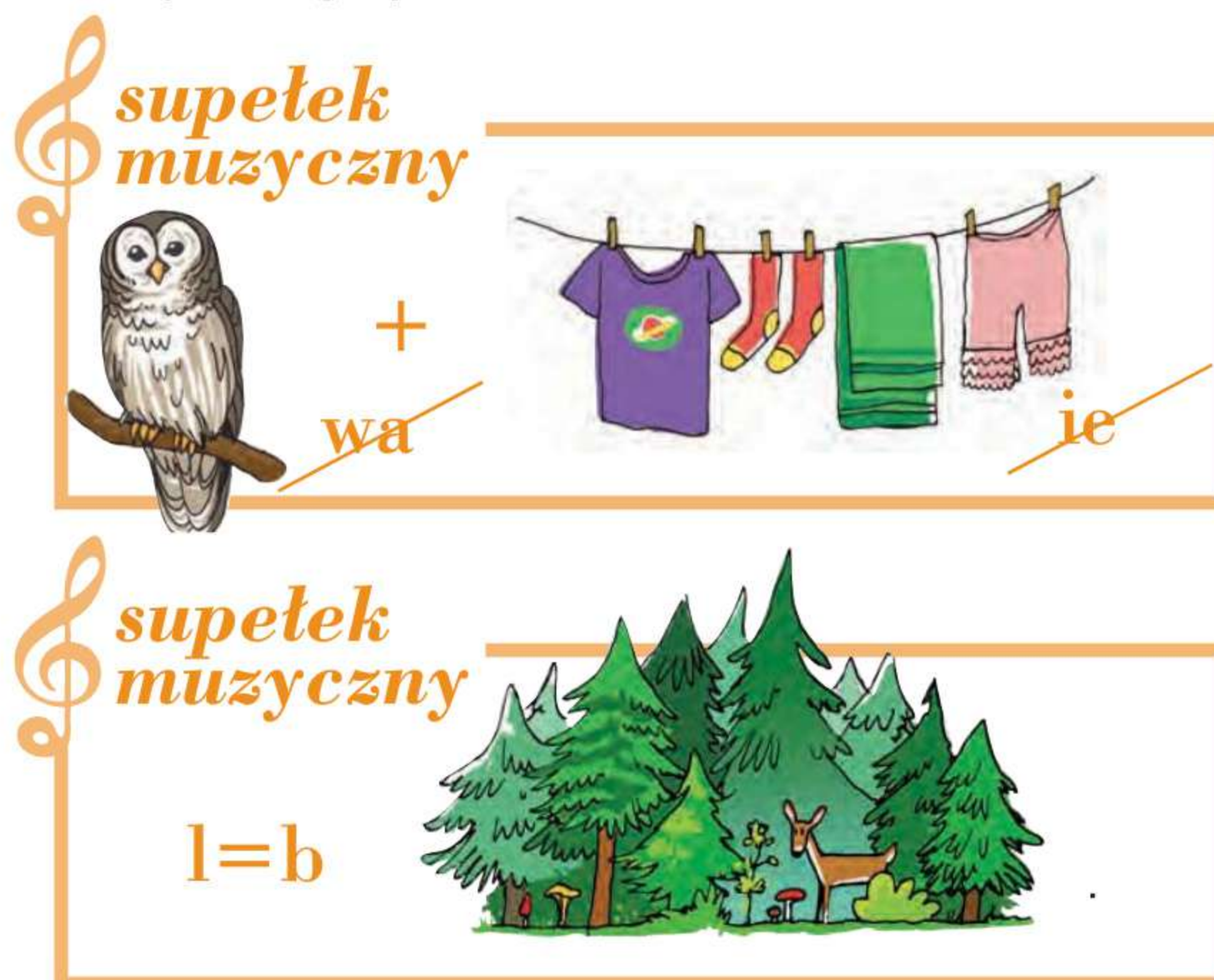
9. Spróbujcie wymyślić własne łamiężyki.

Barwy głosu ludzkiego

Głos ludzki kryje w sobie również wiele barw. Czasami **barwę głosu** można określić jako ciepłą, chropawą i suchą, ostrą, miękką albo głęboką. Te wszystkie cechy pozwalają nam rozpoznawać głosy znanych oraz odróżniać w muzyce różne rodzaje głosów.

Znasz już dwa głosy ludzkie:

Pomiędzy najwyższym głosem, czyli sopranem, a najniższym – basem – mieszczą się jeszcze **alt** i **tenor**.

Johann Sebastian Bach, aria **Deposuit potentes** (*Strącił mocarzy*) z **Magnificat** (czytaj: magnifikat) D-dur, BWV 243 oraz aria **Es ist vollbracht** (*Wykonało się, czytaj: folbracht*) z **Pasji według św. Jana**, BWV 245. Określ barwę głosów, które wykonują arie.

Pasja, **magnificat**, a także **oratorium** to formy wokalne-instrumentalne, wykonywane początkowo tylko w kościele. Swoją budową zbliżone są do opery – głównym środkiem wyrazu jest śpiew solistów, chóru oraz gra orkiestry. Jednak całość przebiega bez akcji scenicznej, a tematyka dotyczy wydarzeń religijnych, np. narodzenia Jezusa, jego męki i zmartwychwstania.

To ciekawe!

Primadonna Maria Callas podczas jednego z wywiadów powiedziała: „doskonałość jest rzeczą, której nam, śpiewakom nie jest dane osiągnąć, chociażby przez wzgląd na rodzaj instrumentu, którym się posługujemy. Zdarzało mi się czasem wrócić do domu z przedstawienia, któremu towarzyszyła burza oklasków, i gorzko płakać, gdyż zdawałam sobie sprawę z tego, że nie jestem w stanie spełnić intencji kompozytora, tak jak je odczuwałam”.

Derek Prouse, *Rozmowa z Marią Callas*,
Wydawnictwo Teatru Wielkiego w Warszawie „Opera Viva” 1961

Specjalnie dla was Amadeusz przeprowadził wywiad z Jadwigą Rappé – wybitną polską śpiewaczką występującą w salach koncertowych na całym świecie. Śpiewa ona pięknym altem utwory znakomitych kompozytorów – od barokowych do współczesnych.

Amadeusz: Czy już w dzieciństwie marzyła Pani o karierze scenicznej?

Jadwiga Rappé: Pamiętam lekcję śpiewu w 4. klasie szkoły podstawowej, kiedy zastępstwo miał nauczyciel innego przedmiotu. Pytał on wszystkich uczniów o wymarzony zawód. Odpowiedziałam bez wahania, że chciałabym zostać śpiewaczką. W dzieciństwie uczyłam się grać na fortepianie, ale lekcje były męczarnią, a egzaminy okupione strachem, że zapomnę fragmenty utworu. Natomiast od kiedy sięgam pamięcią, bardzo lubiłam śpiewać, a śpiew był dla mnie najlepszą formą wyrażenia siebie.

Amadeusz: Jakie cechy są potrzebne w zawodzie śpiewaczki?

Jadwiga Rappé: Od śpiewaczki wymaga się znakomitej formy psychicznej i fizycznej, na przykład umiejętności śpiewania wcześnie rano po nieprzespanej nocy (z powodu spóźnionego samolotu czy „przygód” w podróży). Wszyscy oczekują profesjonalizmu, promiennego uśmiechu i żelaznych nerwów niezależnie od sytuacji. W karierze pomaga dobry wygląd – umiejętność stosownego ubierania się i wybór właściwego makijażu w zależności od sytuacji. W codziennych kontaktach przyda się również znajomość języków obcych.

Jadwiga Rappé

Pani Jadwigo,
dziękuję
za ciekawą rozmowę
i życzę dalszych
sukcesów.

Zabawa muzyczna

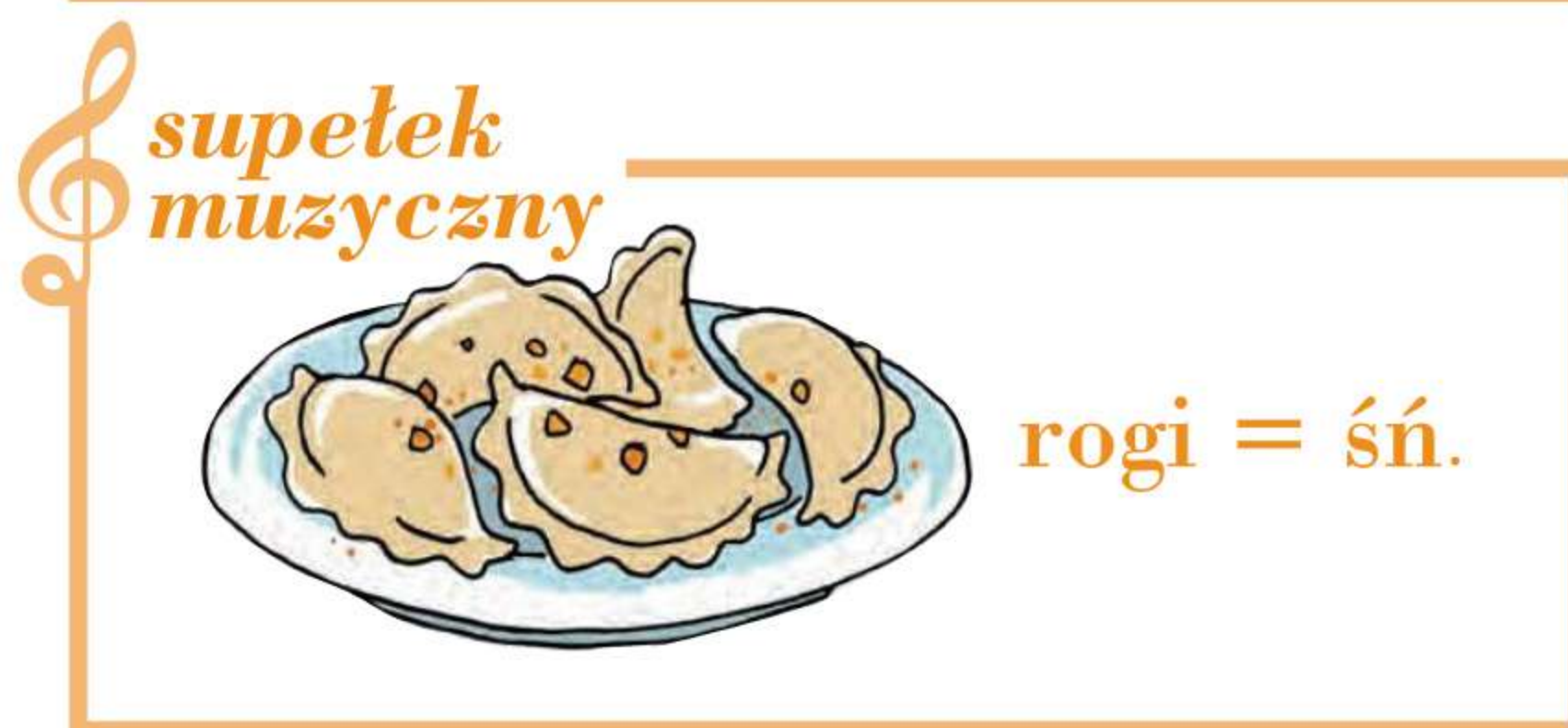
Szansa na sławę

Ochotnicy zaśpiewają fragment wybranej piosenki – wczują się w rolę śpiewaka operowego (śpiewanie staccato i legato), piosenkarza (mile widziana improwizacja ruchowa) lub hiphopowca (z recytacją).

Wiesz, kto śpiewał?

Zamknijcie oczy. Nauczyciel wybierze troje lub czworo uczniów, którzy zaśpiewają po fragmencie wybranej piosenki. Postarajcie się rozpoznać śpiewających po głosie.

Formy muzyki, w których króluje sztuka pięknego śpiewu, to:

10. Zastanów się i przypomnij sobie, który polski kompozytor poświęcił swój talent właśnie operom i pieśniom.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Z wizytą na Kurpiach

„Nie tylko ten śpiewa, który wesół bywa, i ten sobie nuci, kto się z czego smuci”.

W muzyce ludowej, przekazywanej drogą ustną z pokolenia na pokolenie, dominuje naturalny rodzaj głosu – tak zwany głos biały.

Kurpiowskie wycinanki

Anonim, *A ty matulu – a chtëz tam puka* w wykonaniu ludowej śpiewaczki z Kurpiów – Apolonii Nowak. Co możesz powiedzieć o jej sposobie śpiewania?

Wiesz już trochę o folklorze Podhala. W innej części Polski, na północno-wschodnim Mazowszu, rozciąga się bardzo ciekawy region kulturowy – Kurpie. Ludność mieszkająca na terenach Puszczy Zielonej (Kurpiowskiej) i Puszczy Białej do dziś zajmuje się bartnictwem (hodowlą pszczół), myślistwem i rybołówstwem. Pielęgnuje również tradycje wykonywania oryginalnych haftów, wycinanek z powtarzającym się motywem kogutów oraz plecionek z młodych korzeni sosny. Swoją odrębność Kurpie zaznaczają w gwarze i muzyce. Oprócz żwawych piosenek i tańców śpiewają powolne i długie pieśni, zwane leśnymi.

1. Kurpie Zielone
2. Kurpie Białe

Strój kurpiowski

Ligawka to ludowy instrument dęty z Kurpiów. Może mieć długość od kilkudziesięciu centymetrów do około 4 metrów. Jest sporządzona z dwóch części wydrążonego pnia drzewa, które skleja się woskiem i łączy pierścieniami. Ligawki pełnią funkcję sygnałową – ich donośny dźwięk pomaga pasterzom porozumiewać się na odległość. Na Mazowszu i Podlasiu są związane także z obrzędami adwentowymi.

Ligawka

11. Znajdź ciekawostki na temat kultury kurpiowskiej na stronie: www.muzeum.ostroleka.pl.

Karol Szymanowski *A **chtóż tam puka***. Kurpiowski folklor był inspiracją dla polskiego kompozytora – Karola Szymanowskiego. Powiedz, czy artystyczne opracowanie pieśni oddaje ten sam nastrój, co wykonanie ludowej śpiewaczki?

Instrumenty – dęte drewniane

To ciekawe!

W mitologii greckiej znajdziemy opowieść o bożku Panie, który zakochał się w nimfie Syrinks. Piękna nimfa chciała uwolnić się od uporczywego adoratora, aż w końcu... zamieniła się w trzcinę. Gdy zrozpaczony bożek usiadł wśród trzcin rzecznych, zdawało mu się, że potrząsana wiatrem roślina żałośnie płacze. Uciął z niej kilka łodyg i powiązał je ze sobą. Tak powstała syringa – ulubiona fujarka pastusza, znana pod nazwą fletnia Pana.

Flet ma swoich przodków wśród – liczących sobie nawet 9000 lat – świstawek (czyli gwizdków) wykonywanych z kości i trzciny. W czasach renesansu, a więc około 500 lat temu, powszechnie używano drewnianego fletu podłużnego. Popularny jest on także dziś, przede wszystkim wśród muzyków amatorów, do których i ty należysz, jeśli umiesz i lubisz na nim grać.

12. Zagraj gamę C-dur na flecie podłużnym.

Występujący dziś w orkiestrze **flet poprzeczny** pojawił się w epoce baroku (XVII w.). Obecnie buduje się go z metalu, jednak mimo to wciąż jest zaliczany do instrumentów dętych drewnianych. Wysokość dźwięku fletu zmienia się za pomocą 16 kłapek, które otwierają lub zamykają otwory. Flecista trzyma instrument poprzecznie i dmucha w otwór zwany wargą.

Johann Sebastian Bach, *Badinerie* z *Suity h-moll* (czytaj: badineri). Posłuchaj fletu grającego w tanecznym rytmie i żywym tempie. Opisz grę tego instrumentu.

Do budowy **klarnetu** wykorzystuje się najczęściej afrykańskie czarne drewno. Instrument ten ma otwory i klapki umożliwiające zmianę wysokości dźwięku. Klarncista wdmuchuje powietrze do instrumentu, czym wprawia w drganie stroik, czyli trzcinę przymocowaną do ustnika. Na końcu instrument lekko się rozszerza – tworzy czarę głosową. Klarnet charakteryzuje się ciepłym, miękkim brzmieniem. Instrument ten wchodzi w skład orkiestry symfonicznej, jest też często wykorzystywany w kapelach ludowych i zespołach jazzowych.

Fletnia
Pana

Flet
poprzeczny

Klarnet

George Gershwin był wybitnym amerykańskim kompozytorem i pianistą XX wieku. Zainteresował się muzyką po dwunastym roku życia, gdy jego starszy brat dostał od rodziców fortepian, a już w wieku 21 lat zyskał wielką popularność piosenką *Swanee* (czytaj: suoni). W swojej twórczości łączył muzykę klasyczną z elementami jazzu (czytaj: dżezu). Do najbardziej znanych utworów tego kompozytora należą *Błękitna rapsodia*, opera *Porgy and Bess* (czyt. porgi end bes) oraz poemat symfoniczny *Amerykanin w Paryżu*. Tworzył także muzykę do filmów i musicali (czytaj: mjuzikali).

Jedna z najsłynniejszych orkiestr jazzowych – zespół Duke’a Ellingtona (czytaj: djuka)

George Gershwin (czyt. dżordż gersztin), *Błękitna rapsodia*. Posłuchaj jednego z najbardziej popularnych tematów muzycznych granych na klarnecie – rozpoczynającego się od słynnego glissanda. Przypomnij, co oznacza termin glissando.

To ciekawe!

Jazz narodził się w Stanach Zjednoczonych w okolicach Nowego Orleanu na przełomie XIX i XX wieku. Powstał z połączenia elementów negro spirituals oraz muzyki osadników brazylijskich i przybyszy z Anglii. W tradycyjnym zespole jazzowym na tle perkusji i kontrabasów (czyli tak zwanej sekcji rytmicznej) improwizują soliści, grający na przykład na klarnecie, trąbce lub saksofonie.

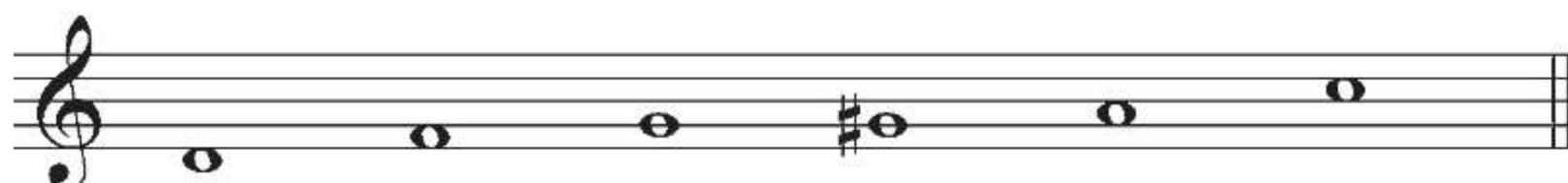
Warto wiedzieć!

Improwizacja to spontaniczne tworzenie muzyki, tekstu lub obu elementów jednocześnie.

Kiedy święci idą do nieba, autor muzyki i słów nieznany. To jeden z najpopularniejszych standardów jazzowych. Wsłuchaj się w improwizacje kolejnych instrumentów.

13. Wyobraź sobie ciężkie życie na plantacji bawełny. Spróbuj zaimprowizować na flecie lub dzwonkach melodię – skargę na swój los – złożoną z dźwięków skali charakterystycznej dla jazzu.

Zostań wirtuozem

Kiedy święci idą do nieba

autor muzyki i słów nieznany

W tempie marsza

Obój to instrument z podwójnym stroikiem. Powietrze wdmuchiwane przez oboistę wprawia w drganie dwie trzcinowe płytki stroika, które wydają dźwięki. Instrument ten ma delikatną i miękką barwę dźwięku, a czasami potrafi brzmieć żałośnie i melancholijnie.

Obój

Fagot również ma podwójny stroik. To bardzo długi instrument – całkowita długość rury wynosi około 2,5 metra – dlatego jego część jest zagięta. Od kształtu tego zagięcia pochodzi nazwa instrumentu (po włosku *fagotto* to wiązka np. patyków). Charakterystyczna barwa dźwięku fagotu potrafi wprawić w dobry humor, a nawet rozbawić słuchaczy.

Fagot

Antonio Vivaldi, *Koncert G-dur na obój, fagot, orkiestrę smyczkową i basso continuo*, cz. III *Allegro molto*. W tym żywym, barwnym utworze słyszeć obój i fagot. Po wysłuchaniu muzyki spróbuj powiedzieć, w jaki sposób „rozmawiały” ze sobą instrumenty.

Zabawa muzyczna

Zostań badaczem

Możesz samodzielnie wykonać stroiki i zbadać ich właściwości!

- 1 Przygotuj świeży liść (najlepiej wiśni lub akacji), długą trawkę lub cienki pasek papieru. Umieść go pomiędzy kciukami złożonych dłoni i spróbuj tak dmuchnąć, by wprawić go w drganie.

- 2 Ze słomki żyta odetnij odcinek o długości około 7 cm, następnie ostrożnie rozgnieć jego szerszy koniec i mocno dmuchnij z tej strony. Dawniej dzieci urządzały zawody w grze na takich piskawkach.
- 3 Spłaszcz palcami jeden z końców prostej słomki do napojów i wytnij go w trójkątny dzióbek, a następnie dmuchaj w niego, ściskając go wargami.

14. Na słomkach można grać różne dźwięki. Ich wysokość zależy od długości i grubości słomek. Możecie to sprawdzić – przytnijcie słomki tak, żeby każda wydawała inny dźwięk, a następnie spróbujcie zagrać na nich dowolną melodię. Każdy gra swój dźwięk w odpowiednim momencie – może potrzebny będzie wam także dyrygent.

15. Słomki mogą zagrać jeszcze donośniej, jeśli umieścicie je w tulejach wykonanych z kory zdartej z gałązki wierzby lub tarniny albo skręconej folii samoprzylepnej.

Wiosenne wariacje

Sprawdź swój puls, ponieważ rytm serca w maju bywa często przyspieszony... W sadach kwitną jabłonie, między drzewami brzęczą pszczoły, skowronek przekomarza się z bocianem, a żaba ze słowikiem. Wszystko wokół śpiewa i gra!

Wróżby

Na długiej łądźce
małe listki.
Chcesz coś odgadnąć,
zerwij wszystkie.
Kocha,
lubi,
szanuje,
nie chce,
nie dba,
żartuje.
Listku akacji,
nie miałeś racji.

Władysław Broniewski

Chyba każdy kiedyś wróżył sobie z listków akacji lub płatków stokrotki. Postaraj się dowiedzieć, jak brzmi cały tekst wróżby – poeta wykorzystał tylko jego część.

Warto wiedzieć!

Claude Monet tworzył całe serie obrazów ukazujące to samo, ale w innym oświetleniu, zależnym od pory roku, dnia czy pogody. Najbardziej znanym cyklem, oprócz 20 różnych przedstawień Katedry w Rouen, są Nenufary – ponad 200 obrazów przedstawiających lilie wodne z ogrodu artysty.

1. Przeczytaj na głos początek wiersza. Od słowa „kocha” śpiewaj kolejne wersy na dźwiękach gamy C-dur w górę i w dół.

2. Zaśpiewajcie gamę z tekstem wierszyka w dwóch grupach jednocześnie. Jedna grupa będzie śpiewać w górę, a druga – w dół.

3. Niech cała klasa powie na głos pierwsze cztery wersy. Od słowa „kocha” będą mówić po jednym wersie soliści i podawać sobie przy tym świeży zielony liść. Postarajcie się, by każdy wypowiedział swój fragment inaczej niż pozostali.

4. Powiedz wiersz z różnym zabarwieniem głosu, czyli oddając różne nastroje: radości, smutku, zdumienia, złości.

5. Zorganizujcie konkurs na najciekawsze muzyczne opracowanie wiersza. Wykorzystać można śpiew, ruch, gesty i grę na instrumentach.

Jeśli udało się wam wykonać tekst za każdym razem inaczej, to ułożycie wariacje na temat wiersza.

Claude Monet,
Katedra w Rouen
(czytaj: kłód mone,
katedra w ruę)

6. Spójrz na ilustracje. Zwróć uwagę na podobieństwa i różnice w obrazach. Postaraj się je opisać.

Formy muzyczne – wariacje

Bywa, że na początku utworu kompozytor umieszcza temat muzyczny. W kolejnych częściach odmienia (przekształca) ten temat w rozmaity sposób. Zmieniać się mogą rytm, tempo, melodia, dynamika, harmonia lub inne elementy. W ten sposób powstaje **cykl wariacji** (od łacińskiego *vario*, czyli zmieniać) opartych na jednym temacie. Części są podobne, a jednak różne.

7. Zagraj na flecie lub na dzwonkach **Melodię francuską**. Czy wiesz, o czym opowiada jej polski tekst?

Zostań wirtuozem

Melodia francuska

1 C F C G7 C G7 C

9 C d C G7 C d C G7

17 C F C G7 C G7 C

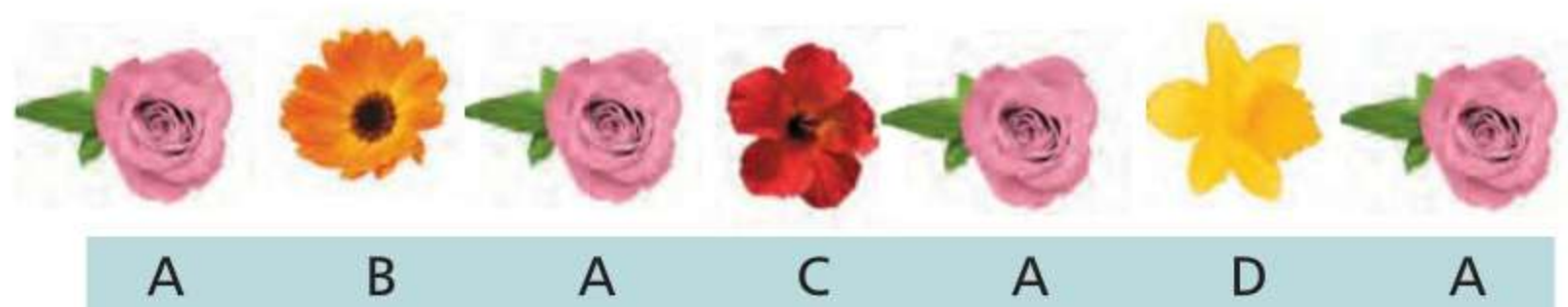
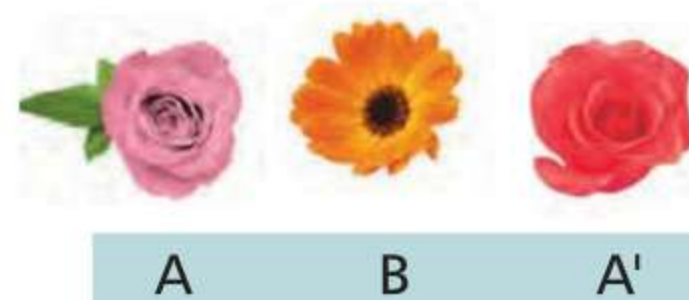
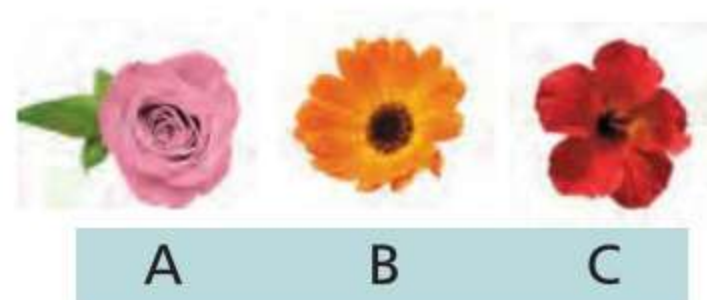
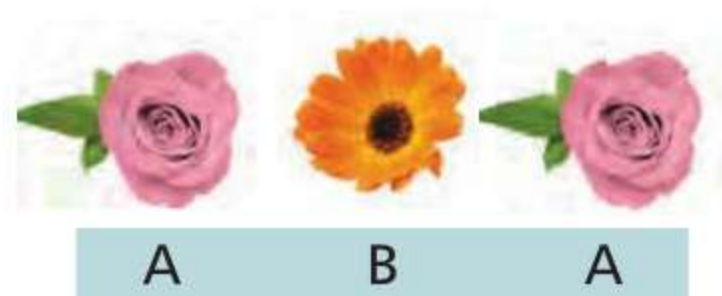
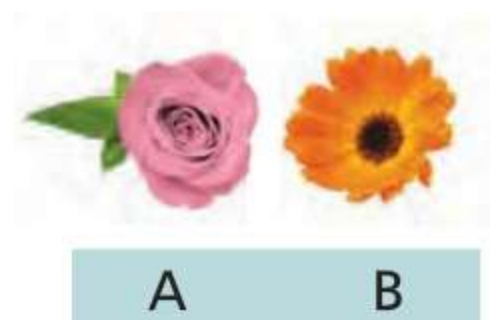
Właśnie ta melodia stała się tematem wariacji Wolfganga Amadeusa Mozarta.

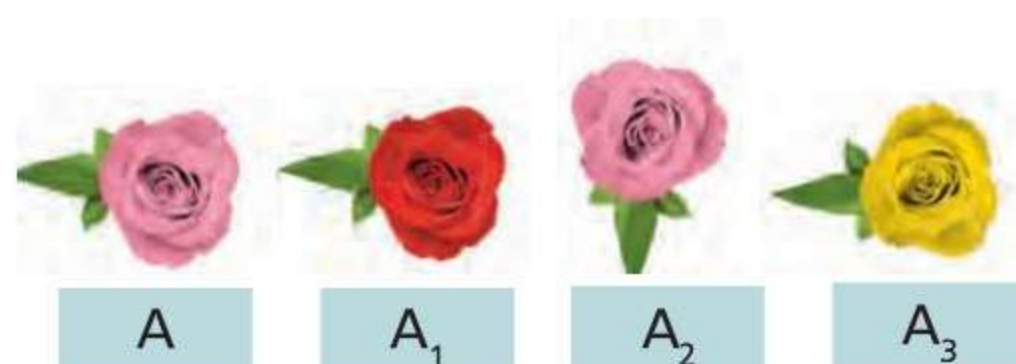
Wolfgang Amadeus Mozart, **Wariacje „Ah, vous dirai-je, Maman”** (czytaj: a wu dire że mamą) KV 265. Posłuchaj, co się dzieje z tematem, i powiedz, ile razy występuje w zmienionej postaci. Może potrafisz powiedzieć, na czym polegają te zmiany?

Pewnie pamiętasz, że formę muzyczną określa się wielkimi literami.
Znasz już takie formy:

Literowy zapis wariacji wygląda następująco: A A₁ A₂ A₃... itd.,
w zależności od liczby wariacji.

Modest Musorgski, *Taniec kurcząt w skorupkach* z cyklu *Obrazki z wystawy*; Johannes Brahms (czytaj: jochanes brams), *Taniec węgierski D-dur* nr 13; Wolfgang Amadeus Mozart, *XI Sonata fortepianowa A-dur* KV 331, cz. III *Rondo Alla Turca*. Posłuchaj tych utworów i określ, jaką mają formę. Wskaż odpowiednie wzory na stronie.

Wariacje z kurnika

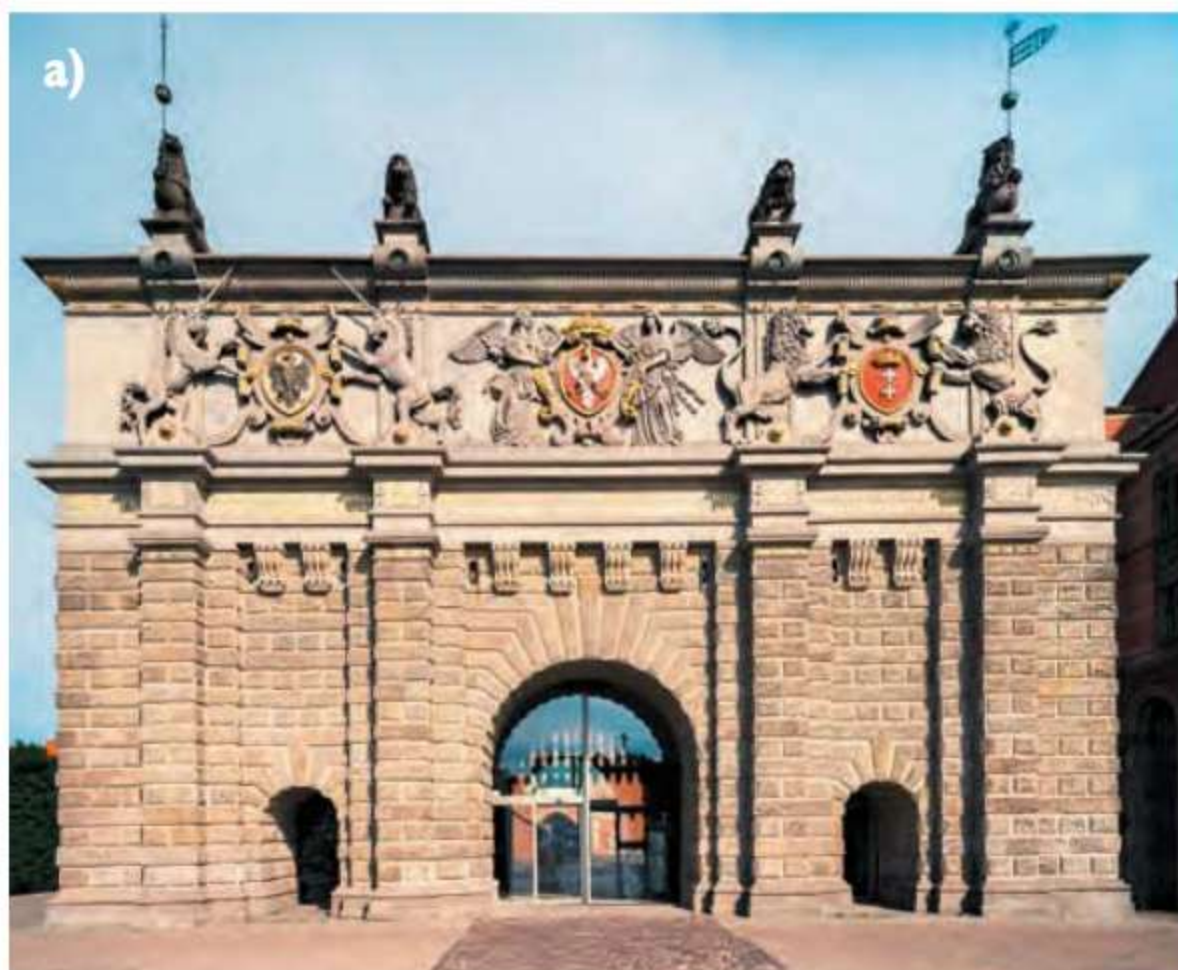
Spróbujcie ułożyć kilka wariacji do tego przysłowia.

Pozwól kurze sięść na grzędzie, ona na dziesiątej będzie.

Można dobrać dowolny rytm, zmieniać tempo recytacji, dynamikę, wysokość głosu, czyli rejestr, można też zmieniać nastrój – mówić tekst wesoło, smutno, z przerażeniem, zniechęceniem, tajemniczo. Można też powtarzać niektóre sylaby, stosować pauzy, a nawet gesty i ruchy ciała lub wykorzystać instrumenty.

Pamiętajcie, aby każda wariacja była związana z tematem.

8. Obejrzyj fotografie architektury i powiedz, z jakimi formami muzycznymi się kojarzą.

a) Brama Wyżynna w Gdańsku

b) Spichlerze w Grudziądzu – widok od strony Wisły

c) Ratusz w Zamościu

Na majówkę, na wędrownkę

muzyka: Andrzej Zygmuntowicz, słowa: Wanda Chotomska

Wesoło

1. Nie ma - my sa - mo-cho - du, lecz prze - cież są tram-wa - je, więc
jedź - my na ma - jó-wkę w nie - dzie - lę ra-zem z ma-jem. Za - bie - ra się wa-ló - wkę, her -
ba - tę o - raz psa, a tu - taj się za na-mi pio - se - nka je - szcze
pcha. Na ma - jó - wkę, na ma - jó - wkę, ra - zem
z ma - mą, ra - zem z ta - tą na wę - dró - wkę. Tam gdzie łą - ka, tam gdzie
las, gdzie nie by - ło je - szcze nas.
Na ma - jó - wkę, na ma - jó - wkę, ra - zem z ma - mą, ra - zem z ta - tą na wę -
dró - wkę. Tam gdzie łą - ka, tam gdzie las, gdzie nie by - ło je - szcze nas, na ma -
jó - wkę, na wę - dró - wkę. 2. Ma - dró - wkę.

1. Nie mamy samochodu,
lecz przecież są tramwaje,
więc jedźmy na majówkę
w niedzielę razem z majem.
Zabiera się wałówkę,
herbatę oraz psa,
a tutaj się za nami
piosenka jeszcze pcha.

Ref. Na majówkę, na majówkę,
razem z mamą, razem z tatą
na wędrowkę.
Tam gdzie łąka,
tam gdzie las,
gdzie nie było
jeszcze nas,
na majówkę, na wędrowkę.

2. Majowy motyl tańczy
z biedronką piegowatą,
słoneczko tańczy z niebem
i mama tańczy z tatą,
pies goni własny ogon,
a ogon goni psa,
w zielone roztańczone
piosenka z nami gra

Ref. Na majówkę...

3. A kiedy słońce mrugnie,
że bardzo jest już śpiące,
mówimy – do widzenia
motylom i biedronce,
wsiadamy do tramwaju
rodzina, pies i ja
i znowu na niedzielę
piosenka czeka ta

Ref. Na majówkę...

9. Kiedy będziesz śpiewać zwrotki piosenki *Na majówkę, na wędrowną*, akompaniuj w rytmie ćwierćnut dowolnymi gestodźwiękami – powinny się one zmieniać w każdej zwrotce, ponieważ zmieniają się też słowa piosenki.

10. Podczas śpiewania refrenu wstań i pomaszeruj dookoła ławki lub tam, gdzie będzie miejsce. Na koniec melodii wróć do ławki. Postaraj się zapamiętać przebytą drogę, żeby przy każdym powtórzeniu refrenu przejść w taki sam sposób.

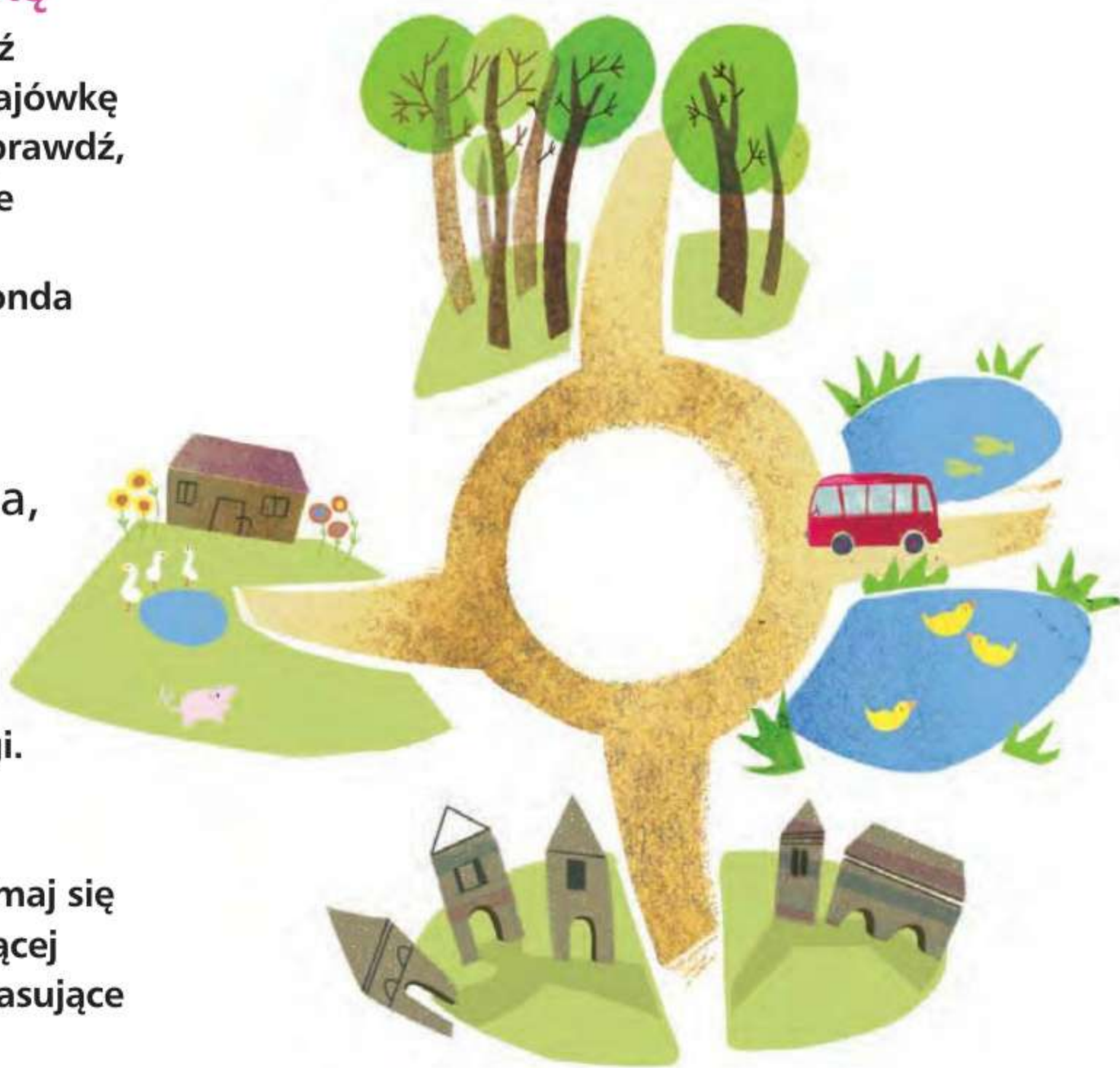
Zabawa muzyczna

Rowerem na majówkę

Popatrz na rysunek i wyobraź sobie, że wybierasz się na majówkę rowerem. Obejrzyj rondo i sprawdź, dokąd prowadzą odchodzące od niego drogi. Następnie powędruj palcem dookoła ronda i wypowiedz jednocześnie rymowankę:

Mój rower naprzód gna,
rowerem jadę ja.

Wędruj po rondzie krótkimi odcinkami, od drogi do drogi. Rymowankę powtórz teraz w bardzo szybkim tempie, bo odcinki są krótkie. Zatrzymaj się przy każdej drodze odchodzącej od ronda i dobierz głosem pasujące do niej odgłosy.

11. Zaśpiewajcie wspólnie na cztery głosy kanon *Wszyscy, co chcą być z nami*. Przypomnijcie, co to jest kanon i jak się go wykonuje.

Wszyscy, co chcą być z nami

muzyka: Jens Rohwer, słowa polskie: Urszula Smoczyńska

Umiarkowanie

Wszy - scy, co chcą być z na - mi, niech nie
sie - dzą pod ścia - na - mi. I po - da - dzą so - bie
rę - ce - bę - dzie nas wię - cej.

Wszyscy, co chcą być z nami,
niech nie siedzą pod ścianami.
I podadzą sobie ręce –
będzie nas więcej.

Zabawa muzyczna

Cztery pory roku w kanonie

Wyznaczcie w sali miejsca oznaczone nazwami pór roku: Wiosna, Lato, Jesień, Zima. Następnie każdy z uczestników zajmuje miejsce odpowiadające porze roku, w której się urodził. Śpiewając kanon na cztery głosy, każda grupa włącza się kolejno do ruchu – wędruje wężykiem pomiędzy pozostałymi kolegami.

Czworo prowadzących swoje wężyki – pory roku, może wędrować w dowolne strony, zwijać spirale, kółka, przechodzić pod rękami pozostałych uczestników. Każdy prowadzący może też wykonywać dowolne, łagodne ruchy, które powtarzają pozostali w jego grupie.

Nasze dzieje, nasza tradycja

Tadeusz Kościuszko

Wliczając ponad tysiąc lat historii naszego kraju okresy świetności i potęgi przeplatały się z tragicznymi latami niewoli. Polacy należą do tych narodów, które umiły wolność tak, że były gotowe płacić za nią najwyższą cenę. Na ziemiach polskich wybuchały powstania. Przywódcą pierwszego z nich był Tadeusz Kościuszko, syn skromnego szlachcica, wychowanek Szkoły Rycerskiej, a następnie generał i naczelnik. W 1794 roku wystąpił przeciw Rosji i Prusom i odniósł zwycięstwo pod Racławicami. Starał się pociągnąć do walki cały naród, w tym chłopów, których wziął pod opiekę prawa i którym zapewnił godniejsze życie. Kościuszko, słynny w Europie i Ameryce, miał smutne życie osobiste. Zakochany ze wzajemnością w wojewodziance Ludwice Sosnowskiej, nie otrzymał zgody jej ojca na ślub. Ich miłość przetrwała jednak długie lata. Pod koniec życia Ludwika odwiedziła przebywającego w Szwajcarii Tadeusza. Schorowany, spędzał tam czas na uczeniu dzieci i... haftowaniu serwetek!

Bżuteria z portretem Tadeusza Kościuszki była przechowywana w wielu polskich domach jako patriotyczna pamiątka

Jan Styka, fragment Panoramy Racławickiej przedstawiający Kościuszkę na czele oficerów i kosynierów

Dalej, chłopcy, dalej żywo,
otwiera się dla nas żniwo,
rzućwa pługi, rzućwa radło,
trza wojować, kiej tak padło.
Niechaj baba gospodarzy,
niech pilnują roli starzy;
my parobcy, zagrodniki,
rzućwa cepy, bierzwa piki.
Albośmy jacy,
jeno chłopcy krakowiacy!
Harda w nas dusza,
nie boim się Rusa, Prusa!
Dość nas natyrpali,
bijwa Prusów i Moskali,
chwyćwa za obuszki,
pójdźwa wszyscy
do Kościuszki!
Dalej, chłopcy, dalej żywo...

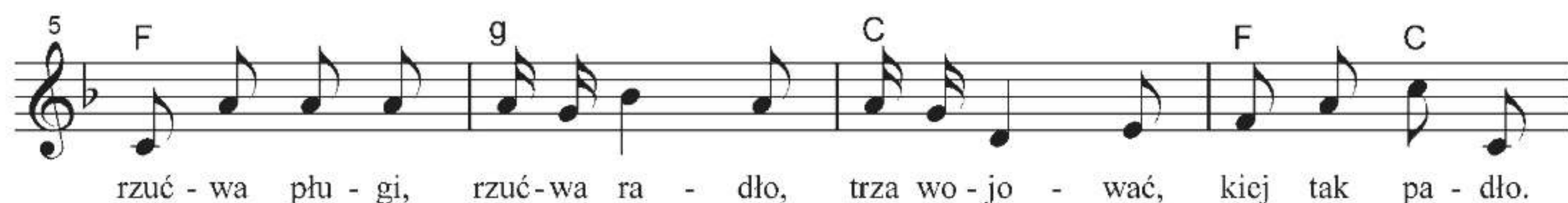
Dalej, chłopcy, dalej żywo

muzyka: Kazimierz Hofman, autor słów nieznany

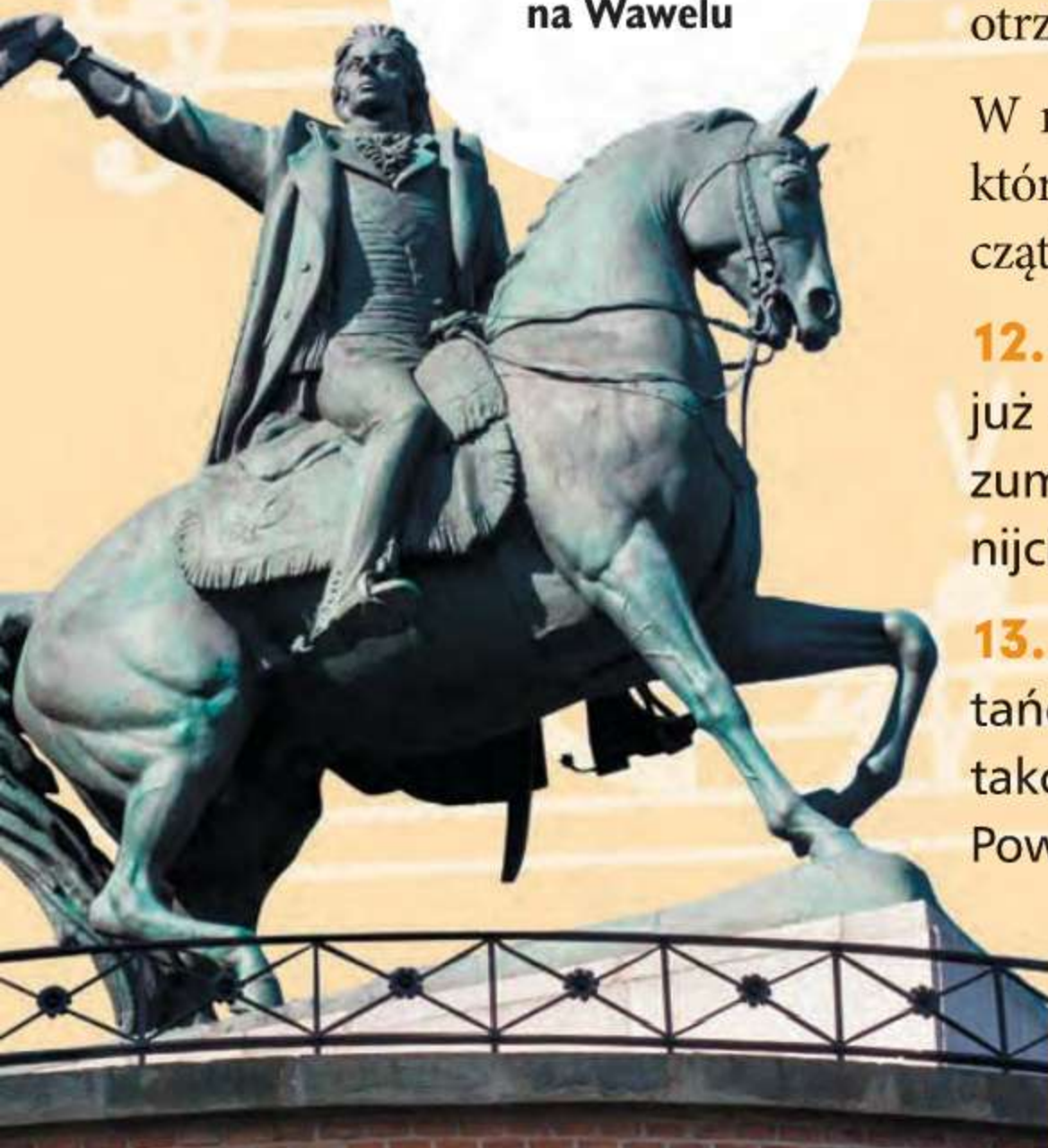
Da capo
al fine

Żywo

Pomnik
Tadeusza
Kościuszki
na Wawelu

Kościuszko jest jednym z naszych największych bohaterów narodowych. Został pochowany na Wawelu obok królów. W każdym niemal polskim mieście znajdziemy ulicę Kościuszki lub jego pomnik. W XIX wieku wielu chłopców otrzymywało imię Tadeusz.

W nutach piosenki znajduje się określenie **da capo al fine**, które oznacza, że dany fragment należy powtórzyć – od początku do miejsca oznaczonego wyrazem *fine*.

12. Zwróć uwagę na język tekstu piosenki – wielu wyrazów już się dzisiaj nie używa. Zastanów się i powiedz, czy rozumiesz wszystkie słowa. Wspólnie z nauczycielem wyjaśnijcie mniej zrozumiałe fragmenty.

13. Melodia piosenki jest utrzymana w rytmie polskiego tańca narodowego. Przypomnij jego nazwę. W drugim takcie występuje rytm charakterystyczny dla tego tańca. Powiedz, jak się nazywa to zjawisko muzyczne.

Jan Matejko, *Kościuszko pod Racławicami* (fragment)

Witajcie, letnie przygody

Tak niedawno witaliśmy się po wakacjach, a tu już nadchodzi kolejne lato! Aż trudno uwierzyć, jak szybko minął rok szkolny. Jaki był dla ciebie? Czy zdarzyło się coś, co długo przechowasz w pamięci? Czy znalazło się odrobinę miejsca dla muzyki? Wkrótce pożegnasz koleżanki i kolegów i zaczniesz pakować plecak... Nie zapomnij o zabraniu piosenek!

Sny kamieni

muzyka: Jerzy Smoczyński, słowa: Elżbieta Szeptyńska

Wesoło

1. Ja - kie sny ma - ją sza - re ka - mie - nie? Mo - że śnią im się sło - ńca pro -
mie - nie? Mo - że pia - sek pu - sty - ni zło - ci - sty al - bo
nasz, ten zwy - czaj - ny znad Wi - sły. Ja - kie sny ma - ją sza - re ka -
mie - nie? Mo - że śnią im się gór - skie stru - mie - nie? O - stre
tu - mie i pia - rgi, i gra - nie, i ha - lne - go na wier - chach śpie -
wa - nie? Ja - kie sny ma - cie, mo - je ka - mie - nie? Czy to
gro - żnych wu - lka - nów pło - mie - nie? Czy to śnie - gi i lo - dy da - wnej
zie - mskiej przy - go - dy? Kto mi na to od - po - wie? Ja nie wiem...

Jakie sny mają szare kamienie?
 Może śnią im się słońca promienie?
 Może piasek pustyni złocisty
 albo nasz, ten zwyczajny znad Wisły.
 Jakie sny mają szare kamienie?
 Może śnią im się górskie strumienie?
 Ostre turnie i piargi¹, i granie,
 i hałnego na wierzach śpiewanie?
 Jakie sny macie, moje kamienie?
 Czy to groźnych wulkanów płomienie?
 Czy to śniegi i lody dawnej ziemskiej przygody?
 Kto mi na to odpowie? Ja nie wiem...

¹ **Turnie** – skaliste, ostre szczyty; **piargi** to znajdujące się u podnóża stoku ostrokrawędziste okruchy skalne.

1. Spytaj starszych, czy znają jakieś zabawy i gry z kamieniami. Wszystkie one rozwijają umiejętność szybkiej reakcji i sprawność manualną.

Zabawa muzyczna

Budzimy kamienie

Przynieście do klasy rozmaite kamyczki. Oto propozycje zabaw:

- dwoma kamykami wystukajcie osiem razy rytm pierwszych taktów piosenki:

- podczas śpiewania piosenki zaznaczajcie każde „raz” stuknięciem kamieni;
- stańcie w kole i śpiewając wolno piosenkę, podawajcie kamienie w prawą stronę; podanie sąsiadowi kamienia powinno wypaść na każde „raz”;
- w podobny sposób przeprowadź tę zabawę z kamieniami leżącymi na podłodze – trzeba je będzie miarowo przekładać w prawo na pierwszą miarę każdego taktu;
- niech każdy weźmie w dłonie jeden kamień i postara się zapamiętać za pomocą dotyku jego kształt; zamknijcie oczy i spróbujcie odnaleźć właściwe kamienie pomiędzy innymi leżącymi obok siebie na podłodze. Zabawy z kamieniami mogą wam urozmaicać czas na leśnej polanie lub na plaży.

Przeczytaj ostatnie cztery wersy tekstu piosenki *Sny kamieni*. W jednym z ostatnich wersów jest mowa o wulkanach, z których z ogromną siłą wylatują rozpalone kamienie...

Manuel de Falla (czytaj: faja), *Taniec ognia* z baletu *Miłosne czary*. Spróbuj opisać, w jaki sposób muzyka naśladuje w tym utworze tańczące płomienie.

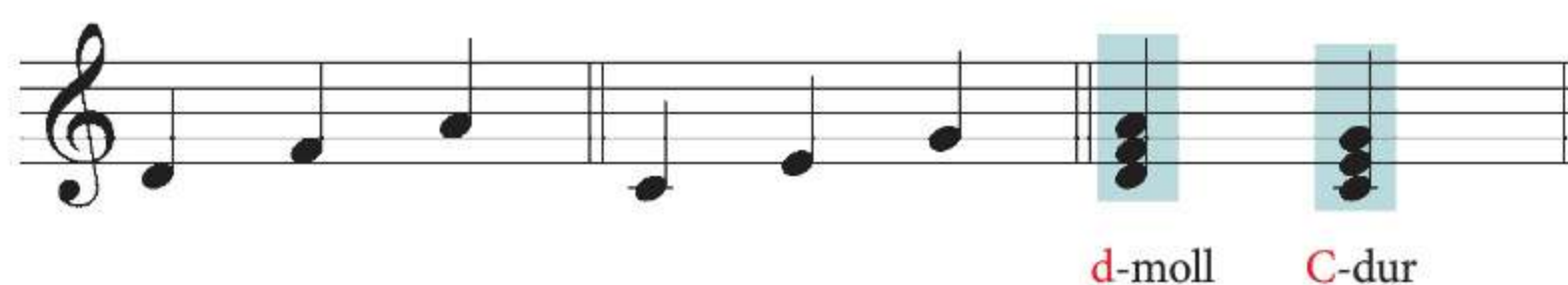
Zabawa muzyczna

Tańczący ogień

Zaimprovizujcie w klasie lub w większej sali dynamiczny taniec do muzyki Manuela de Falli. Możecie wykorzystać barwne rekwizyty – kolorowe wstążki, apaszki, chusty itp. Postarajcie się, by ich wirowanie przypominało taniec płomieni.

Z krainy kamieni i ognia przenieśmy się nad Bałtyk. Gdy usiądziesz w spokojny wieczór nad brzegiem morza, usłyszysz szum fal, krzyk mew, a czasem syrenę przepływającego statku.

2. Zaśpiewaj piosenkę *Wesoły żeglarz*. Zwróć uwagę na dwa zaznaczone fragmenty melodii.

Są to dwa **trójdźwięki**. Jeden z nich ma pogodny charakter, drugi natomiast jest smutny. Czy jesteś w stanie rozpoznać to słuchem?

3. Zagrajcie piosenkę *Wesoły żeglarz* w dwu grupach. Jedna wykona melodię na flecie, a druga będzie akompaniować na dzwonkach – grać wybrany dźwięk odpowiedniego trójdźwięku.

Warto wiedzieć!

Trójdźwięk to akord zbudowany z trzech dźwięków. Zapisuje się go na trzech kolejnych liniach lub trzech kolejnych polach pięciolinii. Dźwięki trójdźwięku mogą zabrzmieć równocześnie albo pojedynczo. Najniższy dźwięk nadaje trójdźwiękowi nazwę. Akordy są potrzebne do tworzenia akompaniamentu.

Wesoły żeglarz

melodia angielska, słowa polskie: Tadeusz Śliwiak

Trójdźwięk

Wesoło, niezbyt prędko

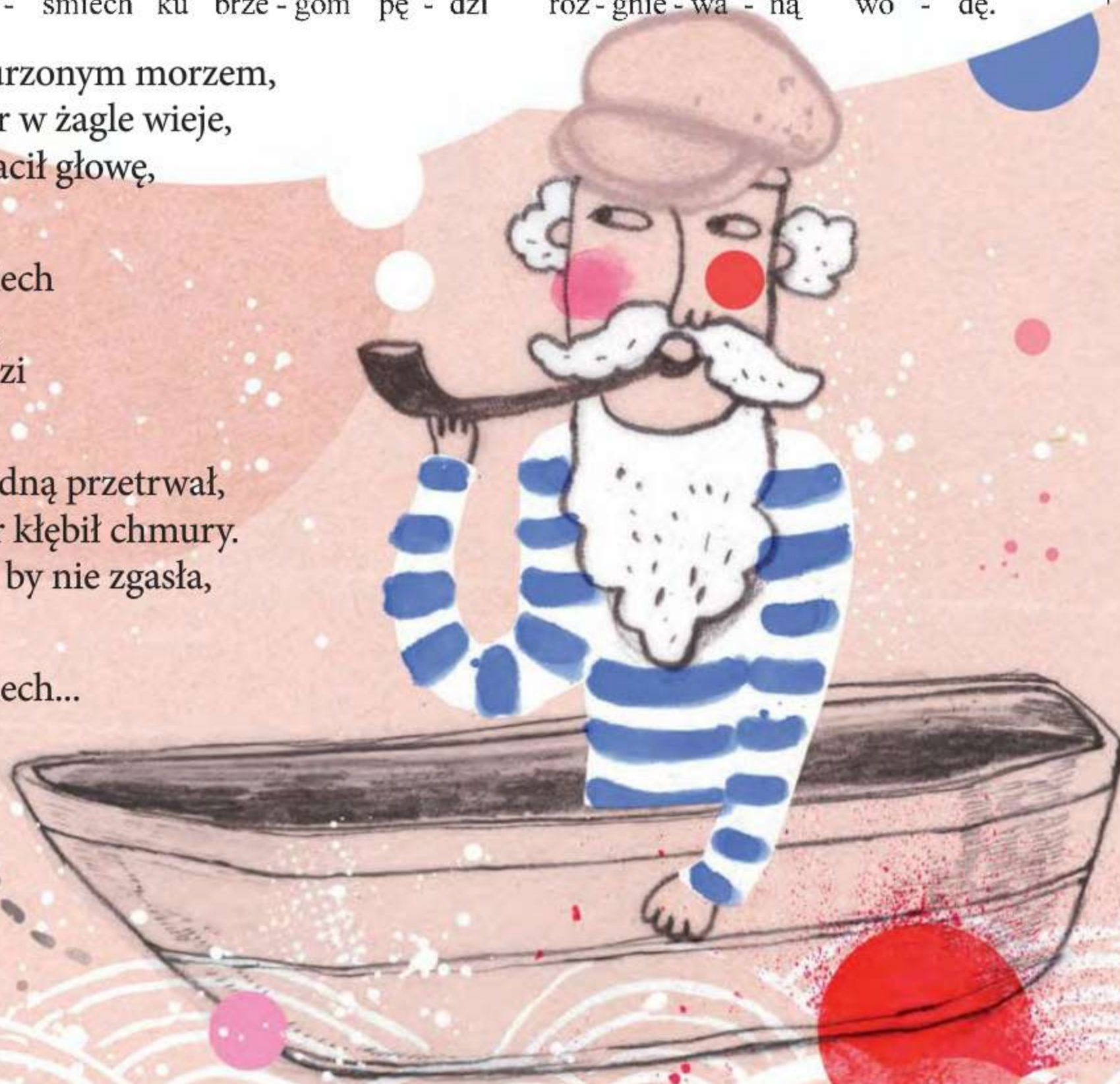
1. Pły - nie łódź mo - ja wzbu - rzo - nym mo - rzem, brze - gu nie wi - dać, wiatr
w ża - gle wie - je, in - ny by pe - wnie już stra - cił gło - wę,
ja się ty - lko śmie - ję! Hej, bo we - so - ły u - śmiech w czas bu - rzy
jest po - go - dą, u - śmiech ku brze - gom pę - dzi roz - gnie - wa - ną wo - dę.

1. Płynie łódź moja wzburzonym morzem,
brzegu nie widać, wiatr w żagle wieje,
inny by pewnie już stracił głowę,
ja się tylko śmieję!

Ref. Hej, bo wesoły uśmiech
w czas burzy jest pogodą,
uśmiech ku brzegom pędzi
rozgniewaną wodę.

2. Żagiel mój burzę niejedną przetrwał,
nieraz nad głową wiatr kłębił chmury.
Bardziej o fajkę dbam, by nie zgasła,
niż o własną skórę.

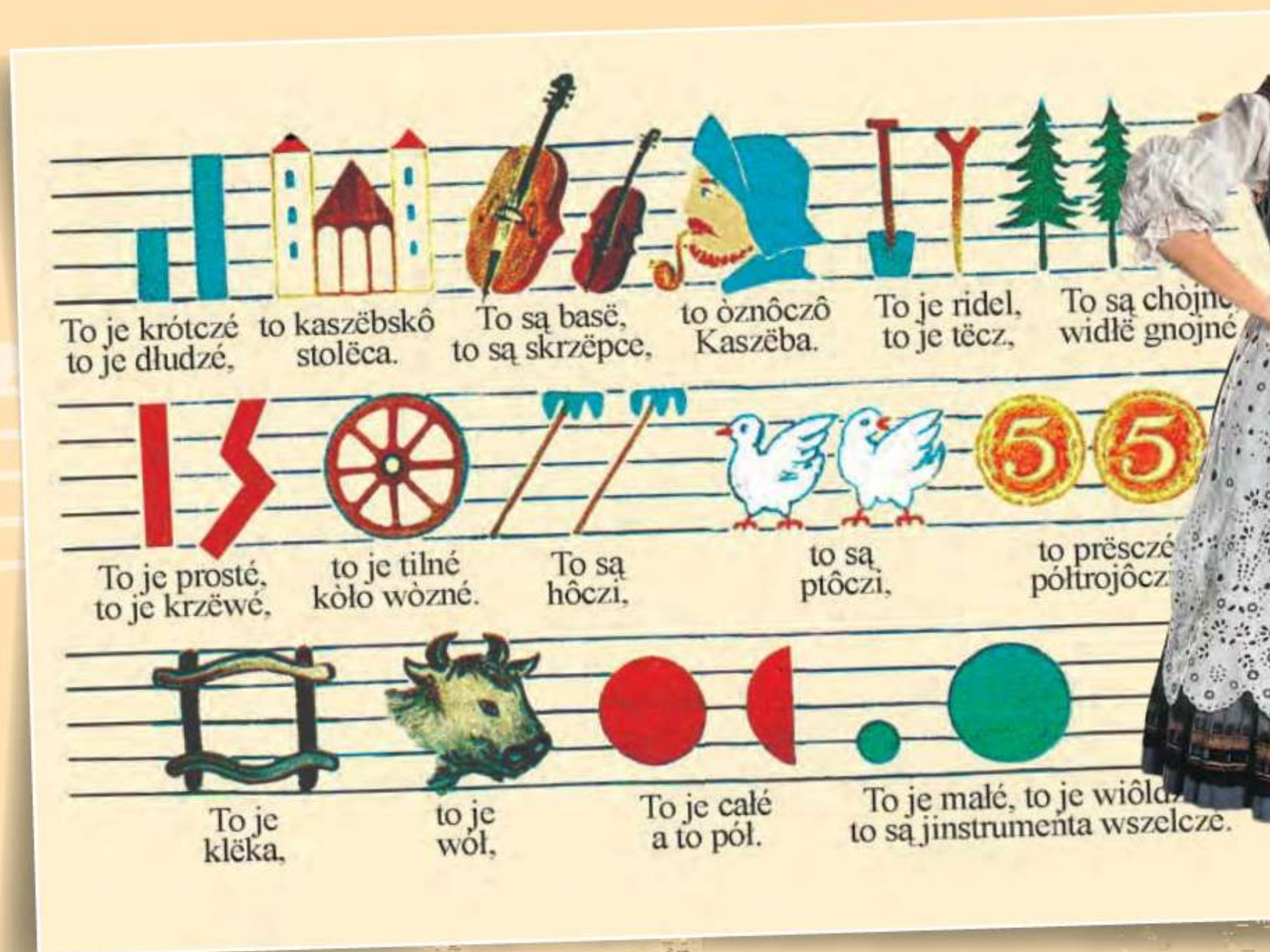
Ref. Hej, bo wesoły uśmiech...

Nasze dzieje, nasza tradycja

Na Kaszubach

Nad Bałtykiem rozciąga się piękna kraina pełna jezior, strumieni i zielonych wzgórz. To Kaszuby, część Pomorza.

Tradycyjna pieśń kaszubska *Kaszëbscze nótë* (czytaj: kaszebszcze note)

Strój kaszubski

Kaszubi zajmują się rybołówstwem, rogowiarstwem (wyroblem biżuterii z rogów) i obróbką bursztynu. Kaszubki natomiast pięknie haftują.

4. Zajrzyj na stronę internetową muzeum poświęconego folklorowi Kaszub: www.muzeum-wdzydze.gda.pl.

Haft kaszubski

Kapela kaszubska

**Burczybas,
diabelskie skrzypce,
bazuna**

Wesołym tańcom kaszubskim towarzyszy zwykle ludowa kapela. Oprócz skrzypiec, basu i instrumentów dętych ma w swoim składzie instrumenty o dziwnych nazwach i brzmieniu. Są to... skrzypce diabelskie, burczybas i bazuna.

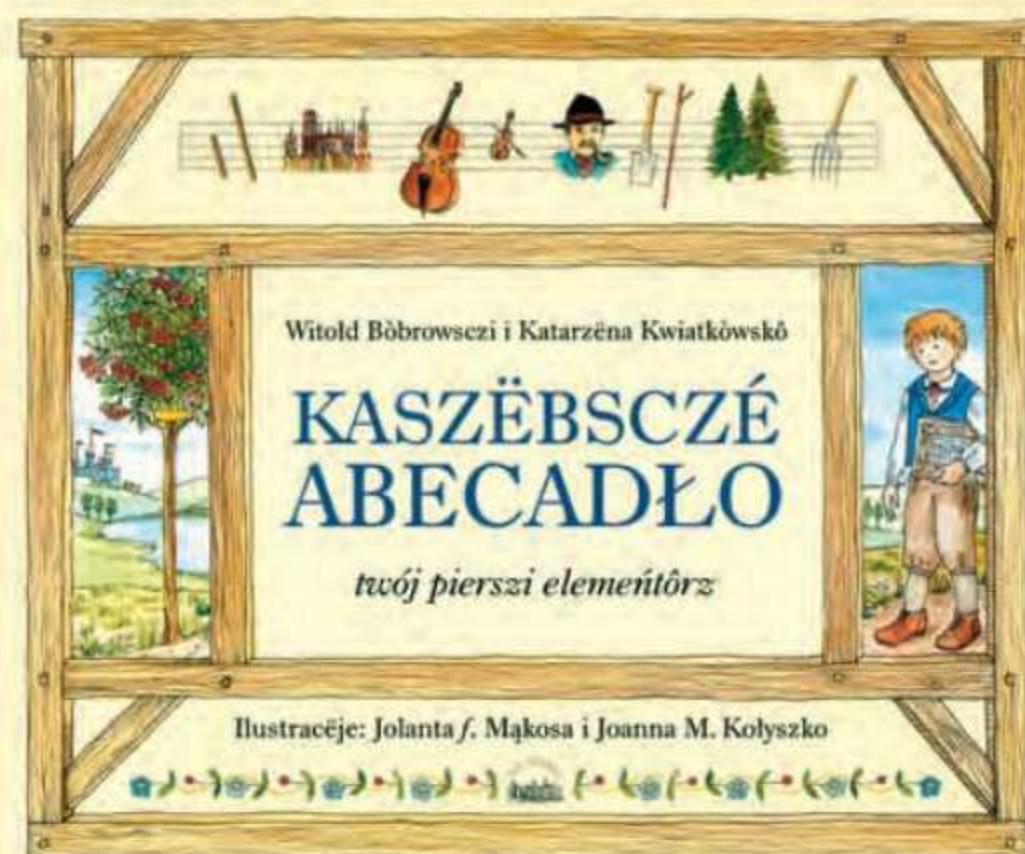
Burczybas to... drewniana beczka, w której jeden z otworów zakryto naciągniętą skórą, a następnie przytwierdzono koński ogon. Dźwięk wydobywa się poprzez przesuwanie zaciśniętej na włosiu mokrej ręki, co wprawia membranę w drgania. Na **skrzypcach diabelskich** nie da się zagrać melodii. To instrument perkusyjny, którym uderza się w podłogę, dzięki czemu grają wszystkie zawieszone na nim brzękadła.

Bazuna to instrument dęty wykonany podobnie do kurpiowskiej ligawki i używany także do celów sygnałowych.

Posłuchaj brzmienia tych instrumentów.

To ciekawe!

Kaszubi mają silne poczucie odrębności kulturowej i językowej. Dzięki temu do dzisiejszych czasów przetrwał język kaszubski, a nawet oryginalnie wyglądające abecadło, czyli pieśń zwana *Kaszubskimi nutami*. Na ulicach miast i wiosek wszelkie urzędowe napisy są po polsku i po kaszubsku. Nawet dzieci nie mają problemów z ich odczytaniem, uczą się bowiem tych dwóch rodzimych języków w domu i w szkole.

5. Dobierzcie się w pary. Jedna osoba zagra melodię *Naszô Nënka* (czytaj: naszo nenka) na dowolnym instrumencie melodycznym, a druga zaakompaniuje na tamburynie – zaznaczy pierwsze miary taktu (każde „raz”).

6. Powiedz, z ilu części składa się utwór.

7. Przypomnij, co znaczy słowo „volta” i z jakiego pochodzi języka. Wyjaśnij, czym różni się pierwsza volta od drugiej.

Zostań wirtuozem

Naszô Nënka melodia kaszubska

Umiarkowanie

mf

Lato, lato

muzyka: Witold Krzemiński, słowa: Ludwik Jerzy Kern

Metrum $\frac{2}{2}$

Radośnie, dość szybko

1. La - to, la - to, la - to cze - ka, ra - zem z la - tem cze - ka

rze - ka, ra - zem z rze - ką cze - ka las, a tam cią - gle nie ma

nas. La - to, la - to, nie płacz cza - sem, cze - kaj

z rze - ką, cze - kaj z la - sem, w le - sie scho - waj dla nas chło - dny

cień, przy - je - dzie - my la - da dzień! Już za pa - rę dni,

za dni pa - rę we - źmiesz ple - cak swój i gi -

ta - rę. Po - że - gna - nia ki - lka słów: Pi - ta - go - ras, bądź - cie

zdrów! Do wi - dze - nia wam, can - to, can - ta - re!

1. Lato, lato, lato czeka,
razem z latem czeka rzeka,
razem z rzeką czeka las,
a tam ciągle nie ma nas.

Lato, lato, nie płacz czasem,
czekaj z rzeką, czekaj z lasem,
w lesie schowaj dla nas chłodny cień,
przyjedziemy lada dzień!

Ref. Już za parę dni, za dni parę
weźmiesz plecak swój i gitarę.
Pożegnania kilka słów:
Pitagoras, bądźcie zdrów!
Do widzenia wam, canto, cantare!¹

2. Lato, lato mieszka w drzewach,
lato, lato w ptakach śpiewa,
słońcu każe odkryć twarz.
Lato, lato, jak się masz!

Lato, lato, dam ci różę,
lato, lato, zostań dłużej,
zamiast się po krajach włóczyć stu,
lato, lato, zostań tu!

Ref. Już za parę dni...

¹ **Canto, cantare** (czytaj: kanto, kantare) – łac. śpiewam, śpiewać. Tu podmiot liryczny z ulgą żegna się z lekcjami łaciny, a także matematyki (Pitagoras, bądźcie zdrów!).

8. Piosenka *Lato, lato* jest zapisana w metrum 2/2, co oznacza, że miarą taktu jest półnuta. Przyjrzyj się uważnie nutom piosenki i znajdź takty zawierające te dwie wartości.

supetek muzyczny

Przypomnij, do jakiej rodziny instrumentów należy gitara – ułóż słowa z rozsypanych sylab.

Instrumenty

9. Zamknij oczy i wyobraź sobie letni krajobraz opisany w tekście piosenki. Narysuj to, co podpowiada ci wyobraźnia. Życzymy ci wspaniałych wakacyjnych przygód i mamy nadzieję, że znajdzie się tam trochę miejsca na muzykę!

Słowniczek pojęć muzycznych

alt niski głos kobiecy

andantino określenie tempa oznaczające nieco szybciej od spokojnego kroku

balet 1. widowisko teatralne, w którym głównym środkiem wyrazu są sugestywny ruch i taniec
2. zespół tańczący w operze

barwa głosu indywidualne cechy głosu danej osoby; barwa głosu pozwala rozpoznać alt, bas, tenor itd., ale także konkretną osobę

bazuna instrument dęty z Kaszub, na Mazowszu funkcjonuje jako ligawka, a na Podhalu – trombita

bęben instrument perkusyjny z membraną, o nieokreślonej wysokości dźwięku

bongosy instrumenty perkusyjne z membraną, złożone po dwa, o nieokreślonej wysokości dźwięku, pochodzą z Kuby

burczybas instrument ludowy z Kaszub

chór zespół osób wykonujących wspólnie wielogłosowe lub jednogłosowe utwory wokalne; w operze chór występuje w scenach zbiorowych

da capo al fine (skrót: d.c. al fine) oznaczenie informujące, że fragment utworu należy powtórzyć od początku do słowa „fine”

diabelskie skrzypce instrument ludowy z Kaszub

duet dwa instrumenty lub głosy wykonujące utwór

dykcja wymowa, sposób mówienia; d. można poprawić systematycznymi ćwiczeniami

dzwonki instrument perkusyjny melodyczny, szereg nastrojonych i ułożonych według wysokości dźwięku metalowych płytek (sztabek), uderzanych pałkami

fagot instrument dęty drewniany

flet podłużny instrument należący do grupy dętych drewnianych

flet poprzeczny należy do grupy instrumentów dętych drewnianych (dawniej budowany z drewna, a obecnie z metalu)

głos biały głos nieszkolony, brzmiący naturalnie

improvizacja spontaniczne tworzenie np. muzyki, tekstu lub obu elementów jednocześnie

instrumenty dęte blaszane są wykonane ze stopu miedzi i cynku, mają kształt zwiniętej rury zakończonej z jednej strony ustnikiem, a z drugiej lejkowatą czarą głosową; dźwięk jest wydobywany za pomocą wdmuchiwanie powietrza przez ustnik

instrumenty dęte drewniane są zrobione najczęściej z drewna (wyjątki to flet poprzeczny i saksofon), większość posiada przy ustniku stroiki (cienkie trzcinki); dźwięk jest wydobywany za pomocą wdmuchiwanie powietrza przez ustnik (wprawienie w drganie stroika)

instrumenty perkusyjne grupa instrumentów, w których dźwięk wydobywa się przez uderzenie, potrząsanie, pocieranie; źródłem dźwięku jest membrana (kotły, bębny, bębenki, kongi, bongosy), drewniane lub metalowe płytki (ksylofon, marimba, wibrafon, dzwonki), ale może dźwięczyć także cały instrument (m.in. marakasy, triangel, klawesy, talerze)

jazz muzyka pochodząca z Nowego Orleanu w Stanach Zjednoczonych z przełomu XIX i XX wieku, łącząca elementy muzyki czarnoskórych mieszkańców Ameryki, osadników brazylijskich i przybyszów z Anglii; w tradycyjnym zespole jazzowym na tle perkusji i kontrabasu (czyli tak zwanej sekcji rytmicznej) improwizują soliści, grający np. na klarnecie, trąbce lub saksofonie

kapela ludowa niewielki zespół instrumentalny wykonujący muzykę ludową; zazwyczaj członkami kapeli są amatorzy grający dla przyjemności i aby podtrzymać tradycję

kastaniety instrument perkusyjny, w którym uderzają o siebie dwie muszelki z twardego drewna

klarnet instrument dęty drewniany

klawesy instrument perkusyjny, dwa równej długości kawałki drewna, które o siebie uderzają

klawesyn instrument strunowy szarpany z klawiaturą, popularny szczególnie w baroku

klawiatura nożna (pedał) zob. organy

kongi instrumenty perkusyjne z membraną, o nieokreślonej wysokości dźwięku, pochodzą z Afryki

kotły instrumenty perkusyjne z membraną, o określonej wysokości dźwięku

ksylofon instrument perkusyjny melodyczny, szereg nastrojonych i ułożonych według wysokości dźwięku drewnianych płytek (sztabek) uderzanych pałkami

libretto patrz: opera

ligawka instrument dęty z Kurpiów

ludwisarz budowniczy dzwonów, a także innych przedmiotów odlewanych z metalu (posągi, działa)

lutnik budowniczy instrumentów strunowych smyczkowych, a także gitar, lutni, mandolin itp.

Magnificat (anima mea Dominum) fragment Ewangelii św. Łukasza, początek śpiewu liturgicznego, często opracowywanego przez kompozytorów wszystkich epok

manual patrz: organy

marakasy instrument perkusyjny niemelodyczny, umieszczone w zamkniętej przestrzeni (skorupa, owoc, kawałki drewna) ziarna, kamyczki itp., które potrząsane grzechoczą

marimba instrument perkusyjny melodyczny, szereg nastrojonych i ułożonych według wysokości dźwięku drewnianych płytek (sztabek), uderzanych pałkami, dźwięk wzmacniają umocowane do płytek rurki (rezonatory)

membrana naprężona błona, źródło drgań w instrumentach perkusyjnych

metalofofon instrument perkusyjny melodyczny, szereg nastrojonych i ułożonych według wysokości dźwięku metalowych płytek (sztabek) uderzanych pałkami

moderato określenie tempa w języku włoskim: umiarkowanie

negro spirituals pieśni czarnoskórych niewolników pracujących na plantacjach w Ameryce Północnej w XIX wieku

obój instrument dęty drewniany

obrzędowa muzyka towarzysząca obrzędom religijnym i świeckim

oddechowe ćwiczenia wykonywane świadomie w celu zwiększenia możliwości układu oddechowego

opera muzyczne przedstawienie teatralne, w którym głównym środkiem wyrazu jest śpiew; elementami opery są: libretto (treść opery), muzyka (partie wokalne, instrumentalne, taneczne), scenografia (dekoracje na scenie, kostiumy występujących, oświetlenie sceny), choreografia (poruszanie się postaci na scenie); opera składa się z aktów podzielonych na sceny

oratorium forma wokально-instrumentalna opierająca się na tekście religijnym, dramatyczna, wystawiana bez dekoracji i kostiumów

organy instrument dęty, w którym powietrze wytworzone przez system powietrzny pobudza piszczałki do gry; organista gra równocześnie na klawiaturach ręcznych (manualach) oraz na klawiaturze nożnej; z daleka widoczna część organów to prospekt (często bogato zdobiony)

orkiestron miejsce dla orkiestry w operze lub teatrze przed sceną, a często poniżej jej poziomu

parlando wykonanie utworu w sposób zbliżony do mowy (deklamacja)

pasja uwór wokalny-instrumentalny opierający się na ewangelicznym opisie męki Chrystusa

poco a poco accelerando określenie tempa oznaczające stopniowe przyspieszenie

premiera pierwsze publiczne przedstawienie spektaklu

prestissimo określenie tempa: bardzo szybko

presto określenie tempa w języku włoskim: szybko

prospekt patrz: organy

puzon instrument dęty blaszany

rejestry (registry) włączniki w organach, pozwalające na włączenie i wyłączenie głosów (zmianę barwy dźwięku)

religijna muzyka towarzysząca obrzędom religijnym (por. obrzędowa muzyka)

rozrywkowa muzyka wszystkie gatunki muzyczne służące rozrywce

róg instrument dęty blaszany (inna nazwa tego instrumentu to waltornia)

sygnalizacyjna muzyka sygnały dźwiękowe sugerujące określoną treść

szlagier przebój, hit

talerze instrument perkusyjny o nieokreślonej wysokości dźwięku, dwie okrągłe płyty z brązu zderzane ze sobą

temat muzyczny linia melodyczna o wyraźnym początku i zakończeniu; zob. wariacja

tenor wysoki głos męski

tercet trzy głosy wykonujące utwór; **trio** – trzy instrumenty

trąbka instrument dęty blaszany

triangel instrument perkusyjny o nieokreślonej wysokości dźwięku, cienki metalowy pręt w kształcie otwartego trójkąta uderzany metalową pałeczką

trójdźwięk akord zbudowany z trzech dźwięków

tuba instrument dęty blaszany

uwertura rozpoczyna operę lub balet; wykonywana przez orkiestrę instrumentalna część utworu, w której słychać główne motywy opery lub baletu

volta w języku włoskim znaczy „obrót”, „zwrot”; volty to dwa (czasem trzy) różne zakończenia melodii, która się powtarza

waltornia patrz: róg

wariacje forma muzyczna, w której temat (melodia lub rytm) zostaje poddany wariacjom – odmianom; w rezultacie powstaje cykl wariacji

werbel instrument perkusyjny z membraną, o nieokreślonej wysokości dźwięku, uderzany pałkami lub metalowymi miotelkami

wibrafon instrument perkusyjny melodyczny, szereg nastrojonych i ułożonych według wysokości dźwięku metalowych płytek (sztabek), uderzanych pałkami, dźwięk wzmacniają umocowane do płytek rurki (rezonatory)

Źródła ilustracji i fotografii

Okładka: (róg) Marin de Espinosa/Shutterstock.com; (tło) looks/Shutterstock.com

Tekst główny

Rysunki: Joanna Gwis (s. 9, 10 – d., s. 11, 16, 17, 27 – d., 34, 37, 54, 70, 71, 67, 74–75, 80–81, 87, 89, 113, 115, 118 – d., 122 – d., s. 123, 124), Daniel de Latour (s. 9 – d., s. 10 – g., s. 13, 16 – g., s. 19 – g., s. 22 – g., s. 27 – g., s. 29, 36, 42, 47, s. 57 – g., s. 58 – g., s. 61, 63, 66, 75 – g., s. 88, 93, 103, 106 – g., s. 109 – g., s. 111, 114, s. 118 – g., s. 122 – g.), Maria Łepkowska (s. 19 – d., s. 21 – d., s. 30, 52, 84, 92, 94,), Klara Wicenty (s. 22 – d., s. 45, 49, 57, 71, 91, 105, 106 – d., s. 107, 108, 109 – d.), Anna Wielbut (piktogramy muzyczne)

Fotografie: s. 9 (klucz wiolinowy) pixeldreams.eu/Shutterstock.com; s. 11 (pies) WilleeCole/Shutterstock.com; s. 14 (Wojciech Kossak, 1856 Paryż– 942 Kraków, „Trębacz”, 1932 r.) fot. Marcin Koniak/ Desa Unicum, (róg myśliwski) fot. Waldemar Kielichowski © Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa; właściciel eksponatu: Muzeum Narodowego w Poznaniu, (róg pszczyński) ZM Concept Zbigniew Zygmont instrumenty dęte, fot. Łukasz Klimek; s. 15 (tańczący szaman) Blinkcatcher/age fotostock/BE&W, (Notre Dame) Sami Sarkis/PhotoDisc/FPM, (cerkiew Wasyla Błogosławionego) volkova natalia/Shutterstock.com, (Błękitny meczet) Glen Allison/PhotoDisc/FPM, (synagoga) DBtale/Shutterstock.com; s. 17 (chłopiec) Ljupco Smokovski/Shutterstock.com, (chłopak z gitarą) Valua VitalyShutterstock.com, (skacząca dziewczynka) iko/Shutterstock.com; s. 18 (kłosy pszenicy) SeDmi/Shutterstock.com; s. 19 (pudełko na CD) My Portfolio/Shutterstock.com, (okładka CD, celtycka) © Wytwórnia Solion, (okładka CD, mniejszości) Radiowe Centrum Kultury Ludowej, (okładka CD, Haendel) BRmedia Service GmbH, (okładka CD, „Nabucco”) Universal Music, (kostki zielona i niebieska, czerwona) valdis torms/Shutterstock.com; s. 20 (Carl Orff) Rue des Archives/FIA/Forum, (Vanessa Mae) Picture Perfect/Rex Features/East News, (chór młodzieżowy) Eugeniusz Helbert/Forum, (Kamil Bednarek) KAMIL PIKLIKIEWICZ/East News; s. 21 (kapela kaszubska) ZENON ZYBURTOWICZ/East News; s. 23 (pałeczki) Natalia Marszałek/WSiP; s. 24 (kapela podwórkowa) Narodowe Archiwum Cyfrowe, (pomnik kapeli praskiej – muzycy z gitarą i bębniem) G. Bryk/WSiP; s. 25 (kadr z filmu „Zakazane piosenki”) Polfilm/East News; s. 26 (jesienne liście) Shvaygert Ekaterina/Shutterstock.com, (kasztan) AleXoiD/Shutterstock.com, (jesienny liść z rosą) Rudchenko Liliia/Shutterstock.com, (jesienne liście) Anna Kucherova/Shutterstock.com; s. 28 (bęben szczelinowy) Ray Moller/Dorling Kindersley/Getty Image, (bęben szczelinowy) Dorling Kindersley/Getty Image, (mioteczki) Keith Gentry/Shutterstock.com, (pałki do perkusji) Robert Spriggs/Shutterstock.com; s. 29 (kastaniety, trójkąt, dzwonki chromatyczne) PhotoDisc/FPM/WSiP, (klawesy) W. Wójtowicz/WSiP, (marakasy) Torsten Lorenz/Shutterstock.com, (talerze) Computer Earth/Shutterstock.com, (bongosy) H. Brauer/Shutterstock.com, (werbel, kongi, kotły, wibrafon) R. Piątkowski/WSiP, (bęben wielki, pałka) Venus Angel/Shutterstock.com, (ksylofon) R. Balcerzak/WSiP; s. 30 (kobieta grająca na kotłach) Ferenc Szelepcsényi/Shutterstock.com; s. 32 (Jan Paweł II) Adam Kozak/Agencja Gazeta, (dzwon Zygmont) Ł. Schuster/WSiP; s. 33 (flet) Valentin Agapov/Shutterstock.com, (dzwonki chromatyczne) PhotoDisc/FPM/WSiP; s. 34 (ptak) spiller/Shutterstock.com; s. 35 (dzieci skaczące i tańczące) overline/Piotr Ratajski/WSiP; s. 38 (piszczalka kościana) Adam Cieślowski/Muzeum Instrumentów w Poznaniu, (klucz) spaxiax/Shutterstock.com, (muszla) Scorpp/Shutterstock.com, (tuba po papierze) Mr.joe/Shutterstock.com; s. 39 (świergol) Natalia Marszałek/WSiP, (czurynga) Art Directors & TRIP/Alamy/BE&W; s. 40 (okaryna, flet cebulowy) Natalia Marszałek/WSiP; s. 41 (orkiestra górnicza) PAP/Roman Koszowski, (trąbka) PhotoDisc/FPM/WSiP; s. 41 (róg) PhotoDisc/FPM/WSiP; s. 43 (puzon) PhotoDisc/FPM/WSiP, (tuba) the palms/Shutterstock.com; s. 44 (Paderewski przy fortepianie) NAC, (okolicznościowe monety z podobizną Paderewskiego) Narodowy Bank Polski; s. 45 (czapka legionisty) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 46 (oszroniona gałązka) Nuvola/Shutterstock.com; s. 48 (girlanda) Fortyforks/Shutterstock.com, (piernik chmurka) Madlen/Shutterstock.com, (piernik śnieżynka) V_Sot/Shutterstock.com, (piernik choinka) timquo/Shutterstock.com; s. 50 (gwiazda) Gwiazda kolędnicza, wyk. Piotr Kastelik, 1983, Gilowice, woj. śląskie, ze zbiorów Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, fot. Marian Kosicki; s. 51 (kapela dudziarska) Marcin Szkodziński/Forum, (kapela smyczkowa) Jan Morek, (kapela z harmonią) Andrzej Sidor/Forum; s. 52 (tańcząca para) Lebrecht Music & Arts/BE&W; s. 53 (figury mazura) W. Wójtowicz/WSiP; s. 57 (figura kujawiaka) W. Wójtowicz/WSiP; s. 60 (figury oberka) W. Wójtowicz/WSiP; s. 62 (ręka z kurtyną) alphaspirt/Shutterstock.com, (budynek Opery Krakowskiej) karp5/Shutterstock.com, (budynek Opery Novej w Bydgoszczy) Endless Travel/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 63 (Teatr Wielki i Opera Narodowa w Warszawie) Andrey Starostin/Shutterstock.com, (budynek opery Teatro alla Scala w Mediolanie) Claudio Divizia/Shutterstock.com, (sala opery Teatro alla Scala w Mediolanie) dbimages/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 64 (kanał orkiestry) Chris Fredriksson/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 65 (dziewczynka grająca na łyżkach) Fotografie dzieci ze Społecznej Szkoły Podstawowej nr 12, Warszawa-Wesoła Fot. Cezary Kielczyk i Renata Struzik; s. 68 (stek tournedos Rossini) Kia Nakriz/Shutterstock.com, (śpiewaczka operowa) Igor Bulgarin/Shutterstock.com; s. 69 (scena taneczna z opery) Teatr Wielki – Opera Narodowa; fot. Krzysztof Bieliński; s. 71 (prząśniczka) Krzysztof Chojnacki/East News; s. 72 (kłębek różowej włóczki) grublee/Shutterstock.com, (kolorowe kłębki) IDAL/Shutterstock.com, (scena ze „Straszego Dworu” – dwie kobiety) Wojtek Wilczyński/Forum; s. 73 (scena ze „Straszego Dworu” – mężczyźni) PAP/Adam Hawała, (scena ze ze „Straszego Dworu” – mężczyźni) Miłosz Poloch/REPORTER; s. 74 (Makowski, „Kapela dziecięca”) Policewicz Grażyna/Muzeum Narodowe w Warszawie, (kobieta z dzieckiem grający na skrzypcach) Pete Pahham/Shutterstock.com, (dziewczynka grająca na flecie) Lineicons freebird/Shutterstock.com; s. 76 (Jakub Jakowicz i Krzysztof Jakowicz podczas występu) Krzysztof Jarczewski/Forum, (rodzina Jakowiczów) Ewa Jakowicz-Tabęcka, (Jan Tabęcki) Ewa Jakowicz-Tabęcka; s. 77 (skrzypce ze smyczkiem) Dmitry Skutin/Shutterstock.com; s. 78 (lutnik) Piotr Jasiczek/Forum, (główna skrzypiec wykonana przez Marcina Groblichę) Muzeum Narodowe w Poznaniu; s. 79 (lutnik) PAP/Jakub Kaczmarczyk; (wiór) optimarc/Shutterstock.com, (Anna Szymczewska) Mieczysław Włodarski/REPORTER, (foto z Muzeum instrumentów muzycznych w Poznaniu) Adam Cieślowski/Muzeum Narodowe w Poznaniu; s. 83 (klawesyn) Artokoloro Quint Lox Limited/Alamy Stock Photo/BE&W; s. 84 (pożyczany dysk Voyager Golden Record) NASA; s. 85 (organy – piszczałki) retrophotos/Shutterstock.com, (organy – stół) Linda Bucklin/Shutterstock.com, (organy – registry) AnnalA/Shutterstock.com, (organy – klawiatura) Tyler Olson/Shutterstock.com, (organy – klawiatura nożna) hans engbers/Shutterstock.com; s. 86 (prospekt barokowych organów w Świętej Lipce) Jan Włodarczyk/Forum, (anioł barokowy) Bogdan Hrywniak/Forum; s. 87 (gałązka z kwiatami) unive/Shutterstock.com; s. 90 (Mariusz Kwiecień) PAP/Doleżał Michał; s. 91 (bąk) Potapov Alexander/Shutterstock.com, (strzyżyk) Nature Bird Photography/Shutterstock.com; s. 93 (Maria Callas) Album/Oronoz/East News, (Jadwiga Rappé) W.Pniewski/REPORTER; s. 95 (wycinanie wycinanek) PAP/Jarosław Sender; s. 96 (malowana chata) A. i W. Bilińscy, (ligawka) P. Kubat/PUTTO/WSiP, (strój kurpiowski) I. Straburzyński/WSiP; s. 97 (fletnia pana, klarnet) PhotoDisc, (flet poprzeczny) pbombaert/Shutterstock.com; s. 98 (George Gershwin) ullstein – Granger Collection/BE&W, (zespół Duke’a Ellingtona) Jack Novak/aisa/BE&W; s. 99 (obój, fagot) PhotoDisc/FPM; s. 100 (trawa) greg/Shutterstock.com; s. 101 (pszczoła) Mike Laptev/Shutterstock.com, (kwiat akacji) Dionisvera/Shutterstock.com; s. 104 (róża) Anna Kucherova/Shutterstock.com, (margerytka) dionisvera/Shutterstock.com, (żonkil) Beata Becla/Shutterstock.com, (hibiskus) Vakhrushev Pavel/Shutterstock.com; s. 105 (Grudziądz) Tomasz Guzowski/Shutterstock.com, (Gdańsk) anyaivanova/Shutterstock.com, (Zamość) Madredus/Shutterstock.com; s. 110 (Kościuszek na koniu – fragment Panoramy Racławickiej) Natalia Marszałek/WSiP, (biżuteria z wizerunkiem Kościuszki) Mirosław Ciunowicz, (pierścień z wizerunkiem Kościuszki) Muzeum Wojska Polskiego; s. 111 (kosa) P. Ratajski/Overline/WSiP, (czapka) Walhalla Inscenizacje Historyczne fot. Rafał Grzesiak/WSiP; s. 112 (pomnik Kościuszki na Wawelu) Krzyzak/Shutterstock.com, (Kościuszek pod Racławicami, J. Matejko) Mirosław Żak/Muzeum Narodowe w Krakowie; s. 113 (fala) EpicStockMedia/Shutterstock.com; s. 116 (kamień) Givaga/Shutterstock.com, (stosik kamieni) pashabo/Shutterstock.com; s. 117 (wybuch wulkanu) Vulkanette/Shutterstock.com; s. 119 (para w stroju kaszubskim, haft kaszubski) I. Straburzyński/WSiP; s. 120 (zespół kaszubski) Wojciech Strozyk/REPORTER, (osoba grająca na burczybasie) A. i W. Bilińscy, (diabelskie skrzypce) fot. Waldemar Kielichowski © Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa; właściciel eksponatu: Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie, (bazuna) fot. Waldemar Kielichowski © Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa; właściciel eksponatu: Muzeum Ludowych Instrumentów Muzycznych w Szydłowcu; s. 121 (Kaszubske abecadło) © Wydawnictwo Dar Gdańska; s. 124 (gitarą) Ingram Publishing /ThETA

Objaśnienia: g. – góra, d. – dół, ś. – środek

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że podjęły staranie mające na celu dotarcie do właścicieli i dysponentów praw autorskich zamieszczonych utworów. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, przytaczając w celach dydaktycznych utwory lub fragmenty, postępują zgodnie z art. 27¹ ustawy o prawie autorskim. Jednocześnie Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne oświadczają, że są jedynym podmiotem właściwym do kontaktu autorów tych utworów lub innych podmiotów uprawnionych w wypadkach, w których twórcy przysługuje prawo do wynagrodzenia.